

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FELTMARSKAL
MICHAEL NUMSEN OG HANS TID

FELTMARSKAL
MICHAEL NUMSEN
OG HANS TID

AF

O. v. MUNTHE af MORGENSTIERNE

LEVIN & MUNKSGAARD . EJNAR MUNKSGAARD
KØBENHAVN 1938

*Udgivet med Støtte af
Den Grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse
og
Carlsen-Langes Legatstiftelse.*

*Copyright by
Levin & Munksgaard . Ejnar Munksgaard
Copenhagen*

Printed in Denmark.
H. P. HANSENS BOGTR.

FORORD.

Den danske Stat har aldrig manglet dygtige Embedsmænd. Mange af disse, der som Chefer har ledet de forskellige Grene af dens Administration, være sig Udenrigspolitikken, Hærvæsenet eller Finanserne o. s. v., har indlagt sig betydelig Fortjeneste af Samtiden og været højt skattet og anset af denne. Men som Tiden er rullet videre, er deres Navne og Gerninger sunket hen i Forglemmelse, og ingen Personalhistoriker har belyst deres Liv og Embedsgerning. Som en af disse nu halvt forglemte, men fortjente Embedsmænd under Enevælden indtager Michael Numsen, der af Christian VI blev kaldet til at varetage Embedet som Chef for alle Hærens forskellige Grene efter Løvenørns Død, en fremskudt Plads, og hans Liv og Virken, tildels i en for Danmark alvorlig Periode, vil her i det følgende blive skildret.

Udviklingen af de Begivenheder, der i Aaret 1743 førte Danmark til Randen af en Krig med Sverrig, er der udførlig gjort Rede for af den svenske Forfatter Olof Nilsson i hans Bog »Danmarks Upptredande i det svenske Tronfølgerfrågan åren 1739—43«, men kun for saa vidt angaar Tiden til ind i Marts 1743, og da var endnu kun Krisen i sin Vorden. Til Udredning af Sagens videre Forløb findes der i Arkivet paa Børringe Kloster i Sverrig en Række Aktstykker, — der vel nærmest maa betegnes som den svenske Kancellipræsident, Greve Gyllenburgs Privatarkiv —, hvis Benyttelse har muliggjort, at der nu her har kunnet gives et kort Bidrag til Belysning af, hvad der videre hændte, indtil Krisen var

drevet over. For den imødekommende Tilladelse til at benytte disse Dokumenter fremfører jeg herved min hjerteligste Tak saavel til Ejeren, Greve Corfitz Beck-Friis, som til Sverrigs tidligere Gesandt i Kjøbenhavn, Friherre Joachim Beck-Friis, ved hvis værdifulde Hjælp jeg har opnaaet Tilladelsen.

Ligeledes bringer jeg min ærbødigste Tak til Direktionerne for den Grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse og for Carlsen-Langes Legatstiftelse, der har ydet mig Understøttelse til Hjælp til Udgivelsen af nærværende Skrift.

Kjøbenhavn i Februar 1938.

O. v. Munthe af Morgenstjerne.

INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side
Billedfortegnelse.....	9
Kapitel I: Slægtens Stamfader, Hans Numsen	11
» II: Mathias Numsen	16
» III: Michael Numsen, Aarene 1701—1710	23
» IV: Aarene 1710—1740	30
» V: Overkrigssekretær	44
» VI: Kriseåret 1743	64
» VII: Aarene 1744—1746	84
» VIII: Kommandant i Kjøbenhavn	104
» IX: Private Liv og Død	110
Anvendte Forkortelser af Kildebetegnelser	119
Kildehenvisninger	123
Navneregister	128

BILLEDFORTEGNELSE.

Feltmarskal Hans Jacob Arnold	overfor S.	89
Geheimeraadinde Frederikke Bielke, f. Numsen.....	» »	113
General Gustav Grüner	» »	70
Marie, Lensgrevinde Knuth, f. Numsen.....	» »	114
Epitafiet i Holmens Kirke over Materialskriver Hans Numsen med Familie	» »	14
Feltmarskal Michael Numsen (hel Figur).....	» »	110
samme (halv Figur)	» »	44
Feltmarskalinde Margrethe Marie Thomasine Numsen, f. v. Ingenhaef	» »	39
Greve Carl Gustav Tessin	» »	81
Michael Numsens Gaard paa Østergade.....	» »	111
Det Slægten Numsen tildelte Vaaben	»	21

KAPITEL I.

SLÆGTENS STAMFADER, HANS NUMSEN.

Slægten Numsen hører ikke til de gamle danske Adelslægter — dens Adelskab skriver sig først fra 1688, — og den fortsatte heller ikke Slægten som Adel i mere end 3 Generationer paa Mandssiden, men hvert af dens mandlige Medlemmer har med Hæder tjent sit Fædreland i høje Stillinger og indskrevet sit Navn paa Blade i Danmarks Historie. Det tør vist kaldes et sjældent Tilfælde indenfor den danske Adels Rækker, at alle de mandlige Medlemmer, der opnaaede den fuldmodne Alder, 5 i Tallet, var Indehavere enten af det blaa Baand (Elefantordenen) eller det hvide Baand (Storkorsordenen).

Slægtens Oprindelse maa sikkert søges i Vestslesvigs Marskegne, nærmere betegnet i Nordfriesland, hvor Navne som Numsen, Numensen, Nomensen o. s. v. var saare almindelige i det 16' og 17' Aarhundrede. Men bestemt at fastslaa, hvem der er dens Stamfader, er ikke lykkedes, da Svenskernes Oversvømmelse af Hertugdømmerne og de Brande, der lyste op i deres Fodspor, har tilintetgjort Slottes og Kirkers Arkiver og Bøger. Det er derfor kun med et vist Forbehold vi formener, at Slægtens først kendte Medlem, Michael Numsens Farfader, Hans Numsen, er identisk med den Hans Nummensøn, som den 9' Søndag efter Trinitatis, — den 1' August — i Aaret 1613 blev ført til Daaben i Husum Kirke som Søn af Numen Ketelsøn, »ein ferfahrender Mann«, og hans Hustru Margrethe. Men at Michaels Farfader er identisk

med denne, bestyrkes af Indskriften over ham paa Epitafiet i Holmens Kirke, ifølge hvilken han er død i Marts 1652 i Alder 39 Aar, hvorefter han altsaa er født i Aaret 1613. Ogsaa gaar Navnet Margrethe jævnlig igen hos de kvindelige Medlemmer af Familien.

Hans Numsen har i den nyere Tid faaet et daarligt Lov paa sig, — han er tilmed blevet omtalt som »kompromitteret« i Forbindelse med Corfitz Ulfelds store Bedragerier overfor Staten. Det kan derfor være rigtigt her at sige nogle Ord om ham. Forfatteren Lind, som har beskæftiget sig med Ulfeld og Forholdene i hans Tid paa Bremerholm, udtaler et Sted i sine Afhandlinger, at da han (Numsen) altsaa førte Tømmerregnskaberne, »maa de storslaaede Bedragerier, som i Krigsaarene 1644—45 fandt Sted med Tømmer, ogsaa falde Hans Numsen til Last«,¹ og et andet Sted siger han: »Ogsaa den kompromitterede Materialsriver Hans Numsen døde, medens Undersøgelsen stod paa.«²

Det første, vi nu kender til ham, er, at han Paaskedag 1642 blev »antaget for Renteskriver at opvarte i Raadstuffuen«³ (paa Kjøbenhavns Slot). Den 1^e Januar 1644 blev han Materialsriver paa Holmen og Deleskriver. Som saadan havde han at forestaa Regnskabsvæsenet paa Holmen. At nu hans Regnskaber ikke har været iorden, og at der ikke blev givet Kvittering for i hvert Fald en Del af dem før adskillige Aar efter, at han var død, er sikkert,⁴ men hvis der i Ordet »kompromitteret« skal ligge en Anklage for ulovlig Berigelse, foreligger der ikke noget Bevis herfor. Forholdet er det, at Numsen overtog Embedet efter Gotfred Michelsen, der havde betydelige Restancer, og hvis Regnskaber for 1643 endnu saa sent som i 1646 ikke var bleven afleveret.⁵ Nu skulde Numsen altsaa, samtidig med at gøre Regnskab for, hvad han ved sin Tiltrædelse havde overtaget af alle Slags Materialer, og hvad Resten var bleven brugt til, holde Rede paa alt det nye Tømmer og Materialer af enhver Art, som stadig blev købt ind og atter givet ud, og dette har aabenbart oversteget hans Kræfter. At Sagen forholder sig saaledes, bestyrkes af, at det netop er for

de 2 første Aar, 1644 og 45, at han kom til at skyldte for en Mængde Træ og Tømmer, »som han fremdeles skal staa Kongelig Majestæt til videre Rede og Regning for«. ⁰ Og det er navnlig i de første Par Aar efter hans Tiltrædelse, at Revisionen gør de store Antegnelser, — efterhaanden bliver de færre, og for de senere Aar synes der gennemgaaende ikke at have været noget ivejen med Regnskaberne ud over rene Ubetydeligheder engang imellem. Revisionens Antegnelser slaar mest ned paa, at han ikke altid har kunnet gøre behørig Rede for, hvor Materialerne er gaaet hen, hvorimod han altid samvittighedsfuldt har ført til Indtægt, hvad han har modtaget, jfr. de hyppigt tilbagevendende Udtryk af Revisionen: »Er ligeledes ført til Indtægt i Hans Numsens Regnskab«. — Naar Lind fremhæver det mere end usandsynlige i, at der i et enkelt Aar 1647 skulde være forbrugt en saa uhyre Sum som 105.478 Rdlr. udelukkende til Tømmer til Brug ved Flaaden, ⁷ har denne Bemærkning intet paa sig, thi det fremgaar netop af Regnskabet tydeligt, hvad denne Sum er bleven brugt til, og det er ikke alene til 38 forskellige Skibe af Flaaden, men den er ogsaa og det for meget anselige Beløb medgaaet til forskellige Slotte, som Kjøbenhavns Slot, Rosenborg, Frederiksborg, Ibstrup, (Jægersborg), Malmøhus og Landskrona, foruden til Provianthuset, Sygehuset, Tugthuset, Voldene, diverse Broer etc. ⁸

Frederik III, der foranledigede Undersøgelsen om Ulfelds Forhold, udtaler i et aabent Brev af 1653: »Paa Holmen, som Hr. Corfitz Ulfeld efter sin Ed skulde have Indseende med, er saaledes forholdet, at Tømmer undertiden ikke før 16 eller 17 Maaneder efter det er leveret er bleven taxeret, og for en mere end dobbelt saa højt beregnet som for en anden, og at adskilligt 6 Gange dyrere er betalt, end andre det haver erbødet at ville levere. Den paa Holmen var Materialsriver, havde været Hr. Corfitz Ulfelds egen Tjener og havde ingen kongelig Bestalling«. ⁹ Denne alvorlige Anklage beviser heller intet om nogen ulovlig Berigelse, kun at Numsen enten har været utilladelig uefterrettelig

i sit Embede, eller at han ikke har turdet modsætte sig sin Foresatte, Ulfeld, naar denne vilde benytte Handelen med Materialer til at berige sig selv. Og Slutningsbemærkningen er i al Fald kun delvis rigtig, thi i selve Rentekammerets Bestallingsprotokoller staar at læse, at »Hans Numsen skal forrette alt det, som hans Forgænger Gotfred Michelsen haver haft at forrette«, endvidere er hans Løn opført der, som skal gives ham »af Hans Majestæts Rentekammer«, saavel som en senere Lønforhøjelse. Tilmed benævnes han sammesteds stadig udtrykkeligt som »Materialsriver paa Bremerholm« og under Rubrikken »adskillige Hoftjenere«. Kongen maa altsaa i hvert Fald senere have godkendt hans Udnævnelse.¹⁰ Derimod er det troligt, at han har staaet i et eller andet Tjenesteforhold til Rigshofmesteren, idet han har opkaldt sin først fødte Søn med Navnet Corfitz og sin ældste Datter med Navnet Leonora Christine.

Den nedsatte Kommission, der iøvrigt først tilendebrogte sit Arbejde, efter at Numsen i 1652 var afgaaet ved Døden, opregner Navnene paa en Række tildels højtstaaende Personer, der havde beriget sig ulovlig sammen med Ulfeld, men man vil forgæves blandt disse lede efter Numsens Navn. Om ham siger Kommissionen kun: »..... tvivler dog alligevel ikke paa, at han jo burde at rette sig efter den Brug og Sædvane, som for hannem paa Holmen var bleven paabudt at observeres«. ¹¹ Kommissionen konstaterer altsaa som Resultatet af sine Undersøgelser, at der for Numsens Vedkommende udtales en Dadel af hans Embedsførelse, men ikke et Ord om Bedrageri. — Han var aabenbart heller ikke nogen rig Mand, da han døde. Hans Hus (i Kompagnistræde, Matr. N. 10) og Ejendele blev sat under Forsegling paa Grund af hans Restancer, og tilsidst ansøgte Enken om at maatte faa hans Skyld eftergivet, og faa udleveret Gaarden og hans ringe Bo, hvilket Kongen indvilligede i.¹²

Hans Numsen var gift 2 Gange. Hans 2' Ægteskab med Marren, Datter af Raadmand i Malmø Willum Evertson Dichmand, var barnløst, men med sin 1' Hustru, Inger Margrethe, Datter

Materialskriver Hans Numsen med Familie

(efter Epitafiet i Holmens Kirke)

af Biskop Mads Jensøn Medelfar og Mette Wibe, havde han 4 Sønner og 1 Datter. Den ældste af Sønnerne, Corfitz, blev Major i Artilleriet og døde i 1701, 56 Aar gammel, uden at efterlade sig mandligt, voxent Afkom, 2 andre døde som smaa, og den yngste var Michaels Fader, Mathias Numsen.

KAPITEL II.

MATHIAS NUMSEN.

Mathias var født i Kjøbenhavn den 18' Marts 1646 og blev døbt i Holmens Kirke den 22' s. M. I 1672 finder vi ham som Kornet i det sjællandske Nationale Rytterregiment, han har da »tjent her i Riget for Kornet i 1 $\frac{1}{3}$ Aar, under Garden i 4 Aar«. ¹³ I den skaanske Krig fik han sin Ilddaab i Kampen ved Rogendorf i Tyskland i Efteraaret 1675; det følgende Aar var han med i det blodige Slag ved Lund og senere paany i Tyskland — som Kaptejnløjtnant og Generaladjutant ved Kavalleriet. ¹⁴ Gennem hans Rapporter herfra faar man et uhyggeligt Indtryk af den Lod, der kunde times de ulykkelige, der blev gjort til Fanger i Slagene. De danske Fanger, fortæller han, døjede Kulde og Sult nu paa 10' Uge og blev paa alle Maader truede til at gaa i svensk Tjeneste. Selv Spillemandene gik det ud over, og da nogle af disse var forblevet standhaftige og vægrede sig, var de blevet ført ud paa Kirkegaarden for at skydes, og først da var de faldet tilføje. ¹⁵ I 1679 sluttedes Vaabenstilstanden, og Numsen, som nu var avanceret til Oberstløjtnant, blev sendt med Meddelelse herom til Statholderen i Norge, Ulrich Frederik Gyldenløve. For at komme igennem Sverrig medførte han en Skrivelse til den svenske Feltmarskal v. Ascheberg, hvori denne anmodedes om at udfærdige et Pas for ham. Men den mægtige Mand følte sig fornærmet over, at han i Skrivelsen ikke var tituleret »General Feltmarskal« men kun »Feltmarskalløjtnant« og vilde af den Grund ikke modtage den medbragte Skrivelse, og han vilde heller ikke udstede noget Pas, der skulde gælde til Lands, men kun et, der

skulde gælde til Vands. Da Numsen ikke kunde opnaa et antageligt Resultat, vendte han tilbage til Danmark.¹⁶

Ved den Store Nordiske Krigs Udbrud fik han, der nu var avanceret til Oberst og Chef for sjællandske Nationale Regiment til Hest, den Opgave at bevogte Østkysten af Jylland nord for Limfjorden. Efter at have organiseret Forsvaret her blev han sendt til Holsten, hvor han havde nogle Træfninger med Gottorperne med vekslede Held ved Valsbøl og ved Bredsted og Arlevad, indtil Krigen foreløbig sluttedes ved Freden i Travendal den ¹⁸/₈ 1700.¹⁷ Under sit Ophold i Slesvig havde han iøvrigt faaet en Fjende i en Broder til Oversekretæren i Tyske Kancelli, nemlig Kammerassessor Lorentz Jessen, som beskyldte ham for at have taget mere Furage til sig selv, end der tilkom ham, og at have opgivet et større Antal Soldater i sit Kompagni, end han havde; »han skulde se sig lidt for, — — — — han var temmelig sort ved Hoffet« o. s. v. Obersten blev rasende og forlangte en Krigsret nedsat over Jessen, og der ses ikke at være kommet noget for Numsen kompromitterende ud af Sagen.¹⁸

Da den spanske Arvefølgekrig brød ud, sendte Frederik IV et Auxiliærkorps paa ca. 10.000 Mand til Holland til Hjælp for dette Land og England imod Frankrig. Af dette Korps udgjorde Rytteriet 2 Brigader, hver paa 4 Regimenter, og et af disse Regimenter var det Sjællandske under Numsen. De 2 Brigader kommanderedes af Brigadererne Adam Ehrenreich v. Prehn og Jørgen Rantzau. Sidstnævnte var et Par Aar yngre end Numsen men desuagtet allerede Brigader. Numsen vilde derfor komme til at staa under ham, og denne Tort kunde han ikke klare; han gav sig ikke, før han fik Kongen til at gaa ind paa ogsaa at gøre ham selv til Brigader, ja tilmed med Anciennitet fra samme Dag som Rantzau! Nu var der altsaa 3 Brigaderer til kun 2 Brigader! At Følgen blev voldsomme Stridigheder mellem Rantzau og Numsen om, hvem af dem, der skulde føre den ene Brigade, kan man ikke undre sig over. Korpsets Øverstkommanderende, Hertug Carl Rudolph af Württemberg-Neustadt, kunde ikke stille dem begge

tilfreds og for at faa en Ende paa Striden, der naturligvis indvirkede højst skadeligt i Korpsset, maatte han tilsidst bede Kongen om at træffe en Afgørelse: En af de 3 Brigaderer maatte jo efter Overgeneralens Mening nøjes med at gøre Tjeneste som ældste Oberst, og det kunde ikke gaa an at lade dem skifte til at føre Kommandoen som Brigader, idet da den ene maatte have Kommandoen over den anden den ene Dag og den næste Dag lade sig kommandere af ham, og det blev ikke til Gavn for Tjenesten. Overkrissesekretær Lente*), eller om man vil Kongen, klarede det delikate Spørgsmaal til Glæde for Prehn og Numsen, thi Rantzau var jo nok ældre som Brigader end disse men yngre som Oberst, og derfor skulde han, indtil en af de ældre gik af, gøre Tjeneste som ældste Oberst. Selvfølgelig kunde den trufne Afgørelse ikke skabe Ro i den iltre Rantzaus Sind, han blev ude af sig selv og skrev hjem, at han hellere vilde være død, end at den Skam skulde overgaa ham. Saa døde til alt Held Prehn allerede i Foraaret 1702! Man har vist Lov til at tro, at Sorgen over Vaabenbrodernes Død ikke har været alt for stærk!¹⁹

Efter at have deltaget i en Række Kampe f. Ex. ved Nimwegen, hvor Regimentet, skønt det blev beskydt paa kun 150 Skridts Afstand, tappert udholdt Ilden »uden at give ringeste Tegn paa Klejnmodighed«,²⁰ søgte Numsen om Afsked, baade misfornøjet over, at Overgeneralen foretog Udnævnelser i hans Regiment uden i Forvejen at underrette ham derom, og legemlig svækket ved Krigens Strabadser. Den øverstbefalende over Rytteriet, Generalmajor Johan Rantzau, skriver til Kongen, at Brigaderen har ladet ham vide, at han er »en gammel, usselig og tung Mand, som ej kan uden snart ved 3 Mands Hjælp komme til Hest«. ²¹ Den 10^e Februar 1703 blev hans Afsked bevilliget, og han rejste hjem.²² Hans Løbebane som Kombattant afsluttedes hermed for bestandig.

Til Bedømmelse af, om han havde vist sig at være i Besid-

*) Overkrissesekretæren var den Embedsmand, som havde Hærens og Flaadens Administration under sig.

delse af Evner som Fører for et Regiment under Kamp foreligger der ingen Udtalelser, men derimod roses han baade af Hertugen og af Johan Rantzau for den fortrinlige Stand, i hvilken han forstod at holde sit Regiment, saa at det efter de haarde Kampe i Efteraaret 1702 ved Venloe og Roermunde ved Mangelen paa Furage vel var blevet det mest medtagne men nu ikke destomindre ikke stod tilbage for noget af Regimenterne.²³

Brigaderen tilbragte nu en Hviletid paa 7 Aar i Familiens Skød, indtil han ved Krigens fornyede Udbrud søgte om atter at blive benyttet. I 1710 fik han da Udnævnelse til General-Krigskommissær og Deputeret i Land- og Sø-Etats Generalkommissariatet. Aaret efter udnævnte Kongen ham til Generalmajor med Anciennitet fra sin Afskedigelse i 1703. I den Skrivelse, der ledsagede Udnævnelsen, hedder det, at han i alle Batailler, hvor han havde været med, havde deltaget med Hæder og opført sig saaledes, som det anstod en ærlig, tro Tjener og retskaffen Officer.²⁴

Han blev nu beordret til at være den Øverstkommanderende, General Scholten, behjælpelig med Tilrettelæggelsen af Felttoget og Fremskaffelsen af Hærens Forsyninger. At sørge for, at det, som Hæren skulde bruge af Levnedsmidler og Materialer, var tilstede, afgang nu baade af, at Rentekammeret i rette Tid anviste Pengene hertil, og af, at Transporterne rettidigt naaede frem, hvorfor det kunde hænde, at Hæren led Nød, og at Numsen paa egen Haand maatte rejse Penge i Hamborg paa Vexler.²⁵ Planerne for Krigsoperationerne var han med til at udarbejde, og han deltog i de bekendte Krigsraad, der under Kongens Forsæde afholdtes i Kolding i Marts og April 1712, hvor efter lange Overvejelser den nye Felttogsplan blev lagt, der skulde gælde Erobringen af Stiftet Bremen.²⁶ — Ved Siden af disse vigtige Arbejder skulde han deltage i en Række Kommissioner af mange forskellige Slags; en af dem skulde f. Ex. beskæftige sig med Anbringelsen af ca. 2500 svenske Fanger, men saaledes »at de kunde tjene deres Føde og ingen Skade gøre«. ²⁷ En anden af dem var den,

som skulde undersøge og dømme i den berygtede Forræderisag imod Nordmanden Poul Juel og Svenskerne General, Friherre Coyet og Major Hørling, der havde villet spille Norge, Grønland, Island og Færøerne i Hænderne paa Rusland. Om Hovedmanden Poul Juel lød Kongens Ordre til Kommissionen, at eftersom han trods den ham tilstaaede Pardon ikke paa Torturens første Grad havde villet gøre Rede for Sagen, skulde han underkastes det næste Trin af Tortur, og vilde han heller ikke da bekende, skulde han fældes efter de foreliggende Akter og Viden og derefter underkastes Resten af Torturens Grader og Dommen exekveres inden Ugens Udgang. Han blev henrettet efter at have udstaaet alle Torturens Kvaler, Coyet døde i Fængslet i Kastellet og Hørling blev udvist af Riget.²⁸

Efterhaanden som Krigen nærmere sig sin Afslutning, gjorde ogsaa Alderen sig gældende, og da han allerede havde passeret sine 70 Aar, blev hans Virksomhed forlagt til et andet Felt, idet han blev indsat som Medlem af de Kommissioner, der skulde indrette Ryttergodset. Men ogsaa dette var et Arbejde, som kunde beskæftige sin Mand: Der var Undersøgelserne af, hvorledes Bøndergaardene kunde indrettes hertil, hvor mange Rytterheste, der kunde sættes paa Hovedgaardene, og hvilke Revenyer Kongen kunde forvente af Godserne, der var Forfættelser af Krigs-Jordbøger, Omlæggelse af Regimenterne, Mageskifter i Mængde o. s. v.²⁹ De mange Rejser rundt om i Landet, som Arbejdet medførte, blev snart for anstrængende for ham: »— — — jeg er ikke stærk nok til at gøre dette, uden jeg maa køre«, siger han allerede i 1717, og da han var 84 Aar gammel og sad som en af Direktørerne for Krigs-Hospitals og Enkekassen, maatte han lade sig føre op til Kancelliets Arkiv og ned igen og bad nu Kongen fritage ham for denne Post. — Den 17' April 1731 døde han i Kjøbenhavn og blev bisat i Holmens Kirke ved Siden af sin Hustru, der allerede den 15' Maj 1715 var blevet bisat der. Til Uddeling blandt de fattige i Kirkens Sogn oprettede han i 1728 et Legat paa 1040 Rdlr., hvis Renter endnu anvendes hertil.³⁰

Generalen havde tilbragt sit Liv i Arbejde for Konge og Land, men baade Christian V og Frederik IV havde ogsaa paaskønnet hans Dygtighed og Pligtopfyldenhed. Han var avanceret til meget høje Stillinger indenfor Hæren, og allerede i 1688 var han blevet optaget i Adelmanstanden ved et ham under 24' Mai tildelt Vaabenbrev. Det har været Tvivl underkastet, om et saadant Vaaben-

Det Slægten Numsen i 1688 tildelte Vaaben.

brev var ensbetydende med et virkeligt Adelskab. En saadan Tvivl er imidlertid uberettiget, thi det var ikke ualmindeligt paa Christian V's Tid at optage en Person i Adelmanstanden ved at tildele ham et saakaldt Vaabenbrev, og det var ikke Hensigten, at der derved skulde tilkomme ham mindre Rettigheder end dem, der tilkom enhver anden Adelsmand. Naar Numsen i et Brev mange Aar efter til Frederik IV skriver, at dennes Fader »allernaadigst mig og min Familie haver holdt værdig at benaade mig med Adelmanstanden og Vaaben«,³¹ er dette derfor fuldstændig korrekt. Og hvis ikke Familien var blevet virkelig adlet, vilde heller ikke hans Søn Michaels Hustru som Enke være bleven Dekanesse paa Vallø. — I 1717 havde han faaet det hvide Baand, og i 1726 var han blevet udnævnt til Geheimeraad.

Han var en velhavende Mand. Hans Hustru, Marie Worm, havde først været gift med Landkommissær Peder Lasson til Bruusgaard (Galten Herred) og bragte Numsen den

med i Ægteskabet. I 1695 solgte han den og købte Godserne Saltø vest for Næstved og det tæt derved liggende Fuglebjerggaard, hvilke han ejede til 1725. — Marie Worm var en Datter af den berømte Læge og Oldgransker Ole Worm, og igennem sin Moders Søster, Marie Motzfeld, der blev gift med Griffenfelds Fader, blev hun kødelig Kusine til den store Statsmand.

Numsen indtog en meget smuk Stilling i Samfundet baade ved de Naadesbevisninger, de 2 Konger havde tildelt ham, ved den Anseelse, hans militære Løbebane havde forskaffet ham, ved sine gode økonomiske Forhold og ved sine og sine Børns Familieforbindelser, thi disse blev giftet ind i Landets Adelslægter. Han havde i Ægteskabet haft 8 Børn, hvoraf dog 3 var døde i en spæd Alder. — Af Sønnerne døde den ene, Christian Wilhelm, som Generalløjtnant og hvid Ridder, men den ældste af dem, Hans, som ved sin Barnepiges Skødesløshed havde faaet en uheldbrede- lig Skade som Barn og derfor ikke kunde blive Officer, blev sat til at studere. Nu var han Legationssekretær hos Gesandten i Paris, Gehejmeraad Meyercrone, da han i Aaret 1706 blev dræbt i en Alder af kun 24 Aar. Det gik saaledes til, at han havde Plads i Vognen hos Gesandten, da denne var paa Vej hjem til Danmark. Vognen var ledsaget af en Eskorte paa 35 Soldater, da den pludseligt en halv Mils Vej fra Achen blev overfaldet. Da Numsen vilde springe ud af Vognen, blev han skudt, ligesom ogsaa en Del af Eskorten blev skudt. Hvem der stod bag ved dette Overfald, blev aldrig opklaret, men man havde selve den franske Konge, Ludvig d. 14', mistænkt for at være den, der havde sat det i Scene.³² — Med Undtagelse af den Sorg, som dette Tab forvoldte den gamle General, blev iøvrigt Glæder af Børnene ham i rigt Maal tildel, og han kunde, medens Sønnerne endnu var unge, med fuld Føje udtale: »— — — Jeg maa takke Gud, som har givet dem den Naade baade af god Naturel og Comportement, saa de conservere sig alles, især deres Foresattes Yndest«,³³ — deres senere Liv gjorde ikke hans smukke Dom om dem til Skamme! —

KAPITEL III.

MICHAEL NUMSEN.

1701—1710.

Som det 6' i Rækken af Mathias' 8 Børn fødtes Michael i Kjøbenhavn den 28' Marts 1686 og opkaldtes i Daaben efter sin Farmoders Broder, den formaaende Vicepræsident i Danske Kancelli Michael Vibe. Han blev som Flertallet af Datidens unge Adelsmænd opdraget til at blive Militær, og da han var 15 Aar gammel, blev han paa Faderens Bøn, som Kongen med sin sædvanlige korte Resolution »fiat« opfyldte, den $\frac{9}{8}$ 1701 antaget som Kornet i Faderens Regiment ved Ritmester Henrik Poppes Kompagni. Allerede Ugedagen efter Ansættelsen var Regimentet paa Marsch til Nederlandene, hvor det som en Del af det ovenfor omtalte Auxiliærkorps i 12 Aar skulde deltage i de blodige Kampe i »Den spanske Arvefølgekrig«, og hvor den unge Kornet skulde faa sin første Soldateruddannelse, — en Uddannelse, som siden førte ham op til Hærens øverste Post.³⁴

Den Gang betød den danske Stat betydelig mere i militær Henseende end nu om Stunder, og den unge Michael kunde med Stolthed pege paa, at han tjente under den danske Konge i dennes Hjelpekorps. Hæren bestod dengang for den langt overvejende Del af hvervede Tropper, idet den delvise Værnepligt, som Christian d. 4' havde indført, atter var blevet ophævet, da den skaanske Krig afsluttedes og Hæren derefter blev stærkt reduceret. Men det sørgelige Forløb af Krigen i Aaret 1700 og Længse-

len efter at generhverve de skaanske Provinser og faa Ram paa de forhadte gottorpske Hertuger fik Kongen til at indse, at han maatte have en Hær, der var stærk nok til at kunne løse disse Opgaver. Og dertil kom, at den politiske Himmel i Europa var ladet med tunge Skyer, som varslede Ufredstider, thi hvem skulde arve den spanske Kongekrone, naar den barnløse Carl d. 2' døde? Stormagterne rustede imod hinanden, og der kunde ventes Henvendelser til Danmark om Udlejning af Tropper. Hvis man indvilligede heri, kunde man ikke alene sikre sig disse Landes Velvillie men ogsaa erholde en stor Indtægt og tilmed give Officerer og Soldater Lejlighed til at uddanne sig og høste praktiske Erfaringer, der i paakommende Tilfælde kunde komme Hæren tilgode. At Hærens højere Officerer støttede Overvejelserne om at styrke Forsvaret er en Selvfølge, og den 22' Februar 1701 udkom da Forordningen om »Landmilitzens Indrettelse udi Danmark«. Hovedprincippet i denne var, at der af hver 20 Tdr. Hartkorn — med visse Undtagelser — skulde indrettes et Lægd, der skulde stille en til Militærtjeneste egnet Karl. De udskrevne skulde staa 6 Aar i Rullen, hvorefter de skulde entlediges med et Pas og være fri for yderligere Tjeneste, men i de 6 Aar skulde de forblive i Lægdet og maatte ikke tage Tjeneste andetsteds; men kunde de i det paagældende Tidsrum faa en Gaard i Fæste paa Husbondens Gods, maatte de udskrives af Rullen og Husbonden være pligtig at stille en anden i Stedet. — Medens Kronens Ryttergods først havde været fri for Udskrivning, blev dette ved en Forordning, udgivet paa Aarets sidste Dag, forandret, saa at der nu for hver 20 Tdr. Hartkorn skulde stilles en Karl ikke under 14 og ikke over 35 Aar, hvilke da skulde udskrives til Dragontjeneste; (en Dragon var en Soldat, der var oplært og udrustet til at kunne kæmpe baade til Hest og til Fods). Ved disse Foranstaltninger blev der fremskaffet en Hærstyrke paa ca. 18.600 Mand. Hertil kom saa den hvervede Hær, som i Sommeren 1701 talte omtrent 23.000 Mand i Danmark foruden et Korps paa 8.200 Mand, der var overladt til den tyske Kejser, og som stod i Sachsen. I

Norge var der en Hær paa ca. 21.000 Mand, og det var saaledes en anselig Styrke, den danske Konge kunde stille paa Benene.³⁵ At der ved den oprettede Landmilitis blev lagt en Byrde paa Befolkningen, kan ikke nægtes, men den var rigtignok for intet at regne imod den Byrde, de fleste af Staterne nutildags lægger paa Befolkningen ved den udstrakte Værnepligt. —

Auxiliærkorpset, med hvilket den unge Michael nu drog til fremmede Lande, bestod udelukkende af hvervede Tropper, hvor det udenlandske Element indtog den dominerende Plads, og det var først efterhaanden, at i Hæren ude og hjemme det danske Element arbejdede sig i Vejret, men til Gengæld skete en saadan Fremgang baade blandt Officerer og blandt Menige. For Officerernes Vedkommende udgjorde f. Ex. i Aaret 1699 de danske og norske i Rytteriet og Dragonerne ca. 20 % af det samlede Officerskorps, men 10 Aar senere var Antallet af dem allerede voxet til ca. 32 %, og i Fodfolkets hvervede Regimenter udgjorde de danske og norske Officerer i det samme Aar, 1709, ca. 37 % af alle Officererne.³⁶

Det har vist ikke været nogen helt blid Skole for den 15-aarige Dreng at gaa igennem. Tonen i et Korps, der ikke alene bestod af Folk hidskaffet fra mange forskellige Lande, men ogsaa af mange raa og samvittighedsløse Elementer, maatte falde en ung Mand fra et godt Hjem slemt for Brystet. Raahed og Misgerninger, Stridigheder, Æventyr af en ikke altfor sart Natur var ikke ukendte Begreber, saa lidt som de haarde Straffe, der til Skræk og Advarsel blev idømt dem, der havde forset sig. Hvilket Indtryk maa det ikke have gjort paa den samvittighedsfulde unge Mand at se, hvorledes disse Folk, der havde ladet sig fæste for Penge, Gang paa Gang løb deres Vej, naar de kunde opnaa en højere Løn i en anden Stats Hær, eller naar de blot blev ked af Tjenesten. De hyppige Deserteringer var alle Landes Kræftskade i deres Hære. De forskellige Regimentchefer i Korpset indsendte den ene Klage efter den anden til Overkrigssekretæren over, at ikke alene Soldaterne deserterede, og tilmed medtagende hele de-

res kostbare Mundering, men mange af dem havde oven i Købet den Dristighed at tage tilbage til Danmark, hvor de saa blev modtagne med aabne Arme og — lod sig hverve til et af de hjemmeværende Regimenter, i Stedet for, at de burde strængt straffes! Omsider hjalp da ogsaa disse Klager, og der blev sat en Stopper for denne Trafik.³⁷ — Heldigvis hørte jo en Kornet ikke til i de meniges Rækker, og Officererne kom gennemgaaende fra dannede Hjem, en Del af dem tilhørte tilmed fornemme gamle Slægter, som havde fostret Militære fra Fader til Søn, og i hvilke Troskab imod Monarken og Pligtopfyldelse i Gerning hørte til Opdragelsens A.-B.-C. Mange af dem havde erhvervet sig militær Viden og praktisk Øvelse rundt om paa europæiske Slagmarker, og flere af de danske havde ogsaa været med i den skaanske Krig. De fremmede Officerer følte sig ofte efterhaanden ogsaa som hjemmehørende blandt de danske, og de betragtede Danmark som deres nye Fædreland, hvor de giftede sig med Landets Døttre, forplantede Slægten videre og tilsidst lagde deres Ben.

Men var den absolute Lydighed imod den øverste Krigsherres Bud en uskreven Lov for dem, laa en tilsvarende Lydighed overfor deres Foresatte i Tjenesten dem desværre ikke i samme Grad i Blodet, og blandt Officererne i Auxiliærkorpset fandt der jævnlig Rivninger og Utilfredshed Sted. Korpsets Øverstkommanderende, Hertug Carl Rudolph af Württemberg-Neustadt, havde det ingenlunde let, thi der var mange Besværligheder baade udadtil og indadtil. Gang paa Gang udeblev de stipulerede Lønninger fra de allierede, saa Hertugen flere Gange rent ud maatte nægte at drage i Felten, forinden hans Folk havde faaet deres Løn udbetalt. Og i Kjøbenhavn var man ikke for nøje med i rette Tid at sende Munderingspengene til de forskellige Regimentchefer. Allerede paa Marschen gennem Holsten havde Mathias Numsen besværet sig i saa voldsomme Udtryk til Overkrigssekretær Lente over, at Folkene ikke kunde faa Kapper, Skaberakker o. s. v., at baade de og Hestene blev syge og svækkede, og at han ingen Penge havde faaet til Anskaffelser af den tilbørlige Mun-

dering, saa han blev nødt til at gøre Lente en Undskyldning. Lignende Klager lød fra de andre Regimentchefer.³⁸ — Og saa var der det evindelige Stridsspørgsmaal om Rangfølgen, som spillede en uhyre stor Rolle i Datiden. De hollandske og lüneburgske Generaler forlangte, at de enkelte Troppekontingenters Rangfølge skulde ordnes efter deres respektive Chefers Anciennitet, medens de danske mente, at disse, som kongelige Tropper, skulde have Forrangen for alle ikke kongelige Tropper, og de gik tilsidst af med Sejren, hvorved de fik Rangen næstefter de kongelig engelske. Men uagtet dette Spørgsmaal nu saaledes var bragt ud af Verden, tilsidesatte alligevel den øverstkommanderende over de hollandske Tropper, Feltmarskal, Prins Volrath af Nassau-Saarbrück, den trufne Ordning og tilføjede Hæren en efter Datidens Opfattelse grov Tilsidesættelse. Da Fæstningen Vanløe skulde belejres, anbragte han nemlig Numsens Regiment ikke paa den højre Fløj, hvor dets Plads ifølge dets Rang burde være, men omtrent nederst paa den venstre Fløj. Rytteriets Øverstkommanderende, Generalmajor Johan Rantzau, som indberetter om denne Fornærmelse, udtaler, at havde han været i Numsens Sted, havde han aldrig pareret denne Ordre men hellere taget, hvad der kunde følge paa af Feltmarskallens Unaade. Overkrigssekretæren delte fuldt ud hans Opfattelse af denne saare vigtige Sag!³⁹

Heller ikke indadtil i selve Korpset har det været lutter Idyl for Overgeneralen, navnlig synes Samarbejdet mellem ham og de højere Officerer ikke altid at have været lige godt. Naar den førstnævnte beskyldte Generalmajor Rantzau for at vise ham Ulydighed og en »brysk« Optræden, og for at Rytteriet begik Røverier, havde denne hos ham ogsaa adskilligt at beklage sig over: Rantzaus egne Soldater var, sagde han, langt bedre disciplinerede end baade de engelske, lüneburgske og hessiske Tropper, men da Forplejningen ikke var, som den skulde være, fik de ofte ingenting, »og lidt Brød maatte de dog have«, men de røvede ingenting i Sammenligning med, hvad de andre gjorde. Og endvidere straffede Overgeneralen hvert Øjeblik for rene Smaabagateller men

aldrig for de store, han larmede og skændte den meste Tid baade overfor Officerer og menige for lutter Smaating, Officerer som Oberstløjtnant, Baron Winterfeldt, Major Holst og Ritmester Trampe havde han sat i Arrest for pure Bagateller, noget »hvortil de gamle Knægte, der har tjent 20, 30 à 40 Aar ej er vant«. Og nu søgte Oberstløjtnant Schinkel sin Afsked, fordi han havde faaet en Løjtnant ved sit Regiment, hvis største Fortjeneste var den, at han var Svoger til Hertugens Sekretær ved Navn Dürkop, og han havde aldrig før tjent ved Kavalleriet.⁴⁰ — Vi kender Hertugen som en dygtig og retskaffen Militær, der har efterladt sig et udmærket Eftermæle i den danske Hærs Historie, og han har vel maattet ty til skrappe Midler for at haandhæve Disciplinen overfor de mange Gange egenraadige Officerer. Men hvis det har sin Rigtighed, at han uden videre ansatte en Løjtnant i Schinkels Regiment, tilmed af den anførte Grund, er det klart, at dette maatte vække Regimentchefens Vrede. Og det var ganske den samme Handling, Hertugen begik overfor Mathias Numsen, som var en af Grundene til, at ogsaa denne søgte sin Afsked (se ovenf. S. 18). Sligt skulde selvfølgelig ikke lette et godt Forhold mellem de højerestaaende.

Selve den blodige Krigs Historie skal vi ikke komme ind paa her — den er udførlig behandlet af Jahn i »Det danske Auxiliærkorps i den spanske Successionskrig«. Kun skulle vi derfra citere en Udtalelse af Johan Rantzau til Belysning af, hvorledes Krigen dengang førtes. Det var i 1704, da Hæren var paa et Tog ind i Bayern: »Svinehuset og Gudshuset er os ens, hvilket endda ikke er at undres over, naar man giver Soldaten Tøjlen, men at vi brænde Furagen i Husene og Kornet paa Marken og ruinere de rige Klostre og Slotte, hvori der har været Korn og Kvæg for hele Armeen i nogle Maaneder, at vi ruinere Møllerne, som ligge i Hovedkvarteret lige for Generalens Næse, det er vel uhørt«.⁴¹ — Michael Numsen deltog i en lang Række af Krigens største og mest berømte Slag, saasom de ved Nimwegen, Peerderheden, Höchstedt & Blendheim, Ramilliers og Malplaquet, — for blot

at nævne nogle enkelte af dem. Han har aabenbart i disse Kampe vist baade Mod og Dygtighed, hvorom forskellige Udtalelser saavel af Hertugen som af Rantzau vidner. Den gamle Mathias omtaler i et Brev til Kongen Bataillen ved Höchststedt, som Sønnen »især har signaleret sig udi, saa baade Generaler og andre Officerer mig har skrevet, han mere Bravour har ervist, end af hans Alder kunde prænderes«. Den 23' Oktober 1703 blev han udnævnt til Løjtnant, og den 19' Juni 1706 til Kaptejn ved Würtemberg-Oels' Dragon Regiment og fik Kompagni selv. Overkrigssekretæren medgav ham selv den anbefaling, at han var dygtig, lovede meget og havde opført sig som en tapper Mand. Denne anbefaling er i en anden Henseende interessant, fordi den giver Udtryk for en vaagnende Erkendelse hos Hærens øverste Chef af det uheldige i, at saa mange Udlændinge optager Pladserne for Landets egne Børn. Han skriver nemlig, at »man maa ogsaa opmuntre lidt de unge danske, som klager over, at de blive forsømte baade hjemme og ude«. ⁴²

I 1709 skulde der ansættes en Ritmester ved Hestgarden hjemme i Kjøbenhavn, og Hertugen fik Paalæg om blandt sine Ritmestre at indstille 10, for at Kongen »efter deres Udseende, Comportement og Capacitet« kunde vælge en af dem. Han indsendte da en Fortegnelse over de bedst egnede; men med Undtagelse af een var dog ingen af dem over Middelhøjde, og »heller ikke er de alle lige kønne«. De bedst egnede mente han var Langhaar, som saa godt ud, Rantzau, som var rig, og Revenfeld, som var en velopdragen og beskeden Officer. Numsen var ogsaa iblandt de 10, men kunde aabenbart ikke stille lige saa gode Kvalifikationer paa Benene som de 3 andre, thi skønt der tilsidst blev udtaget 2, — Langhaar og Revenfeld blev de lykkelige —, kom han ikke hjem til Danmark denne Gang. Men Aaret efter blev der atter en Ritmester-Stilling ledig, og denne Gang blev han den udvalgte. Den $\frac{5}{4}$ 1710 fik han Udnævnelse til Ritmester og Chef for 1' Kompagni af Livgarden til Hest. ⁴³ Hermed var hans Deltagelse i den spanske Arvefølgekrig sluttet, og han rejste efter 9 Aars Fraværelse tilbage til sit Hjemland.

KAPITEL IV.

1710—1740.

Det Regiment, som Numsen nu i 13 Aar skulde tilhøre, var oprettet i 1661 og havde deltaget med Hæder baade i den skaanske og i den Store Nordiske Krig. Det var ikke alene et Regiment med smukke Traditioner, men det var ogsaa Hærens fornemste Regiment, idet ikke alene dets Lønninger og Rang var højere end de øvrige Afdelingers, men dets Officerer havde ogsaa en Rang svarende til Officerers af en Grad højere i de andre Afdelinger. Korpset skulde afgive Vagten om Kongens Person, og Garnisonsstedet var derfor altid Kjøbenhavn. I de mere end 200 Aar, hvori dette Korps bestod — det blev først ophævet i 1866 —, vil man blandt dets Chefer forgæves lede efter en eneste borgerlig født. Derimod tilhørte ikke mindre end 3, hvoriblandt Kong Christian IX, fyrstelige Slægter, — men kun een, Niels Krabbe, var af den gamle danske Adel, og een, Joachim Castenskiold, af den yngre danske Adel — og denne var først Chef henimod Slutningen af det 18' Aarhundrede —, Resten hørte til tyske eller holstenske Adesslægter.⁴⁴ Dette hørte sammen med Frederik IV's bekendte Mistænksomhed overfor de gamle Slægter af indfødt Adel, som gav sig Udslag i det politiske Testamente, han havde udarbejdet for sin Søn, den vordende Konge, og som gik ud paa, at Medlemmerne af disse skulde holdes nede og være udelukkede fra alle Chefposter i Kollegierne, Hofstillinger og Hæren, — en Mistænksomhed, der var ganske blottet for Grund. I de lavere

Stillinger kunde de efter Kongens Mening derimod godt anvendes,⁴⁵ og vi finder derfor ogsaa den indfødte Adel rigelig repræsenteret ved alle Hærens forskellige Afdelinger, blandet broderlig sammen med borgerlige og udenlandske adelige. Det var ogsaa Tilfældet ved Hestgarden, og i den Tid, Numsen stod ved dette Korps, fandtes der blandt Officererne borgerlige Navne som C. Langhaar, Pohl, H. D. Langhaar, Vosgrave, Poell, Spitzer, Schürtz, Lammers, Jonsen, Høyer, Thomsen, Neukrantz, Neuberger, Thielsen, Steffens o. s. v. Af den højere danske Adel fandtes der kun 2, Greverne Friis og Holstein-Holsteinborg.⁴⁶

Det blev nu ikke længe, den unge Ritmester fik Lov til at nyde en Gardeofficers forholdsvis behagelige og rolige Tilværelse i Hovedstaden. Krigen var atter i fuld Gang, og Livgarden maatte paany i Ilden, saa at Numsen fik Lejlighed til at gøre yderligere Erfaringer baade om Krig i al Almindelighed og om de Mangler, der klæbede ved Hærens Kampdygtighed. Han deltog i flere Kampe, bl. a. i det ulykkelige Slag ved Gadebusch i 1712, og i 1715 var han med ved Belejringen af Stralsund, der førte til Fæstningens Fald; men da dette skete, var allerede Hestgarden beordret over til Fyen og derfra til Kjøbenhavn, hvor den forblev i Ro under Resten af Krigen.

Midt under Krigen, da Hæren laa for Stralsund i 1711, blev der indført Forandringer i Hærens Uniformer; Hestgarden skulde fremtidig bære røde Kjoler med blaa Opslag og Underfoer, hvide Knapper, gule Benklæder, Ridestøvler, Hat med Sølvgaloner og sort Kyrads, og 5 Aar efter, ligeledes midt under Krigen, bestemtes det, at de lyseblaa Opslag, som hidtil havde været af Klæde, fremtidig skulde være af Plyds.⁴⁷ Det vil vække Forbauselse i Nutiden, at man i en saa alvorlig Stund havde Tid til at beskæftige sig med sligt, men i Datiden spillede en Soldats Ydre og hans Uniforms Skønhed en saare vigtig Rolle. Ogsaa for Enevoldskongen var den ydre Glans, hvormed han omgav sig, af en stor Betydning. Vi maa derfor ikke undre os alt for meget, naar vi hører, at Kongen, da han i 1712 begav sig til Hæren i Hol-

sten, medførte et Tros, der var saa stort, saa det talte ikke mindre end 450 Heste foruden Vognene. Af disse Heste medgik til Kongens egen Person og Tjenerskab ikke mindre end 268, Oversekretæren i danske Kancelli, Ditlev Wibe, og Overkrissekreteræren, v. Eickstedt, havde hver 28, Staldmesteren og Kammerjunkeren hver 10, Hofpræsten 6, Berideren 5, Køkkeninspektøren og Vognmesteren hver 4, Slagteren 2, o. s. v., og til alle disse Heste skulde der skaffes Furage.⁴⁸ Det var en dyr Rejse selv for en Enevoldskonge i Tider, hvor der var Brug for Pengene til mere paa-trængende Opgaver. Flere af Regimenterne havde ikke faaet Lønninger i 8 Maaneder, ja et enkelt ikke i et helt Aar, og de led af Kulden: »Dronningens Regiment har kun Pjalter paa Kroppen; mange løbe bort i denne Tilstand, og sligt bringer den danske Hær i Vanrygt i Udlandet..... Staffeldts og Krags se ikke bedre ud, de hullede Klæder give ingen Beskyttelse imod Kulden i det haarde Vejr og Teltene ere saa sønderrevne, at Mandskabet ikke kan holde sig tørt under dem..... Send derfor endelig nogle gamle Piekjoler (Arbejdsdragter) med varmt Underfoer. Vi tage til Takke; det er længe siden, vi gjorde Fordring paa at se ud som Søndagskarle.....«. Saaledes omtaler Hærens Øverstkommanderende, Jobst v. Scholten, Tilstanden i Hæren.⁴⁹

Numsen, der under Felttoget 2 Gange var avanceret, til Major i 1712 (d. 10/9) og til kar. Oberst i 1717 (8/11),⁵⁰ var nu, som vi har set, kommet tilbage til Hovedstaden og kunde hvile ud efter Krigens Anstrængelser. — Han kom aldrig mere i Krig! — Hans Tjenestegerning bestod hovedsagelig i Vagttjeneste og Exer-cering, og han kunde dele sin Tid mellem sin Tjeneste, Familie-livet og Fornøjelser. Han blev meget søgt i Selskabslivet og stærkt efterstræbt af de unge giftefærdige Damer af Aristokratiet. Han havde jo ogsaa Forudsætningerne derfor, elegant og smuk, be-leven og ridderlig i sin Optræden og forstod dertil at fortælle om sine Oplevelser i fremmede Lande paa en underholdende Maade uden nogensinde at prale af sine Bedrifter. Det var en kendt Sag, at han i Krigen havde været en tapper og uforfærdet Officer,

udmærket sig paa Valpladserne og gjort en hurtig Karriere. Det var derfor heller ikke saa underligt, at en gift Dame af det aller fornemste Selskab, Oversekretær i Danske Kancelli, Gehejmeraad Frederik Rostgaard til Krogerups Frue, Conradine Revenfeld, efter hvad Familietraditionen ved at berette, kastede sine Øjne paa ham og interesserede sig mere for ham, end hun kunde forsvare overfor sin Gemal, og at Følger af Forbindelsen heller ikke udeblev. Hun var en uægte Datter af Storkansleren, Greve Conrad Reventlow, og saaledes Halvsøster til Dronning Anna Sophie. Som en Undskyldning for hendes Fejltrin maa det gælde, at hun var meget yngre end sin Mand, der tilmed var ualmindelig grim; han havde en Næse, der var saa stor og klumpet, saa det hed sig, at Dronningen ikke kunde taale at se ham.⁵¹

Om det selskabelige Liv, der paa denne Tid udfoldede sig i de højere Krese i Kjøbenhavn, faar man et ganske godt Indtryk gennem en i det Kgl. Bibliotek opbevaret Dagbog, som en af Hofkets Kavallerer, Overhofmester hos Dronningen, Baron Rudolph Gersdorff, har ført, og som strækker sig fra Aar 1719 til Aar 1724. I denne Dagbog gør Forfatteren paa det omhyggeligste Rede for, hvorledes han tilbringer sin Dag, og han synes absolut ikke at have kedet sig. Om Efteraaret og Vinteren spillede Jægtterne en stor Rolle i de unge Herrers Levevis. Hyppig red Gersdorff og Numsen ud til Jægersborg for at skyde Harer. Ogsaa Hjorte maatte holde for, og Gersdorff tilføjer et Par Gange spydigt med Henblik paa Numsen: »men han fik den ikke«. Jævnlig stødte nogle af Venerne til derude, f. Ex. sidstnævntes gode Ven, Oberst v. Samitz og Oberst, Greve Rantzau, Jægermester Frederik Gram, Kaptejnerne Bielke og Rumohr, Kammerjunker v. Plessen og andre. Efter en vel tilbragt Jagtdag drog ofte hele Selskabet hjem til en af dem, og Gersdorff noterer samvittighedsfuldt, at de spiste og drak godt, sommetider var det ovenikøbet »ovenud godt«. — Ved Middagsselskaberne gik det ogsaa livligt til. En Dag havde Gehejmeraad Wibe haft Middagsselskab for Gehejmeraad Sehested, Generalmajor Løvenørn, Obersterne

v. Samitz, Lerche, Walter og Numsen, samt Justitiarius Rostgaard. Selskabet blev beværtet »überaus delicat«, saa Gersdorff fik sig en ordentlig Rus. En anden Gang var der Middag hos Generalmajor Staffeldt, hvor Gersdorff kun havde drukket 2 Glas Rhinskvin, men da der var »Top paa«, og han havde drukket dem temmelig hurtigt, var han dog blevet halvt beruset og maatte strax lægge sig paa Sengen. Men da han paa en Udflugt til Rungsted en varm Sommerdag havde drukket for meget Kirsebærvin, saa han blev daarlig og maatte staa fra Bordet, tog han et Glas Brændevin. Da dette bevirkede, at alt det indtagne kom op igen, blev han bedre, saa han kunde drikke Kaffen med, — men spise turde han dog ikke mere paa den Tur! — Man var gæstfri den Gang og satte en Ære i altid at have noget godt at traktere med, naar man fik Besøg af Vennerne, selv om disse kom uanmeldt og i Flok og Følge. Naar man nu havde været til Middagsselskab hos en af »Kredsen«, var det ganske almindeligt, at hele Selskabet brød op efter Middagen og begav sig paa Tourné, indtil man traf en eller anden af Vennerne hjemme; og saa gik man igang med at spille Kort eller Billard. De mest almindelige Kortspil var Scherwentzel, *troc à dille* og *L'hombre*. Det var ikke Smaasummer, man kunde komme ud for at tabe eller vinde. Gersdorff noter altid omhyggelig op, hvad han i sine Spillepartier har vundet eller tabt. Ved en Middag hos Gehejmerraad Wibe tabte han 212 Dukater til den svenske Greve Tessin. Og det var ikke alene om Aftenen, man spillede Kort, ofte begyndte man allerede om Formiddagen. Vi tager paa maa og faa en Dag og piller ud af Dagbogen. Den 7^e Februar 1722 drikker Gersdorff sin Morgente Kl. 10 og kører strax derefter hen til Oberst v. Samitz, som allerede saa tidligt paa Dagen havde faaet Besøg af Kammerjunker v. Osten. De 3 Herrer gik saa strax igang med at spille Scherwentzel og fortsatte dermed til henimod Middag, og Gersdorff vandt 22 Dukater. Desværre maatte Spillet afbrydes, da Gersdorff skulde til Middag hos Wibe. Medens de sad ved Bordet, arriverede v. Osten, som først havde søgt Gersdorff i hans Hjem, men

da han der fik at vide, at han var hos Wibe, gik han uden videre derhen og fik Resten af Middagen med. Efter at denne var forbi, gik hele Selskabet hjem til en af Gæsterne, Løvenørn, hvor Traktementet fortsattes og blev efterfulgt af et Parti Scherwentzel, som varede til Kl. 6. Saa kørte Gersdorff til Storkanslerinde Reventlow, hvor han spillede L'hombre med hende og Grevinde Danneskiold-Laurvig. Kl. 9 var han ked af det og kørte saa hen til Numsen, hvor han fandt »det øvrige Compagni« (nemlig fra Middagen hos Wibe) foruden Gehejmraadinde Lerche og Oberstinde Friis. Numsen »tractierte delicat«, og saa begyndte de alle sammen igen paa Scherwentzel og fortsatte dermed til Kl. 2 om Natten! En vel anvendt Dag! og paa lignende Maade forløb adskillige af Aarets andre Dage. — Gersdorff fik dog ogsaa sommetider Tid til at tænke paa sit aandelige Vel. En Søndag, den $\frac{1}{5}$ 1722, stod han f. Ex. tidlig op og læste og bad et Par Timer. Kl. $8\frac{1}{2}$ kørte han til Gudstjenesten i Slotskirken, og da han var kommet hjem derfra, fortsatte han med Læsning og Bøn, dog ikke alt for længe, thi Kl. $10\frac{3}{4}$ havde han sin Tjeneste ved Hoffet at varetage. 2 Gange endnu samme Dag var han i Kirke, og endda tilbragte han Aftenen hjemme med at bede og læse. Men det var ikke alle Søndage, han udelukkende helligede Tankerne om Livet efter Døden; meget ofte maatte han efter Gudstjenesten stramme sig op med et solidt Maaltid og en Omgang Scherwentzel, hvor han kunde finde en af Vennerne hjemme.

Der var nu ogsaa en vis Duft paa den Tid over Selskabslivet i de højere Kredse, med de anselige Saloner, der var pragtfuldt oplyst ved store Krystallysekroner og med Vægge, beklædt med Gyldenlæders eller malede Lærreds Tapeter eller med Gobeliner, afbrudt af Konsolspejle, der naaede fra Loft til Gulv, de rigt udskaarne, forgyldte Møbler, og Mængder af kostbart Sølv og Porcelæn. Livréklædte »Lakejer« vimsede rundt imellem Gæsterne og sørgede for deres timelige Behov. Naar de sirlige Damer med deres stive og struttende, upraktiske Fiskebensskørter, straalende af guldbroderet Fløj, Kniplinger og Juveler, havde danset en sirlig

Menuet eller Passepied med deres Kavallerer, der med deres guldbroderede Frakker, Sølvbrokades Veste, Fløjls Knæbenklæder og Silkestrømper tog sig lige saa pragtfulde ud, og det endelig var Tid at bryde op, skulde Herrerne, hvis de vilde bære sig fornøftigt ad, ikke indlade sig paa at begive sig hjem tilfods, selv om de aldrig saa meget trængte til at blive afsvalede. Thi hverken Renligheden paa Gaderne eller Brolægningen var sund for deres Sko. Ej heller var det helt ufarligt, thi selv om der omsider i 1714 var bleven opsat nogle Lygter i Gaderne, var det dog ikke mere lyst, end at det ikke helt hemmede de Herrer Tyve og Banditter i Udøvelsen af deres natlige, ikke helt lovlige Erhverv.

Den $\frac{6}{3}$ 1723 blev Numsen udnævnt til Chef for 1' Jydske nationale Rytterregiment,⁵² et Regiment, der havde lige saa ærefulde Traditioner som Livgarden til Hest, og som havde kæmpet tappert i saa blodige Slag som ved Lund, Landskrona, Helsingborg og Gadebusch, foruden at det havde været med i Holland i Auxiliærkorpset. Det var i sin S sammensætning lige saa kosmopolitisk som Hærens øvrige Afdelinger, men ogsaa her viste det sig, at det danske Element gennem Aarene vandt frem paa Bekostning af det fremmede. Ved Udgangen af Aar 1724 talte Regimentet 485 Mand, hvoraf kun 239 var danske, 8 var norske, 16 Skaaninger, medens Resten var fremmede, næsten lutter Tyskere. 2 Aar senere var der allerede 248 danske, og i 1730 var Tallet voxet til 297, medens Udlændingene samtidig var blevet færre. En Nordmand, Hans Iversen Lytken, havde tjent 31 Aar i Regimentet, den Næstkommanderende, Oberstløjtnant Christoph Moritz von Donop, var 14 Aar ældre end sin nye Chef og havde tjent Kongen i 39 Aar, og Majoren, Ditlev Mule, var 3 Aar ældre end Numsen og havde tjent næsten lige saa længe som han.⁵³

Regimentchefen havde sit Kvarter i Esrum, medens Regimentet var fordelt mellem denne By, Helsingør og Jægersborg. — I sine mange Felttog havde nu Numsen lært at se, hvor meget det kunde betyde for Aanden i en Hær, at Officererne forstod at om-

gaas Soldaterne paa en saadan Maade, at de vidste altid at foregaa dem med et godt Exempel, vejlede dem med Raad og navnlig behandle dem som Mennesker, ikke blot som Maskiner, og dele ondt og godt med dem. — Skulde en ny Krig bryde ud, vilde det være heldigt, om et saadant godt Forhold allerede var forberedt i Fredens Tid, og den nye Chef var ikke længe om at omsætte det, han havde erfaret, i Handling. Han fik nu rig Lejlighed til at lægge sine bedste menneskelige Egenskaber for Dagen og bestræbe sig for at skabe de bedst mulige Kaar for Soldaterne at leve under. Han søgte om Ansættelse af en Skolemester til at undervise de gifte Rytters Børn og tog sig af, at de fik sundere og bedre Boliger at færdes i, f. Ex. at Barakkerne i Jægersborg, der var saa fugtige, saa Sumpvandet trængte helt op over Gulvene og forvoldte Sygdomme blandt Folkene, blev ordentlig istandsatte, og at der blev udført de nødvendige Vandledningsarbejder.⁵⁴ — En Rytter, Otto Jürgens, havde 4 Gange gjort Forsøg paa at desertere og var nu efter Krigsartiklerne bleven dømt til, at hans Øren skulde skæres af, og at han derefter skulde hen sættes i livsvarigt Slaveri. Men Obersten gik i Forbøn for ham og fik hans Straf nedsat til, at han skulde brændemærkes og derefter arbejde i Jern paa Kronborg for Livstid, og da han havde været der i 6 Maaneder, bad han om Naade for ham, saa han kunde blive fri for den resterende Straffetid, da han nu antagelig havde forbedret sig. En anden Rytter, Carl Goster, havde udplyndret en død Mand og var derfor bleven idømt 6 Maaneders Strafarbejde paa Kronborg, men da 5 Maaneder var forløbet, bad Numsen om Eftergivelse af den resterende Straffetid, da ellers, naar han kom ud, Vinteren vilde staa for Døren, og det vilde blive stor Nød for ham. Mange flere Exempler kan anføres paa den Interesse og Medfølelse, hvormed han fulgte sine Soldaters Skæbne, og naar han gik i Forbøn for en Synder hos Kongen, var det sjældent, at han gik forgæves. — Det hændte ogsaa, at en eller anden vilde benytte sig af sit Privilegium som Eneforhandler paa Stedet til at trække de lavtlønnede Soldater op. Men

det fik han ingen Held med sig til! Slotsforvalteren paa Jægersborg, Gotlob Christian, forlangte 2 Rdlr. for en Kande tilmed daarligt Øl, medens Soldaterne kunde faa den andre Steder for 1½ Rdlr., og Kromanden i Esrum, Søren Seerup, gav dem daarligt Brød, som de tilmed maatte betale saa dyrt, saa der ikke blev mere tilovers af deres Løn til Spise, Drikke, Brændevin, Tobak og Vask end 1 Sk. om Dagen. Sligt fik Obersten snart sat en Stopper for.⁵⁵

Det var ellers en meget brat Overgang fra det gemytlige Liv i Kjøbenhavn til det stille Esrum, hvor vel nok Naturens Skønhed bød paa den største Adspredelse. Men naar man var ene, var vel end ikke denne Nydelse tilstrækkelig i det lange Løb, og Tanken om at tage sig en Kone begyndte nu at optage hans Sind. Det var heller ikke for tidligt, — han nærmede sig nu stærkt de 40 Aar, sad i en smuk og selvstændig Stilling og kunde ernære en Hustru. Hans Valg faldt paa den unge Hofdame hos Dronning Anna Sophie: Margrethe Marie Thomasine von Ingenhaef (eller Ingenhaven)*), Datter af Generalmajor Johan Peter von Ingenhaef, der tilhørte en gammel liflandsk Adelslægt, og Øllegaard Rantzau. Faderen var død i 1717, og Moderen blev ladet tilbage i Kolding i ret smaa Kaar med 4 uforsørgede Børn, som hun imidlertid forstod at give en fortrinlig Opdragelse. Margrethe, der var født d. 8' Marts 1705 som det yngste af Børnene, udviklede sig under den omhyggeligste Vejledning til at blive en Person ud over det almindelige. Det hedder om hende, at »i hendes Sjæl havde alle menneskelige Dyder Sæde, ... og hen-

---

*) Naar hendes Fornavne i Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekrede B. IX, S. 444, og i Th. Thaulow's Bog om Schack-Rathlou: »En dansk Statsminister« S. 13 m. fl. Steder angives som: Anna Sophie Margrethe Marie Thomasine, beror Tilstedeværelsen af de 2 første Navne paa en Misforstaaelse; de er kommet med, fordi hun var Hofdame hos »Anna Sophie«. At hun kun har haft de 3 sidste Navne, fremgaar baade af Skiftet efter hende, af Enkekassen, Bilag 200 —G, og af den hende efter Mandens Død givne Bevilling til at hensidde i uskiftet Bo.

Feltmarskalkinde Margrethe Marie Thomasine Numsen,
født von Ingenhac

(efter Maleri af Peder Als i 1752, tilhørende Lensgreve Knuth-Knuthenborg).

des Forstand og Ynde var alt den Gang rygtedes i Danmark ...
 ...«. Uden at være udpræget smuk, tiltrak hun sig dog, hvor hun kom hen, almindelig Opmærksomhed ved sin statelige Skikkelse og fornemme Optræden, fine Dannelse og aandfulde Tale. Hun var bleven ansat som Hofdame hos Anna Sophie, da denne i 1721 blev Dronning, og var altsaa kun 16 Aar gammel. Trods denne unge Alder lykkedes det hende dog paa en udmærket Maade at udfylde sin Stilling og med Takt og Klogskab at klare de ingenlunde altid lette Situationer, der kunde opstaa, naar hun blev blandet ind i de kongelige Ægtefællers Uoverensstemmelser. Det kunde hænde, at Kongen trods det, at han elskede Dronningen oprigtigt, dog sommetider kunde give hende berettiget Anledning til Jalousi, og skønt Hofdamen i sit Hjerte holdt med den forurettede, lod hun sig dog aldrig mærke hermed men arbejdede kun paa atter at etablere Freden. — Kongeparret nærrede stor Hengivenhed for hende, og særlig mellem de 2 Damer udviklede der sig et varmt Venskab, der vedvarede ikke alene efter at Margrethe var bleven gift, men ogsaa efter at Anna Sophie af Christian VI var bleven forvist til Clausholm. I Dødsboet efter den førstnævnte fandtes der en Række kostbare Gaver, som hun havde faaet foræret af Kongefamilien, baade Smykker, Uhre, Daaser o. s. v. og malede Portrætter. Blandt disse var der 2 Knæbilleder i naturlig Størrelse, forestillende Frederik IV og Anna Sophie. — Men den unge Hofdame modstod længe sin elegante Tilbeders Frieri, da hendes Sjæleliv havde vanskeligt ved at forsones sig med hans Ungkarleliv, og der maatte Overtalelser til baade af hendes Moder og af Kongen, før hun omsider indvilligede, men hun skulde aldrig komme til at fortryde det. Svær var Adskillelsen fra Dronningen — de græd begge! Den 18^e December 1725 stod Brylluppet, og allerede Dagen efter bærede Kongeparret de nygifte med et Besøg, og da det gik bort, lagde Dronningen sin Gave paa Brudens Natbord, — det var 10.000 Rdlr.! Desuden forærede hun hende en Medaillon med sit Portræt, besat med Diamanter, hvilken den unge Brud siden efter stedse bar, endog

efter Dronningens Forvisning, og — efter hvad det hedder — trods Kongens udtalte Misfornøjelse hermed. Men da hendes Mand i 1740 var bleven Overkrigssekretær, forbød Kongen det bestemt, og hun maatte »efter Ordre« aflægge sin kære Medalion. Da hun nu ikke maatte bære den længere, forlangte Anna Sophie den tilbage og forærede den saa til sin Overhofmesterinde paa Clausholm, Fru von Grabou, (der iøvrigt var Fru Numsens Moster), men lovede hende, at hun skulde faa Erstatning for den. Da Dronningen døde i 1743, fik hun i Henhold til dette Løfte udbetalt 1000 Rdlr. i Godtgørelse af Boet.⁵⁰

Det nygifte Ægtepar boede nu i Esrum, men naar det var i Kjøbenhavn, tog det Ophold hos Oberstens Fader, den gamle Gehejmerraad, i Vingaardsstræde. Det var et anseligt Hus med saa rigelig Plads, saa der efter Branden i 1728 kunde bo ikke mindre end 21 Personer, alle hørende til hans Familie og dennes Medlemmers enkelte Husstande. Foruden et fattigt Barn, han havde taget til sig, boede der hans ugifte Datter, Inger Margrethe, og Sønnen Christian Wilhelm, der var Major i Garden til Fods og havde 4 Karle i sin Tjeneste. Naar det nygifte Par kom paa Besøg, medførte det til sin Opvartning 2 Karle og 1 Kammerpige.⁵⁷ Man maa nu ikke tro, at Vingaardsstræde og de omliggende Gader var beboet af en lignende Middelstandsklasse som nuomstunder. Tværtimod havde mange fornemme Folk deres Boliger der, f. Ex. Landets første Embedsmand, selve Storkansleren, Greve Holstein-Holsteinborg, hvis Palæ laa paa det nuværende Magasin du Nord's Plads. Og der boede Enkegrevinde Danneskiold-Samsø, født Holstein, Etatsraad Lars Bentzon, Overhofmester v. Holstein m. fl. I Dybenggade og Hummergade finder vi en Del højerestaaende Søofficerer. Efter Datidens Forhold var jo ogsaa Gader, der som Vingaardsstræde, Admiralgade og Fortunstræde maalte 9 Alen i Bredden, meget anselige.⁵⁸

Den ¹¹/₁₀ 1728 blev Numsen udnævnt til Generalmajor, og kort Tid efter blev hans Regiment forlagt til det Antvorskovske

Distrikt. Samtidig blev Inspektionen over Kavalleriet overdraget ham. Men denne Forflyttelse længere bort fra Hovedstaden glædede ham slet ikke, da han troede deri at se et Tegn paa Unaade hos Kongen. Overkrigssekretæren maatte berolige ham med den Besked fra Kongen, at han var saa tilfreds, som han kunde være med hans Person, hans Tjeneste og hans Opførsel, og at hans Bevaagenhed og Følelse for ham stadig var den samme.⁵⁹ Saa flyttede Numsen glad til Antworskov, hvor han forblev i omtrent 5 Aar. — I 1735 (¹²/₂) blev han Generalløjtnant og maatte nu paany skifte Opholdssted, idet Regimentet blev forlagt til Holsten, og han selv fik Kvarter i Husum. Det var ikke med Glæde, at denne By imødesaa Indkvartering af et Par Kompagnier, thi sligt maatte vende op og ned paa alting i en stille og ærbar By, der aldrig før havde kendt til de Ubehageligheder, der fulgte i Troppernes Kølvand. Soldaterne skulde jo indkvarteres hos Borgerne, men da der kun blev ydet en Kvartervært den beskedne Godtgørelse af 1 Sk. om Dagen pr. Soldat, var det selvfølgelig kun de fattigste, der vilde indlade sig paa at huse Soldaterne, og de Forhold, hvorunder disse Stakler da var henvist til at leve i Henseende til Renlighed, Lys, Varme, Pladsforhold etc. var som Følge deraf yderst elendige, og der opstod derfor jævnlig Rivninger imellem Kvarterværterne og Soldaterne. Da de sidstnævnte ikke kunde skaffe sig noget som helst i Retning af Hygge og blot taalelige Kaar der, hvor de boede, gik de i deres Fritid paa Værts-husene, hvor der saa jævnlig opstod Drikkeri og Spektakler. Men desuden fulgte der altid med et Regiment en Masse Kvinder, og det var de færreste af dem, der var Underofficerernes og de meniges Koner, — det var kun et lovfæstet Antal af Underofficerer og Soldater ved hvert Regiment, der maatte gifte sig — nej langt de fleste var løse Kvinder. Tilstedeværelsen af saadanne kunde kun gøre Spektaklerne og Slagsmaalene hyppigere og føre med sig en Usædelighed, som ikke passede en Bys adstadige Borgere. — Intet Under, at Magistraten i Husum, støttet af selve Statholderen, Frederik Ernst af Brandenburg-Culmbachs, Anbefaling,

søgte om at maatte nøjes med at faa en mindre Indkvartering.⁶⁰ Regimentet forblev ogsaa kun kort Tid i Hertugdømmerne; det blev forlagt til Vejle og Fredericia, og her forblev Numsen, indtil han efter Løvenørns Død i 1740 blev kaldet til at være hans Efterfølger som Overkrigssekretær.

Fra hans Ophold i Vejle haves der et meget udførligt Forslag fra ham om et nyt Excerreglement for Kavalleriet. Et saadant var nylig blevet udarbejdet, og Numsen var bleven beordret til sammen med 2 andre Generaler at gennemgaa og eventuelt forbedre det. Nu udarbejdede Numsen alene en lang og meget udførlig Indstilling, — den fylder 89 tætskrevne Foliosider, helt igennem med hans egen Haand. Det er et yderst detailleret Arbejde, skabt paa Grundlag af de mest omhyggelige Overvejelser og hans egne, rige Erfaringer. Der er ikke den tænkelige Del af en Kavallerists Pligter lige fra den Dag, hvor han tiltræder Marschen i Felten, som Numsen ikke beskæftiger sig med og giver Regler for, skønt han indrømmer, at man ikke kan »give faste Regler for alle Tilfælde, fordi Fjendens Intelligens, hans Angrebsplan, Stedets Beskaffenhed og de foreliggende Omstændigheder ikke tillade dette, men Hovedreglerne ville dog altid blive de samme«. Han begynder med at anbefale en Undersøgelse af Kavalleriofficerernes Evner og Kundskaber, og en fyldigere og bedre teoretisk Undervisning, saa giver han Instruxer for Behandlingen af Hestene, deres Pasning, Tilridning o. s. v. Vedrørende Forholdene i Felten giver han Forskrifter om alt muligt, hvad der kan forekomme, for hvorledes en Rekognoscering skal udføres, hvorledes en Post skal okkuperes, en Fæstning berendes, for Angreb og for Forsvar, for en »honorabel Retraite«, et Angreb paa et Batteri, paa en Infanteri- eller Kavalleri-Afdeling, for hvorledes man skal afslaa en Landgang o. s. v. — Og i et Tillæg omtaler han udførligt, hvorledes en Bygning hensigtsmæssigt skal være opført for at kunne yde den størst mulige Modstand imod et Angreb, med mindst muligt Tab for Forsvarerne.⁶¹

Det turde ikke være urimeligt at antage, at dette fremragende Arbejde fra hans Haand i ikke ringe Grad har virket med til, at Valget til Løvenørns Efterfølger som Overkrigssekretær faldt paa ham.

KAPITEL V.

OVERKRIGSSEKRETÆR.

Den 27' Februar 1740 var Overkrigssekretæren, Poul Løvenørn, afgaaet ved Døden, og Kongen havde allerede forinden bestemt Numsen til hans Efterfølger. Denne var nu i sin bedste Alder, 54 Aar, og havde gennem 39 Aar tjent under 3 Konger og 6 Overkrigssekretærer, (Lente, Eickstedt, Gabel, Kørbitz, Revenfeld og Løvenørn). Skønt der var ikke færre end 10 Generaler, der havde ældre Anciennitet, blev han den foretrukne. Dette kan næppe være begrundet i, at de andre skulde være for gamle, thi ganske vist var nogle af dem henved de 70 Aar, men alligevel blev en af dem, Werner v. d. Schulenburg, senere, i 1753, Overkrigssekretær, og da var han 74 Aar gammel! At Kongens Valg faldt paa Numsen kom af, at denne overalt og ikke mindst hos Kongen selv nød en stor Anseelse for sin Dygtighed og retskafne Karakter. Og at Christian VI hævdede ham op til denne Post, er saa meget mere bemærkelsesværdig, som han nærede stor Uvillie mod dem, der ved Slægtskabs- eller Venskabs-Baand havde været knyttet til den forviste Dronning Anna Sophie, og at Generalen og hans Hustru havde været dette, lagde i hvert Fald sidstnævnte ikke Skjul paa. Denne Uvillie havde adskillige faaet at føle, baade Dronningens Broder, Overgeneralen fra den skaanske Krig, Greve Christian Ditlev Reventlow, hendes Svoger, Storkansleren, Greve Holstein, og dennes Broder, Overhofmarskallen, endvidere hendes Halvbroder, den tidligere Overkrigssekretær Dit-

Overkrigssekretær, Feltmarskal Michael Numsen
(efter Maleri tilhørende Kammerjunker v. Munthe af Morgenstjerne).

lev Revenfeld, Oversekretæren i Danske Kancelli Møinichen og flere. Numsens og hans Hustrus religiøse Liv og den udmærkede Aand, der prægede deres Hjem og Familieliv, har vel ogsaa været medvirkende til, at Kongen lukkede Øjnene for Venskabet med Anna Sophie. — Den russiske Gesandt i Kjøbenhavn, Bestucheff, fortæller, at det var paa Markgreve Frederik Ernst af Brandenburg-Culmbachs Anbefaling, at Kongen valgte Numsen, og Gesandten medgiver ham det Skudsmaal, at han ikke som sin Forgænger vilde blande sig i fremmede Intriger, men kun passe det, der hørte under hans Departement.⁶²

Det Svar, Numsen giver paa Forespørgselen om, hvorvidt han ønskede at modtage Stillingen, er saa betegnende for Datidens hele Ærefrygt for Enevoldskongen, saa at et Uddrag deraf fortjener at gengives. Han vil ikke, siger han, slutte sig til noget Parti, men udelukkende knytte sig til H. Maj.'s hellige Person. Omendskønt han maa tilstaa ikke at have Færdighed i at skrive i en nødvendig Stil, tiltror han sig dog at kunne opsætte et tydeligt Brev paa Dansk, Tysk og Fransk. Han vil indrette sit Arbejde efter Hs. Maj.'s Ideer, og det vilde blive ham til stor Opmuntring og Beroligelse, hvis Hs. Maj. vilde gøre sig den Ulejlighed at lære ham det, som maatte være ham ubekendt, hvoraf der maaske vilde forefalde meget, thi saalænge han rettede sig efter H. Maj.'s Befaling, vilde det aldrig kunne gaa ham forkert. Hans Hensigt med de faa allerunderdanigst ydede Tjenester havde til Dato været at befordre Hs. Maj.'s Ære og Tjeneste, idet han ogsaa derved befordrede sin egen Ære, dog kunde han aldrig afbetale Hs. Maj.'s kongelige Mildhed. Men naar han ser hen til de for en saadan Charge nødvendige Egenskaber, som han mangler, saa maa han sige, at der angaaende Infanteri, Fortifikation og Artilleri er ham lidet eller intet bekendt, fordi hans Uddannelse kun har været lagt an paa Kavalleri. Der mangler ham ogsaa den fornødne Aandsnærværelse ved en saadan Charge til i paakommende Tilfælde at kunne afgive en prompte Betænkning, som er rigtig og uigendrivelig, — til en saadan maa han have et Par Timer til

modent Overlæg. Yderligere mangler han de nødvendige Tale-gaver, naar der skal forhandles med fremmede Gesandter i hans Nærværelse, og beder om Hs. Maj. vil optage det i Naade, naar han da simpelthen fremsætter sin mundtlige allerunderdanigste Formening. Han tiltror ikke sin Hukommelse, at det ikke kan ske, naar Hs. Maj. spørger ham om noget, at da det ene eller det andet ikke strax falder ham i Tankerne, skønt han dog ganske godt ved Besked derom. Han ender med at udtale Haabet om, at Hs. Maj., hvis han tiltrods for disse Ufuldkommenheder alligevel vælger ham, vil have Taalmodighed med ham, og beder ham om, hvis der er noget, der mishager ham, da at meddele ham det og i sin Mildhed korrigere ham. Og hvis Hs. Maj. herefter ikke mener at kunne bruge ham, vil han ikke føle sig krænket, og han vil i hele sit Liv ikke miste den kongelige, uskatteelige Naade.⁶³ — Den 5' April ankom Generalen fra Jylland til Kjøbenhavn, og samme Dag udfærdigedes hans Bestalling som Overkrigssekretær samt Deputeret i Land Etatens General-Kommissariat.⁶⁴

Som Overkrigssekretær fik han nu hele Hærens Administration under sig. Fra 1679 havde Hæren og Flaaden været forenet under samme Overkrigssekretær, men i 1735, under Løvenørn, overgik Flaadens Anliggender til et selvstændigt Departement under dets egen Chef. — Overkrigssekretærens Stilling var imidlertid ikke ganske den samme som den senere Krigsministers, thi medens denne var, og Forsvarsministeren nu er Medlem af Ministeriet og deltager i Statsraads- og Ministermøderne, var Overkrigssekretæren ikke Medlem af Konseillet, men havde direkte Referat til Kongen i dennes Egenskab af Hærens øverste Chef.

Løvenørn havde været en dygtig Mand baade som Diplomat og som aktiv Militær. Som Overkrigssekretær havde han ogsaa udrettet en Del til Gavn for Hæren. Saaledes maa det navnlig tilskrives ham, at Christian VI genoprettede den Landmilit, som han kort efter sin Tronbestigelse i 1730 havde ophævet, og hvorved han havde svækket Hæren med næsten 11.000 Mand. Ved en Frd. af 4' Februar 1733 blev den nu indført igen, men den

Styrke, man nu fik, var ikke paa langt nær saa stor, som den var efter den gamle Frd. af 1701, nemlig kun ca. 5300 Mand, — der dog ved Løvenørns Død var voxet med omtrent 4000 Mand.⁶⁵ Der blev nemlig denne Gang kun udskrevet en Karl for hver 60 Tdr. Hartkorn. De udskrevne skulde være imellem 18 und 36 Aar, og de, der ved Udskrivningen var fyldt 30 Aar, skulde tjene i 6 Aar, de andre i 8 Aar. Naar de havde tjent deres Tid ud, kunde de efter lovlig Opsigelse flytte, hvorhen de vilde, men fra det 14' til det 36' Aar var de stavnsbundet til det Gods, hvor de var født.

Men det var ikke alene den *nationale* Del af Hæren, der ved Løvenørns Død var svagere end ved hans Tiltrædelse, det var ogsaa den *hvervede* Del af Hæren, der var svækket i Antal. I de 10 Aar, han havde været Overkrigssekretær, havde der fundet gentagne Reduktioner Sted, baade i 1732, 1733 og 1737, hvorved de hvervede Tropper var blevet formindsket med ca. 3300 Mand, og denne Svækkelse havde ramt baade Kavalleriet, Fodgarden, Grenaderkorpset og Infanteriet. Og det var kun et ringe Surrogat herfor, at der i 1739 var bleven oprettet et Garnisonsregiment paa godt 1200 Mand, thi dette Regiment bestod kun af Soldater, der var blevet for gamle til at deltage i noget Felttog og derfor kun kunde bruges til at forrette Vagttjeneste i Fæstningerne.⁶⁶ Og Hæren led af store indre Svagheder, som Løvenørn ikke havde været istand til at raade Bod paa, saaledes af en foruroligende stor Desertering af Soldaterne, af daarlige Indkvarteringsforhold, og af Ulemperne ved de mange slette Elementer, der ved Hvervningen i fremmede Lande blev indført i Hærens Rækker. — Vilde det nu lykkes for Numsen atter at rejse Hæren af dens Forfald, igen bringe den op til en anselig Størrelse og højne dens Moral og dens Kampværdi?

Den Steinhorst'ske Sag i 1738, der var paa Nippet til at indvikle Danmark i Krig med England-Hannover, fik endelig aabnet Kongens Øjne for Nødvendigheden af, at Hærens Styrke blev forøget. Faa Maaneder før Løvenørn døde, udstedte Monarken Befalinger i den Anledning og approberede — 2 Dage efter hans

Død — den af Krigskommissariatet indsendte Beregning, men nu ombestemte han sig og lod Sagen stille i Bero. Det maatte da blive den ny Overkrigssekretærs Opgave at faa Sagen taget op og ført igennem trods Kongens nys tagne Beslutning. Med sin vante Energi lykkedes det ham ogsaa, inden der endnu var forløbet 3 Maaneder efter hans Udnævnelse, at faa Kongen ombestemt, saa der — i al Fald som en lille Begyndelse — skabtes en Forøgelse af de 11 Kavalleri Regimenter paa 880 Mand og paa 5 Infanteri Regimenter paa 480 Mand, nemlig 10 Mand pr. Kompagni af de førstnævnte, 8 Mand pr. Kompagni af de sidstnævnte. Aaret efter opnaaede han en yderligere lille Tilvæxt paa 300 Mand til Hæren.⁶⁷ Men den hvervede Hær var endnu ikke stærk nok, og han fik derfor Kongen til at gaa med til, at de hvervede Regimenter skulde forstærkes paa den Maade, at de nationale Regimenter (Landmilitzen) skulde afgive Mandskabet dertil, 10 Mand fra hvert Kompagni af samtlige disse i Danmark, Norge, Hertugdømmerne og Grevskaberne og 5 Mand fra hvert Kompagni af de norske nationale Dragonregimenter. Dette Mandskab maatte imidlertid ikke afgives endnu, men skulde forblive i deres Kvarterer, indtil der blev Brug for dem. Derimod skulde al fornøden Mundering, Felt Ekvipage, Arsenaler o. s. v. strax bringes iorden ved de hvervede Regimenter til Modtagelse af Folkene, naar Forholdene bød det. (Dette skete i Vinteren 1742—43, da det trak op til Krigen mod Sverrig). Denne Foranstaltning vilde tilføre Hæren en Styrke paa ca. 2500 Mand.⁶⁸

En Plan, der gik ud paa til enhver Tid at holde et Korps paa 24.000 Mand parat til »fuldt rustet at gaa i Campagne«, faldt derimod til Jorden paa Grund af den store Bekostning derved. Det var nemlig ikke alene til Nyanskaffelser, at der vilde medgaa store Beløb, men ogsaa til en maanedlig Merudgift, og den var ikke ringe, blandt andet af den Grund, at Officererne havde Krav paa en højere Lønning, naar de var i Felten. Foruden deres faste Gager havde de efter Militærreglementet Krav paa et Tillæg til at kunne holde et vist Antal Karle og Heste, og det var ikke gan-

ske faa saadanne, de højere Officerer havde Ret til at holde, saaledes skulde baade General-Feltmarskalløjtnanten (Markgreve Friederich Ernst af Brandenburg-Culmbach, hvis Gage Kongen iøvrigt fastsatte uafhængig af Reglementet), 1 General af Kavaleriet og 1 af Infanteriet have Godtgørelse for Brød og Furage til mindst 60 Heste og 30 Knægte, og Udgifterne hertil androg for hver af dem 260 Rdl. maanedlig. Endvidere skulde 4 General-løjtnanter hver have Brød og Furage til 36 Heste og 18 Karle, 8 Generalmajorer hver til 24 Heste og 12 Karle o. s. v.⁶⁹

Naar nu den ovf. nævnte Forøgelse af den staaende Hær, i det Øjeblik, der blev Brug for den, skulde ske ved at tage Mandskabet fra de nationale Regimenter, maatte jo Overkrissekreteraren se at faa holdt disse skadesløse. Han fik da ogsaa Kongen til at gaa med til at skabe en Reserve for disse, som kunde opveje Afgangen. Ved en Frd. af $\frac{30}{3}$ 1742 blev der oprettet en Reserve for de 4 nationale Regimenter i Kongeriget, bestaaende af 50 Mand for hvert Kompagni, ialt ca. 2400 Mand. Folkene dertil fik man ved, at der af hver 2 Læg i Danmark, (1 Læg à 60 Tdr. Hartkorn), blev udtaget 1 extra Mand, som ikke maatte være under 18 og ikke over 40 Aar gammel.⁷⁰

Naar Numsen fik Held til at gennemføre denne Foranstaltning, kunde han i høj Grad takke den udenrigspolitiske Situation, navnlig Forholdet til Sverrig, (som vi senere skal komme tilbage til), herfor. Det var ogsaa fra Oversekretæren i Danske Kancelli, Johan Ludvig Holsteins, vist ogsaa fra Kongens Side ment, at det kun skulde være en ren midlertidig Foranstaltning, men Overkrissekreteraren havde ganske andre Planer og ønskede, at Reserven skulde blive et permanent Led i Landmilitsen: »..... Siden denne Landmilitsens Forøgelse uden Tvivl ikke sker alene pro tempore, men vil blive et bestandigt Værk, og Hans kongelige Majestæt formodentlig med Tiden allernaadigst vil resolve at lade disse Folk, som nu for det første ikkun under Navn af Reserve udskrives, udi ordentlige Regimenter inddele og med Over-

og Underofficerer forsyne«. Dette vilde nu Holstein slet ikke forstaa skulde være Meningen, men det gik som Numsen vilde, og da Krigsfaren drev over og Hæren blev reduceret, blev Reserven ved at bestaa.⁷¹ Men desforuden mente Numsen, at det var alt for faa Folk, der blev udtaget til Landmilitzen, og at det var alt for mange, der blev fritaget for denne Tjeneste, uden at der forelaa tilstrækkelig Grund derfor, thi mange »fæstede Gaarde, skønt de endnu var alt for unge til at forstaa sig paa at drive en Gaard, eller de beskadigede sig selv paa Lemmerne, i Hovedet eller paa Benene, eller angav svage Øjne, afskar en Finger, gjorde sig døve eller vanvittige, mangfoldige har vist sig, skønt de ere baade 24 og 26 Aar gamle, aldrig at have været til Guds Bord, alt for derved at kunne undgaa Indrullering«.⁷²

Medens efter Frd. af 1733 om Landmilitzen en Karl ikke kunde udskrives til Tjenesten, naar han var fyldt 36 Aar, kunde han udskrives til Reserven, lige indtil han var fyldt 40 Aar. Ikke med Urette spurgte Land- og Krigskommissæren for Nørrejylland, Justitsraad Kaalund, om nu ogsaa denne Grænse, 40 Aar, skulde gælde for dem, der blev udskrevet efter Frd. af 1733, og Numsen var ikke sen til at fortolke den gamle Frd. efter sit eget Hoved, saa der kunde blive udtaget saa mange som muligt, thi vel var der opstaaet en »Irregularitet«, men Frd. var udgivet, for at der ikke skulde være Mangel paa Mandskab, Soldaterne maatte staa paa lige Fod, og »en Karl paa 40 Aar er derhos gemenlig endnu paa sit bedste«. Han fik virkelig tilsidst sin Fortolkning godkendt af Holstein. Altsaa blev Grænsen for Indrullerings Alderen nu over hele Linien sat opefter til 40 Aar, medens den nedefter forblev 18 Aar. Men Proprietærens Ret over det unge Mandskab skulde tage sin Begyndelse fra den unge Mands 9' Aar! Fra en saa tidlig Alder blev altsaa en Karl stavnsbundet til ikke at forlade det Gods, hvor han var født.⁷³

Ogsaa i Norge fik han oprettet et Landeværn, der var bygget op paa tilsvarende Principper som i Danmark, men med Hensyntagen til, at det ikke kunde vække for megen Misfornøjelse i Be-

folkningen deroppe, »hvilket især i det Rige maatte søges at afvendes«. Landeværnet gav en Styrke paa ca. 9.000 Mand.⁷⁴

Imidlertid havde Landmilitsen været ved at komme ud for en slem Svækkelse, som maatte forhindres. I Aaret 1741 havde den jo bestaaet i 8 Aar, og efter Bestemmelsen skulde de, der ved Indrulleringen i 1733 ikke var over 30 Aar, være fri, naar de havde tjent i 8 Aar. Der vilde derfor nu blive en stor Afgang af Mandskab — det drejede sig om ca. 2500 Mand, — og denne Afgang vilde netop ske blandt dem, der havde gennemgaaet den længste Uddannelsestid og derfor maatte anses for at være de bedste Soldater. Numsen havde derfor meget tidlig taget dette Spørgsmaal op til Overvejelse og foreslog nu, at Tjenestetiden skulde forlænges til 8 à 10 à 12 Aar, efter som Soldaterne var gamle til. Skønt Kongen i Begyndelsen modsatte sig en saadan Forlængelse for deres Vedkommende, som efter Forordningens Ord nu skulde være færdig med deres Tjenestetid, lykkedes det dog tilsidst Overkrissesekretæren at faa sit Forslag gennemført, idet han med megen Behændighed tog Landbrugets Tarv til Indtægt for sit Ønske. Forholdet var jo det, at efter Frd. af 1733 var ikke alene Karlen fri, naar han havde tjent sin Tid ud, men han kunde ogsaa inden den Tid blive fri, hvis han vilde tage en Gaard i Fæste. Men de, som benyttede sig heraf, var kun faa og mest ganske unge, der ikke havde Forstand paa at drive en Gaard, hvorimod det ikke var mange af de ældre, der selv efter at deres Tjenestetid var udløbet, brød sig om at fæste Gaarde, da disse ofte var ganske forsømte og Bygningerne forfaldne. For at forebygge, at Landbruget paa denne Maade svækkedes, havde allerede i 1739 Kongen, stik imod Frd.s klare Bestemmelse, givet Tilladelse til, at Proprietærene maatte afgive saadanne Karle, der ikke efter Udløbet af deres Tjenestetid vilde tage Gaard i Fæste, naar en saadan tilbødes, til Livgarden, hvilket senere blev udvidet til et af de geworbene Infanteri Regimenter. Men mange af Folkene foretrak selv dette, andre søgte ind til Købstæderne eller drog helt ud af Riget, »og saa komme de igen, naar de ere blevne gamle, som

Betlere og falde Landet til Byrde«. Men denne Bestemmelse havde altid oprørt Numsens Retfærdighedsfølelse overfor slige Stakler, som redelig havde tjent Kongen i den foreskrevne Aarrække, og som der derefter i Forordningen var givet fuld Frihed for videre Tjeneste, og han mente, at det ikke var nær saa trykkende for dem at faa en kortere Forlængelse af Tjenestetiden ved selve Landmilitzen, hvor de Tider, de skulde møde til Exercits, jo var ganske begrænset, og de vilde da i den Tid være tilstede til Gavn for Landbruget. Han giver Udtryk for sine Tanker herom i et Brev til Holstein, hvori han beder ham om at erindre, hvor stor Skade det var for Landet, da Landmilitzen sidste Gang blev ophævet, idet Mandskabet næsten fuldtalligt benyttede sig af den vundne Frihed til at gaa sin Vej, saa at paa mange Steder de til Jordens Dyrkning fornødne Folk maatte savnes, og dette Tab havde Landet endnu efter saa mange Aars Forløb ikke kunnet forvinde. Hvis nu igen paa en Gang 2 à 3000 Mand fik deres Frihed, vilde det blive et fornyet Tab for Landet, og Tabet vilde ikke være til at redressere igen. Og overfor Kongen gjorde han indtrængende Forestillinger om, hvor farligt det vilde være saaledes at svække de nationale Tropper, »eftersom Conjunkturerne i Europa staar i en ganske uvis Krise..... og Landmilitzen er de bedste Tropper, af hvilke den tilforladeligste Tjeneste kan ventes, samme og nu overalt findes i en fuldkommen god og tjenstdygtig Stand, saa at de, naar det skal være, i alle Tilfælde med Nytte kan bruges, er det meget betænkeligt at lade omtrent Halvdelen, lutter gode og vexecererede Folk, alle i deres bedste Alder, 24 til 30 Aar, afgaa paa een Gang, idet saa Resten kommer til at bestaa af lutter uøvede Folk, som der ikke kan ventes nogen videre god Tjeneste af«. Han tilraader Kongen alvorligt at lade Tjenestetiden blive forlænget med et Par Aar, og fremtidig aarlig kun lade afgaa 12 à 16 Mand pr. Kompagni af dem, der har tjent længst. Hans Anstrængelser bar Frugt, og der udkom en Forordning, der i det væsentligste fulgte hans Indstilling, idet det bestemtes, at der aarlig kun skulde afgaa 12 Mand pr. Kompagni.⁷⁵

Men hvad nyttede det, at Hæren blev forøget i Antal, naar samtidig Soldaterne deserterede i Massevis? Det var navnlig over til Sverrig, de flygtede, men de, der blev fanget derovre, blev dog ifølge en mellem Landene afsluttet Traktat sendt tilbage hertil igen. Dette Uvæsen maatte man selvfølgelig se at komme tillivs, da det florerede baade i Danmark og Norge tiltrods for de strænge Straffe, der var sat ikke alene for dem, der deserterede, men ogsaa for dem, der var dem behjælpelig hermed. Endnu i 1743 kunde den kommanderende General i Norge, Hans Jakob Arnold, indberette, at der f. Ex. i Brigader von der Lühes Regiment i mindre end 2 Aar var deserteret 164 Mand! Der blev nu nedsat en Kommission, der skulde forhøre alle de Soldater, der var sendt tilbage hertil fra Sverrig og forsøge at udfinde Aarsagerne til denne Masseflugt. Af Forhørene fremgik det nu, at Soldaterne navnlig var misfornøjede med, at der blev trukket 4 à 5 Rdl. fra deres Tæringspenge til Forsyning med deres Munderingsgenstande, og det selv om deres Mundering var i fuld Orden, samt med, at de blev overbebyrdede med Arbejde, idet de maatte dublere Vagterne, fordi Kompagnierne var svækket gennem Frifolkene. Disse var Soldater, som Kompagnicheferne ifølge en gammel Bestemmelse (fra 1731) havde Lov til at give en vis Frihed fra Tjenesten til at have privat Arbejde i Nærheden af deres Garnisonssted imod en Afkortning i deres Løn; de skulde da kun møde til Mønstringerne og 1 Gang om Aaret til en kortere Øvelsestid. Denne Ordning havde paa den ene Side den Fordel, at Kompagnichefen sparede en Del Penge, som han da kunde bruge til Kompagniets Vedligeholdelse, men paa den anden Side medførte den, at det tiloversblevne Mandskab blev overbebyrdet med Arbejde, navnlig med Vagtjeneste. Paa Grund af det, Forhørene her havde oplyst, blev Numsen nu ledet ind paa den Tanke, at en Afskaffelse af Frifolkene vilde mildne Tjenesten for Soldaterne og ophæve Misfornøjelsen, saa Deserteringerne vilde høre op. Han fik Kongens Samtykke til, at der skulde indhentes Udtalelser fra de højere Generaler om Betimeligheden af at afskaffe Frifolkene;

desuden skulde de stille Forslag om, hvad der iøvrigt kunde tjene til Hærens Bevaring. Tanken om helt at afskaffe Frifolkene vandt imidlertid ikke udelt Tilslutning, idet flere af Generalerne kraftigt gjorde gældende, at Hæren vilde lide en alt for stor Svækkelse ved den store Afgang af Folk, »som knapt igen vil være at faa for Penge«. Man burde betræde andre Veje, navnlig udarbejde et nyt Forplejningsreglement, der kunde gøre Soldaterne mere tilfredse. Numsen bifaldt Tanken, og en Kommission blev da nedsat, som skulde udarbejde et saadant helt nyt Reglement.⁷⁶

Blandt de mange Forslag til Hærens Forbedring, der indkom i 1740 fra de højststaaende Officerer, er der et, der er affattet uden Underskrift, men til hvilket Forfatteren sandsynligvis er den højt ansete Generalløjtnant Prætorius, som foruden at være Officer havde beklædt Gesandtposten i Berlin i Aarene 1733—1736 og fra sin Virksomhed der havde et nøje Kendskab til den tyske Hærs Indretning. I en lang Udvikling blotter han ubarmhjertigt den Svaghed, det giver Hæren at fylde den med de i Udlandet hvervede Soldater. Dette bragte »andre Landes Afskum herind og derved ej forbedre, men forarger og fordærver vor egen Nation ..... For disse onde Mennesker maa vi give gode Penge, over 30.000 maaske 40.000 Rdl. aarlig, hvilke flyder ud til Hvervningerne i Mühlhausen, Cöln o. s. v..... Hvad Hjerte disse Folk har til at kæmpe for Danmark, naar Tid er, det har de sidste Aars Forfarenhed vist. Danmark har til sin Skade baaret fremmedes Skam og Spot uskyldig, naar det har heddet: De danske er slagne, og i Sandhed skulde man have sagt: De tyske, som tjente under danske Faner, var slagne. Ved Infanteri Regimenterne er saare faa, maaske den sjette eller syvende Part danske. Derimod ved Kavalleriet er det omvendt, der er den største Del danske, ja nogle Regimenter næsten lutter danske, og at vort Kavalleri allevegne har gjort alt, hvad der kunde ventes, er i ligeste Maade bekjendt som dette, at af Infanteriet hele Linier har lagt Geværet ned. Næst Kavalleriet beviser Flaaden, som og har danske og norske, hvad Forskel der kan ventes. Imidlertid er det en aabenbar og

unægtelig Sandhed, at vi ikke kan undvære fremmede, hvis Bonden ikke skal tages fra Ploven, og da vi skal have dem, maa vi nøjes med dem, som falde i vor Lod, nemlig de aller sletteste i Almindelighed.....«. Han anbefaler forskellige Midler til Forbedring af Hæren, navnlig en Ændring i det nuværende Forhold, hvor en Soldat ikke kan faa Friseddel til at gifte sig uden hemmelige Penge til Kaptejnen, men det bør være saaledes, at alle de Soldater, som bevislig er bekendte som ædru og arbejdsomme Karle og kan faa ordentlige Piger, maa kunne gifte sig. Og naar de saa faar en Søn, bør de have Hjælp til hans Opdragelse, indtil han kan fortjene sin Føde selv, og naar han har naaet den fornødne Alder, skal han træde i Kongens Tjeneste. Saaledes er det i Tyskland, hvor ofte Farfader, Fader og Søn har tjent ved det samme Kompagni, og hvor de yngre retledes af de ældre. Der vilde paa denne Maade spares saa mange Penge, saa Udgiften kun vilde blive en Fjerdedel af det, »de fremmede og skammelige Rekrutter nu koste«. ⁷⁷

Iøvrigt omtaler Kaptejn Rockstroh i Bind III af »Udviklingen af den nationale Hær«, S. 151 ff. et andet Indlæg, ligeledes anonymt, der skriver sig fra 1739, altsaa inden Løvenørns Død, og som ogsaa skarpt kritiserer Forholdene i Hæren, og viser Veje til Forbedring af dem. Rockstroh mener, at Forfatteren til dette Aktstykke er en anden anset Officer, Generalløjtnant Amthor. Ogsaa denne beklager den overhaandtagende Desertering af Mandskab, og mener, at Moralen blandt Tropperne kunde høynes, hvis man udtog Folk fra det nationale Infanteri og anbragte dem som en fast Stamme i de geworbene Regimenter, — 15 à 30 i hvert Kompagni. Der er det interessante ved disse Betragtninger, at det maa formodes at have været dem, der førte til den S. 48 omtalte Forøgelse af de hvervede Tropper ved at tage det nødvendige Mandskab fra de nationale. ⁷⁸

Da Numsen var fuldstændig enig med General Prætorius, udarbejdede han en Række Forslag til Forbedring af Hæren, som han forelagde for Kongen. Han raadede til, at alle Bønderkarle

over 36 Aar, som ikke var indrullerede, saavel som de, der havde tjent deres Tid ud, skulde kunne antages som frivillige i de hvervede Regimenter, og at alle »træge og uskikkede til Bondearbejde«, saavel som Sønnerne af afdankede Ryttere og Musketerer imellem 18 og 40 Aar skulde indrulleres eller noteres til Reserven, og »Lediggængere og unyttigt Slæng og de, der kun havde Arbejde paa visse Tider af Aaret men om Vinteren faldt Offentligheden til Byrde« o. s. v. skulde stikkes ind i Regimenterne. Man maatte heller ikke se saa meget paa den enkeltes »Størrelse eller smukke Udseende eller Ungdom, naar han blot ikke er enøjet eller alt for vanskabt«. Og Tanken om, at Sønnerne af afdankede Soldater skulde gaa ind i Faderens Kompagni, naar de blev gamle nok dertil, optog ham stærkt, og han foreslog, at man for at opmuntre dertil burde give Moderen til en saadan Dreng $\frac{1}{2}$ Portion Brød daglig og det samme til Drengen fra hans 4' til hans 9' Aar, hvis Faderen forinden hans Fødsel havde bestemt, at han skulde komme til Kompagniet. Naar Drengen var bleven 9 à 10 Aar, kunde han selv begynde at tjene sit Brød, og naar han var bleven 18 Aar, skulde han træde ind i Kompagniet. Men vilde Faderen ikke bestemme ham for Tjenesten, »maa han selv se, hvorfra han skal skaffe Logi og Brød til sin Kone og Børn«. Han raadede endvidere Kongen til at bevillige Penge til at bygge Kaserne for til 2 Regimenter, »thi intet Steds i Verden er i Fredstid Musketererne indkvarteret slettere end her i Kjøbenhavn, og da netop dette i saa høj Grad bidrager til Soldaternes Utilfredshed, maa man se at afskaffe dette, for at ikke Soldaterne saa elendigt og skammeligt, som det nu sker, bliver kastet hen paa et for Vind og Vejr udsat Loft eller i en fugtig Kjælder«. Kongen skrev paa hans Betænkning, at han fandt den meget god, og at Numsen ved Lejlighed skulde indgive en nærmere Forestilling angaaende denne vigtige Sag.⁷⁹

Et af de Forslag, hvor Numsen havde haabet paa et frugtbart Resultat for Hæren, nemlig den økonomiske Hjælp, naar Faderen bestemte Sønnen for Kompagniet, blev imidlertid kun

en Skuffelse, da den skulde føres ud i Livet, idet det kun var meget faa, der benyttede sig af den. 4 Aar senere tog man Sagen op paany, og endskønt Kongen forhøjede Tilskuddet, saa Drenge ogsaa fik Hjælp til sin Paaklædning, blev Resultatet lige sørgeligt, — saa ringe Begejstring var der for at tjene i Hæren.⁸⁰ — Og med Opførelsen af Kaserne blev det ikke til noget — endnu —, dertil fattedes Penge! Overkrigssekretæren maatte da nøjes med at forbedre Forholdene for Soldaterne ved at paakalde Kjøbenhavns Præsident, Etatsraad Chr. Bræm's Hjælp dertil. Han bad ham om som »en christen og vel intentioneret Mand« at paalægge Kvarterværterne at forsyne Soldaterne med sunde og forsvarlige Kvarterer, at de paa menneskelig Vis kunde være loget uden derved sit Helbred og sit Liv at tilsætte, og naar Soldaterne kom hjem om Vinteren, trætte og vaade fra deres Vagtposter, skulde de give dem Lov til at varme sig og tørre deres Klæder ved Værtens Ild, men de skulde bede om det og ikke forlange det som en Ret. Og fik Numsen ikke bygget Kaserne, fik han dog oprettet Sygestuer, og i 1744 fik han Kongen overtalt til at leje Saltværkets Bygning paa Christianshavn og indrette det til et Sygehus for Garnisonen, hvor hver syg Soldat fik sin egen Seng med Lagener, Tæpper og Puder.⁸¹

Skønt Overkrigssekretæren ikke hos Kongen havde kunnet opnaa at bringe Hæren paa den Fod, han ansaa for nødvendig, hvis den skulde kunne løse de Opgaver, der kunde blive den paalagt, var det dog ikke saa lidt, han i Løbet af de første 2 Aar af sin Embedstid havde faaet ført igennem. Og det var godt det samme, for det var onde Tider nu i Europa, hvor den østrigske Arvefølgekrig rasede, og Uvejret skulde snart naa op til selve Norden. Sverrig havde erklæret sin Arvefjende, Rusland, Krig i Haab om at generhverve Østersøprovinserne, der var gaaet tabt efter den store Nordiske Krig. Med begge disse Lande havde nu Danmark afsluttet Traktater, og hver af Parterne søgte at drage det ind i Krigen paa sin Side. Da man i Kjøbenhavn ikke var videre ivrig efter at hjælpe Rusland, og da Sverrig ikke vilde give »noget for

noget«, — Konseillet og Kongen ønskede f. Ex. Tilbagegivelse af Bohus Len —, men kun gav halve Løfter, forholdt man sig neutral og afventende for at se, om ikke Sverrig, hvis Krigen gik det imod, skulde blive mere medgørlig og villig til at gøre et alvorligt Tilbud.

Men medens Krigen gik videre i Finland, indtraf der en Begivenhed, som skulde komme til at beskæftige den danske Politik mere end noget som helst andet i de næste Par Aar: Den 4' December 1741 døde den svenske Dronning, Ulrika Eleonora, hvis Ægteskab med Frederik af Hessen var barnløst, og Spørgsmaalet om, hvem der skulde udnævnes til Tronfølger, som længe havde optaget Sindene i Danmark og Sverrig, blev nu akut. Fra dansk Side havde man ved Hjælp af Gesandten i Stockholm, Oberst Grüner, i lang Tid haft travlt med at oparbejde en Stemning i Sverrig for at vælge Christian VI's Søn, den senere Frederik V, til Tronfølger. Men der var andre Konkurrenter til Værdigheden, og tilsidst kom den afgørende Kamp til at staa mellem ham og den gottorpske Hertug, Fyrstbiskop Adolph Frederik. Denne blev støttet af den russiske Kejserinde, Elisabeth, men iøvrigt havde Gottorperne længe haft et stort Parti for sig i Sverrig, baade Adolph Frederiks Fætter, Carl Frederik, fordi han var en Søn af Karl XII's Søster, og, da han døde i 1739, hans Søn, Carl Peter Ulrich, der ogsaa var bleven valgt til Tronfølger; men han gled ud af Sagaen, efter at Kejserinden — hans Moders Søster — havde kaldt ham til Rusland som Tronfølger og ladet ham gaa over til den græsk-katolske Religion.

Carl Frederik havde allerede i mange Aar været svært ivrig efter at opnaa Stillingen og ikke undladt at bringe sig selv i Erindring. Betegnende i saa Henseende er, at han i 1723 lod sin Gesandt i Stockholm, von Bassewitz, forespørge om, hvilke Forhaabninger han kunde gøre sig ved den eventuelle Tronledighed. Han fik det Svar, at man ikke kunde se, hvorfor Hans kgl. Højhed havde saadan en Uro med at trænge paa med sine Forhaabninger, og at man fandt, at han snarere i Stilhed skulde bygge paa

denne Forhaabning og lade det komme an paa Tiden og hans egen Hengivenhed overfor Hs. Kgl. Majestæt. Og Svaret endte med at udtale, at Hs. Kgl. Højhed, naar den Tid kom, sikkert vilde mærke Virkningen af Kongens og Stændernes Værdsættelse af hans Person, saaledes som hans Forhold vilde vise sig overfor begge Majestæterne og Rigets Bedste! Det vides desværre ikke, om Svaret har virket afkølede paa Hertugens Iver!⁸²

Da Sverrig nu tabte Krigen, og hele Finland faldt i Russernes Hænder, kom Spørgsmaalet om, hvem man skulde vælge til Tronfølger, til at dreje sig om, hvad man stod sig bedst ved; enten at modtage den Hjælp, Christian VI tilbød Svenskerne til med Vaabenmagt at tilbageerobre Finland, imod at de valgte den danske Kronprins, eller at vælge Kejserindens Protegé, Gottorperen, hvis hun da vilde tilbagegive Finland. Det sidste var selvfølgelig det klogeste, og det blev ogsaa denne Anskuelse, der tilsidst vandt Sejr, tiltrods for de kolossale Anstrængelser, baade Grüner og Greve Christian August von Berckentin, der var sendt ham til Hjælp, udfoldede. Det eneste de danske Diplomater, der for største Delen kun støttedes af Bondepartiet, kunde opnaa, var, at der blev givet de svenske Underhandlere i Aabo ganske bestemte Direktiver gaaende ud paa, at Rigets Stænder vilde vælge Adolph Frederik, hvis Rusland vilde tilbagegive Finland og tilfredsstille Danmark m. H. t. de Farer, som det holstenske Hus's Ophøjelse paa den svenske Trone kunde udsætte det for. Men vilde det ikke indgaa paa dette, vilde man, saaledes som Stænderne havde vedtaget det, vælge den danske Kronprins. Man vilde vente med Svaret indtil den 1' Juli (1743) og da foretage Tronfølgervalget den næste Dag. I sidste Øjeblik, den 30' Juni om Aftenen, naede en svensk Officer til Stockholm med Fredspræliminærerne. Disse gik ud paa, at Kejserinden vel ikke vilde tilbagegive hele Finland men dog vilde nøjes med at beholde, hvad der laa Øst for Kymeneelven, hvis Sverrig vilde vælge Adolph Frederik til Tronfølger. Om de forlangte Garantier for Danmark indeholdt Præliminærerne derimod ikke et Ord, —

dem havde Russerne afvist som sig uvedkommende. Skønt de saaledes ingenlunde var overensstemmende med, hvad Stænderne havde bestemt, vedtog disse dem dog, og Valget af Adolph Frederik fandt Sted den 3^e Juli med alle 4 Stænders Stemmer, efter at et væbnet Forsøg af Bønderne paa i sidste Øjeblik at gennemtvinge den danske Kronprins's Valg var blevet slaet ned med Magt.

Da Efterretningen herom naaede Kjøbenhavn, kom Kongen i den voldsomste Affekt, da han mente, at han var blevet bedraget af den svenske Regering, fordi Freden ikke var bleven sluttet paa de af Stænderne vedtagne Vilkaar, og han begyndte at overveje med Magt at sætte Kronprinsens Valg igennem. Professor Edv. Holm hævder i sin »Danmark-Norges Historie«, B. II, S. 226, at denne Vrede var uberettiget, da Stænderne ikke havde sluttet nogen Kontrakt med Danmark-Norge, de havde blot erklæret, at det var deres Agt i et vist Tilfælde at ville vælge Kronprinsen. Nu skal det vel indrømmes, at der ikke var meddelt den danske Regering direkte noget officielt Løfte om, at man vilde vælge Kronprinsen, hvis Russerne ikke vilde indgaa paa de stillede Betingelser. Men alligevel maa man vist sige, at Kongens Vrede ikke var saa helt uberettiget. Som vi senere skal se, sendte Svenskerne deres fineste Diplomat, Greve Carl Gustav Tessin, til Kjøbenhavn for at besværgede det oprækkende Uvej, og der blev afholdt en Række Konferencer mellem ham og Konseillet. Dette bestod dengang af Johan Sigismund Schulin, Holstein og Berckentin. Paa den 3^e Konference, den ¹⁹/₈ 1743, mindede Holstein Tessin om, at denne selv havde været en af de Kommissærer, som Berckentin havde forhandlet med i Stockholm, og om, at det Løfte, som denne havde givet Tessin om Hjælp til at faa Finland tilbage paa den Fod, det var ved Freden i Nystad, havde gjort et saadant Indtryk paa Stænderne, saa de havde tilkaldt Berckentin til en ny Konference for at faa nøje Rede paa Størrelsen af den Hjælp, de kunde regne med. Derefter var Sagen blevet for-

handlet først i »secreta utskottet«, (le comité secret), og saa i Plenarforsamlingen, og alle Stænderne med Undtagelse af Bondestanden (som jo hele Tiden havde villet have den danske Kronprins) havde derefter besluttet først at gøre et Forsøg paa ved Biskoppens Hjælp at erholde Finland tilbage »sur le pied de la paix de Nystad«, men med Betingelsen »med Dannemarcks tilfredsställande«. Og med Rigsraadets Samstemmen havde de derefter tilsendt deres befuldmægtigede i Aabo et fast og definitivt Ultimatum, og i dette var »Dannemarcks tilfredsställande« bleven indsat som en Betingelse. Denne Resolution holdt man saa lidt hemmelig, saa man meddelte den til Dalkarlene, og Rygtet herom udbredte sig over alle Kongerigets Provinser. Til denne Udtalelse vidste Tessin intet at indvende, og det af Holstein anførte maa derfor staa til Troende.⁸³ Man kan da ikke undres over, at Kongen maatte føle de svenskes Opgivelse af de vedtagne Betingelser som en Tilsidesættelse af det, han med Rette kunde regne med. Nu er det jo nok muligt, at der kun kan foreligge en moralsk, ikke en juridisk Berettigelse for denne Vrede, men hvad vil man da sige til følgende?: Berckentin havde i en af sine Indberetninger, 2 Dage efter Fredspræliminærernes Ankomst til Stockholm, meddelt til Christian VI, at den svenske Konge, da Kancellipræsidenten, Greve Gyllenburg, var syg, havde sendt de to Rigsraader, Cederstrøm og Erik Wrangel, til ham for at underrette ham om de undertegnede Fredspræliminærer, og at Wrangel under Samtalen havde sagt til ham, at man ved Fredsslutningen vilde drage Omsorg ikke alene for Sikkerheden af vore Besiddelser, men ogsaa for at forskaffe os nye Fordele, og at man herfra (∴ fra Stockholm) vilde sende et Gesandtskab til vort Hof for at føre de nødvendige Forhandlinger herom, (»Qu'on aurait soin de regler par la conclusion de la paix non seulement la securité de nos possessions presentes mais de nous procurer de nouveaux avantages, et qu'on enverrait une ambassade d'ici à notre cour pour prendre la dessus les concerts necessaires«). — Paa den nys-

nævnte, 3e Konference, foreholdt Holstein ogsaa dette for Greve Tessin, og denne gjorde heller ikke herimod nogen Indsigelse.⁸⁴ Altsaa maa ogsaa dette være rigtigt. Var da ikke Kongens Vrede berettiget, naar han forgæves maatte vente paa at se et Resultat af disse Tilsagn?

Der foreligger fra en Tid, hvor alle Konferencerne var endelig afsluttede, altsaa hen i det følgende Aar 1744, et Aktstykke, hvor man fra svensk Side udtaler, at der ved Wrangels og Cederstrøms Ord til Berckentin kun var lovet Sverrigs *Anstrængelser* for at forskaaffe Danmark enhver Sikkerhed for dets Besiddelser og *andre mulige Fordele* («promit les soins de la Suède pour procurer au Dannemark toute sureté pour ses possessions et autres avantages possibles»), og der er stor Forskel, siges der, paa »avantages possibles« og »de nouveaux avantages«. Ja, dette er i Sandhed rigtigt! Men et saadant ganske intetsigende Indhold af det til Berckentin afgivne Løfte stemmer jo slet ikke med det, som denne skrev hjem i sin Gesandtskabsindberetning, og som Holstein refererede paa Konferencemødet, og hvis Berckentins Fremstilling havde været forkert, kan man vist ganske roligt gaa ud fra, at Tessin øjeblikkelig havde protesteret overfor Holstein. Men naar det nævnte Aktstykke endvidere fortsætter med at fortælle, at Udtalelserne først er faldet to Dage før Ankomsten af Fredspræliminærerne og under den frygtelige Krise, som man dengang befandt sig i ved en truende Opstand af Folket, saa er dette i aabenbar Modstrid med Berckentins Indberetning, der siger, at Anledningen til Samtalen var Kongens Ordre til de 2 Rigsraader om at meddele ham Indholdet af de *undertegnede* Fredspræliminærer. Samtalen har derfor fundet Sted ikke 2 Dage før men *efter*, at disse var ankommet, og da stiller Sagen sig saaledes, at Svenskerne vidste, at de ikke vilde være istand til at indfri de afgivne Løfter! Iøvrigt er Aktstykket som nævnt først affattet i 1744, og det bærer Præget af kun at være beregnet paa at berolige den mistænksomme Kejserinde, overfor hvem man har ønsket at give det Ud-

seendet af, at det Løfte, der uden Tvivl vilde støde hende, var afgivet *før* det Tidspunkt, hvor Rusland ved at undertegne Fredspræliminærerne selv vilde faa et Ord med at sige. — Det maa herefter staa fast, at Wrangels Løfte til Berckentin er afgivet saaledes, som denne har indberettet til Kongen.⁸⁵

KAPITEL VI.

KRISEAARET 1743.

Medens Berckentin og Grüner bearbejdede Stemningen i Sverrig og gav Løfter om væbnet Hjælp til Generhvervelse af Finland, lod allerede i November 1742 Christian VI Overkrigssekretæren træffe de fornødne Foranstaltninger til Udrustning af et dertil fornødent Expeditionskorps, og Ordre fra Numsen fulgte nu Slag i Slag til Hærens forskellige Afdelinger om Mobiliseringen. Der skulde bruges Kanoner, Vaaben, Ammunition, Proviant, Furage, Transportvogne, Heste, Materiel af enhver Art o. s. v., og der blev nu Brug for den Forøgelse af de hvervede Regimenter, hvortil der i 1741 var gjort Foranstaltninger, og som er omtalt ovenfor Side 48, nemlig ved at der til Kavalleri- og Infanteri-Regimenterne blev afgivet 10 Mand fra hvert Kompagni af Landmilitsen i Danmark og 5 Mand fra hvert Dragonkompagni i Norge. Denne Afgang i Landmilitsen, der paaregnedes at ville blive godt 2500 Mand, skulde erstattes dels af Reserven, dels ved Hvervning. Fra Norge blev der yderligere nedkommanderet 13 Kompagnier af de Bergenhuseske nationale Infanteri Regimenter, ca. 1400 Mand, til Bemanning af Flaaden. Disse Folk skulde »for at holde sig lystige skænkes med Øl«, og ligesom Søetatens Folk skulde de nyde pr. Kompagni 3 Tdr. Øl, 10 Potter Brændevin, 10 Pund Tobak, for 3 Rdl. Brød, samt en Tobak Pibe pr. Mand«. Med Flaadens Chef, General-Admiral-Løjtnant, Greve Frederik Danneskiold-Samsø, blev der truffet de fornødne Aftaler m. H. t. Flaadens Beman-

ding, Transporten af Hæren til Skaane, og Landgangen der, og der blev sørget for Læger, Feltskærere og Præster o. s. v., ligesom de norske Fæstninger Frederiksstad, Frederikssten, Kongsvinger, Akershus etc. blev sat i forsvarsmæssig Stand.

Medens det, som vi har set, nu ikke blev til noget med Anvendelsen af det udrustede Korps til Hjælp for Sverrig, blev det efterhaanden mere sandsynligt, at der kunde blive Brug for det imod Sverrig, og Rustningerne blev derfor drevet videre.⁸⁰ Det er jo imidlertid ikke nok, naar man skal føre Krig, at have en stærk Hær. Man maa ogsaa sørge for at faa noget at vide om Fjendens Styrker og Bevægelser. Dette forstod Numsen tilfulde, og General Arnold i Norge organiserede nu et helt Spionagesystem, der med Datidens Hjælpemidler ikke stod synderligt tilbage for de raffinerede Metoder, man nutildags betjener sig af. Det gjaldt ikke alene om at skaffe Oplysninger om Svenskernes Hærstyrker og Forberedelser, men nok saa vigtigt maatte det være for Danmark at faa at vide, hvilken Hjælp man kunde regne at faa hos Bønderne, som jo hele Tiden havde villet have Kronprinsen valgt. For at skaffe noget oplyst herom, lod General Arnold en Major Conrad de la Roche Gallichon organisere Spioneriet. De la Roche sendte nu en af sine Konstabler, Svend Andersen Moen (eller Mohn), der var svensk Undersaat, vel forsynet med Pas, til Sverrig. Han havde Breve med til 2 Tillidsmænd i Falun, og for at have et Paaskud til at rejse dertil, fik han fra sin Regimentchef, Oberst Stuart, et Brev med til Landshøvdingen i Falun, Wernerstedt, i hvilket Obersten fortalte denne en opdigtet Historie om, at 3 Soldater var rømt fra deres Garnison i Frederikshald efter at have begaaet et stort Tyveri og forsøgt at sætte Ild paa en Krudtkælder i Byen. Da den ene af Soldaterne havde udgivet sig for at være svensk og født i Falun, formodede Obersten, at de havde taget Vejen dertil, og han anmodede nu Landshøvdingen om at lade dem efterlyse og anholde. Konstablen løste sin Opgave uden at vække den ringeste Mistanke, og da han kom hjem, kunde han berette, at Dalkarlene med Længsel imødesaa den danske

Hærs Ankomst, at de lovede Danskerne Hjælp og bad dem om ikke at opsætte deres Indmarsch i Sverrig saa længe, saa det blev for sent paa Aaret. — En anden i Norge bosiddende Svensker, Kaptejn Christopher Rosenberg, som tidligere havde været Officer i Finland, blev ogsaa sendt ind i Sverrig for at spionere og bearbejde Stemningen blandt Bønderne. — Man benyttede sig ogsaa af Svenskere, der var bosiddende i Sverrig, til at spionere for sig, saaledes baade en Major Cederløff og 2 Sergenter, Elvius og Carl Rosenborg. En anden, Vice Herredshøvding Abraham Burensund, som i en Duel havde dræbt en Kornet, men iøvrigt ikke begaaet nogen »lachteté«, var af den Grund flygtet til Norge og havde medbragt en Række Planer og Beregninger til visse Fabrikationsmetoders Indretning, som han havde Kendskab til. Da Kongen fik dette at høre, lod han ham strax komme ned til Kjøbenhavn for at drage Nytte af hans Viden og ansatte ham som Kopist i General-Land-Økonomi og Kommerce Kollegiet. Iøvrigt drev ogsaa Svenskerne Spioneri, hvor de kunde komme afsted med det, men General Arnold var paa sin Post, og Udvisning var den mindste Følge, naar man blot fik Mistanke til en Svensker om, at han gav sig af dermed. Det taler til stor Ære for Kongens ridderlige Sind, at han varmt tog sig af alle dem, der i hans Interesse havde sat Livet i Vove, og han beskyttede ikke alene de norske, men ogsaa de svenske, naar disse havde bragt ham nyttige Oplysninger. Moen, Rosenberg, Elvius og Cederløff skulde sendes herved i dybeste Hemmelighed og under falske Navne, for at ikke Svenskerne skulde faa fat paa dem. Moen var gift og havde 4 Børn i Norge, og derfor vilde han helst blive deroppe. For at skjule ham for Svenskerne blev han saa ansat helt oppe i Vestlandet ved det Bergenhuseske Regiment, men fik strængt Paalæg om at tage et andet Navn og aldrig benytte sit gamle. Hvis Svenskerne skulde opdage, at han havde haft Garnison i Frederikshald og forsøge at faa fat i ham, skulde man sige, at General Arnold ogsaa gerne vilde have fat i ham, men at han havde gjort sig usynlig, og at man ikke vidste, hvor han var blevet af. —

Major Cederløff fik Ansættelse i den danske Hær og døde som Oberstløjtnant i Flensborg. — Sergent Elvius ankom i Mulm og Mørke til Kjøbenhavn og blev sent om Aftenen ført til Overkrigssekretæren. Han fik Navneforandring til »Simon Parelus« og blev ansat som Fændrik ved Oberst Schepelerns («Schepler«s) Regiment. Der var han i Sikkerhed, da Regimentet laa i Garnison paa Lolland-Falster og Møen. Imidlertid har han aabenbart ikke sat tilstrækkelig Pris paa Kongens Venlighed, thi endskønt han 2 Aar efter blev Sekundløjtnant, absenterede han en skønne Dag fra Regimentet, hvad der havde tilfølge, at hans Navn blev opslaaet paa Galgen! — Kaptejn Rosenberg fik Navneforandring til »Johan Rose« og fik Paalæg om at vise den yderste Forsigtighed, at ikke Svenskerne skulde opdage ham. Til Løn for sine Tjenester blev han Kaptejn reformé i General Grüners Regiment og Løfte om at blive Ritmester og faa et Kompagni i Randers, saasnart der blev et ledigt, saaledes som det var hans Ønske. — Og endelig var der Sergent Carl Rosenborg. Han maatte, synes det, nøjes med 10 Rdlr., og det var vist, fordi man ikke rigtig troede paa hans Historier, der lød paa russiske Troppers Ankomst til Sverrig og om en Kamp med store Tab, de skulde have haft med Dalkarlene, som ikke vilde aflægge Ed til den nye Tronfølger.⁸⁷

Igennem hele Foraaret og Sommeren 1743 fortsattes Rustningerne. Men samtidig lammedes Kongens Handlekraft af stadige Tvivl og af Betænkeligheder om, hvorvidt han nu ogsaa var inde paa den rigtige Vej. Saadanne indgaves ham baade af de militære Sagkyndige, af Konseillet og — af hans egne religiøse Skrupler, og det skulde tilsidst blive disse Betænkeligheder, der blev de afgørende for Sagens videre — og højst uheldige — Forløb.

Hvorledes bedømte da Hærens Generaler Udsigterne for et heldigt Resultat af et Felttog ind i Sverrig? Desværre er Konseillets Protokoller fra Møderne gaaet tabt ved Christiansborg Slots Brand i 1794, saa de Udtalelser, Generalerne fremkom med paa disse, ikke er os bekendt i deres Helhed, men andetsteds findes der dog bevaret en Række Forestillinger og Betænkninger fra dem til

Kongen. Og fra Numsen selv foreligger der flere egenhændig nedskrevne Betænkninger, og gennem dem alle gaar der som en rød Traad en Mistro til et heldigt Resultat. En af dem er særlig interessant, fordi den iøjnefaldende belyser Kongens Usikkerhed overfor hele Problemet. Den fremtræder som Numsens Svar paa en Række tildels saare naive Spørgsmaal, som Kongen stiller til ham. Saaledes spørger denne ham ikke alene om, hvilken Sikkerhed man havde for, at Bondestanden vilde hjælpe den danske Hær, naar den kom over til Sverrig, men ogsaa, om det ikke kunde befrygtes, at »Gemytterne vilde ændre sig hos den«, om Bønderne vilde være standhaftige og ikke lade sig vende bort ved Trusler eller Løfter eller Exempler, hvis en eller anden Provins vendte sig fra, om Standhaftigheden vilde holde sig paa hele Vejen til Stockholm, om de vilde gøre deres Pligt og Skyldighed og kæmpe tappert selv mod deres egne Landsmænd o. s. v. Numsens Svar paa alle disse Spørgsmaal er holdt i meget forsigtige Vendinger — hvem kunde overhovedet garantere for noget af alt det?, men han lægger ikke Skjul paa, at han ser med megen Skepsis paa Betydningen af Bøndernes Hjælp: »man maatte haabe det, men at det ikke er sikkert, da der er mange Exempler paa et vankelmødt Sind, og ikke alene blandt de menige« (!). Det kunde meget godt tænkes, at Bønderne faldt fra for at fri sig for Straf, thi den Slags Folk var jo lette at skræmme, men vilde de ikke kæmpe standhaftigt for den danske Sag, var der ikke andet for end at vende Kanonerne imod dem og drive dem bort. Men man maatte i alle Tilfælde være sikker paa ved egne Kræfter at kunne byde Fjenden Stangen uden at skulle behøve »dette Anhang«. — Hvis Kongen befalede Felittoget, vilde han raade til, at man forcerede Marschen, saa Stockholm kunde naas i den kommende Vinter, og Kronprinsens Hylding da strax foretages. Derefter maatte man uopholdelig drage op langs Kysten og blive sat over til Finland for at forhindre Russerne i at foretage en Invasion derfra. Den nødvendige Betingelse for, at dette kunde lykkes, vilde imidlertid være, at Flaaden var fuldstændig Herre tilsøs, saa Tilførslerne til

Hæren kunde foregaa uhindret, og man maatte være sikker paa at kunne underkaste sig Vesterbotten m. v., for at man ikke skulde blive udsat for Angreb fra disse Provinser. Men frem for alt maatte man ikke begaa den Letsindighed at begive sig ind i Sverrig uden iforvejen at vide, hvor mange Tropper Svenskerne kunde sætte ind imod Danmark, og om ikke Russerne i den forestaaende Vinter kunde sende dem Hjælpetropper. — Korpset kunde vanskeligt marschere i mere end en Kolonne, og for at Trænet kunde komme op, vilde Dagsmarscherne kun kunne blive smaa. Ved Mangel paa Fourage, idelige Overfald, Afbrydning af Broer, Afbrænding af Landet o. s. v. vil man miste meget Mandskab og Heste, og da man først maa have sikret sig en Fæstning, vil den store Fremmarsch ikke kunne tage sin Begyndelse før først i December. Da vil Frosten indtræde, og i de 2 næste Maaneder vil man hverken kunne slaa en Pæl i Jorden eller rejse et Telt, og selv om man i den Tid ikke skulde blive forhindret paa nogen som helst Maade og tilmed fandt Fourage overalt, vilde dette være mindst til midt i Februar, og »jeg tilstaar«, udtaler han, at »jeg ikke kan se andet end, at det i dette Tilfælde ikke vil være nødvendigt at slaa Deres Majestæts Arme, men den vil smelte hen af sig selv«. — Hvis man i Stedet herfor vilde gaa i Kantonnementer hele Marschen igennem, vilde denne tage dobbelt saa lang Tid, man vilde overalt blive angrebet, og Stockholm vilde man ikke kunne naa før sidst i Marts eller først i April, og selv om man havde kunnet subsistere indtil da, vilde man ikke kunne faa Tid til at bringe Korpset istand igen, før Kampagnen vilde begynde paany.⁸⁸

Medens den i Krige erfarne Overkrigssekretær saaledes uden Omsvøb tilkendegav Mistillid til et heldigt Udfald, strømmede den lige fra Stockholm hjemvendte og nylig til Generalmajor udnævnte Gustav Grüners Udtalelser over af en Iver efter at faa Felttoget istand og af en Optimisme, der slet ikke synes at have hvilet paa tilstrækkelig grundige Overvejelser. Han har en klippefast Tro paa at faa en værdifuld Hjælp fra Bønderne i Sverrig,

til hvem han har fortalt om »den Mildhed og Retfærdighed, som disse Riger under Deres Kongelige Majestæts højst prisværdige Regering har at glæde sig ved«, og han støtter sin Overbevisning ikke alene paa sine Samtaler med dem og paa sine Iagttagelser i Stockholm, men ogsaa i høj Grad paa de la Roche's Indberetninger (se Side 65 f. f.). Et »coup de main« vilde hurtigt vise, om denne Hjælp vilde komme eller udeblive. Hvis det første skete, hvilket han troede, gik hans Forslag ud paa, at baade det danske og det norske Korps skulde medføre Proviant og Geværer til Uddeling blandt Bønderne, og at de hver for sig skulde marschere frem i 2 adskilte Afdelinger. Af det norske Korps skulde den ene af disse forene sig med Dalkarlene for saa senere at støde til den anden Afdeling. Efter at den danske Flaade havde bemægtiget sig den svenske, hvilket kunde gøres uden stor Risiko, da denne var i en slet Forfatning, skulde det danske Korps overføres til Helsingborg, og, efter at der var opført Forskandsninger der, dele sig i 2 Afdelinger. Den ene skulde gaa til Karlskrona og indtage Skibsværftet og derefter ved Linkøbing forene sig med den anden Afdeling. I Sødertelje skulde Korpset vente paa det norske Korps's Ankomst, og den forenede Hær skulde da tiltræde Marschen til Stockholm. Alvorligere Modstand ventede Grüner først ved Jönköping og i Smaaland, men hele den svenske Hær talte efter hans Opgivende knapt 29.000 Mand, hvoraf endda kun ca. 14.000 var Kombattanter, idet Resten var fordelt rundt omkring i Garnisoner. Aarstiden var, mente han, netop den rette, men skulde det, hvilket Generalerne jo mente, være for sent at naa Stockholm i dette Aar, burde man i hvert Fald nu bemægtige sig Skaane, Halland, Bleking, Dalarna, Bohuslen, Jemtalen og Wärmeland, og saa det øvrige Sverrig til Foraaret (!) Grüner var lutter Iver og forsøgte af alle Kræfter at drive Kongen frem, og i de kritiske Augustdage maatte Kongens Kammerjunker, von der Lühe, næsten daglig være Budbringer med Breve mellem dem.⁸⁹

Det var heldigt, at de andre højere Generaler ikke delte Grüners Optimisme, men tværtimod var af ganske samme Mening

General Gustav Grüner

(efter Maleri paa Frederiksborg Museet).

som Numsen. Scholten, som Kongen havde udset til at have Overkommandoen over det danske Korps, indtil Markgreven selv kunde overtage den, troede hverken paa nogen synderlig Hjælp fra Bønderne eller paa, at den vilde være til nogen Nytte, selv om den kom istand, thi i hele Provinser vilde de underkaste sig og bede om Naade, saa de var ikke til at stole paa. De kunde ikke engang overlevere os en Fæstning og vilde kun spise paa vore Forsyninger. Ved mindste Ubetydelighed vilde de løbe deres Vej o. s. v. Han troede ikke paa, at der kunde komme et godt Resultat ud af, at et Korps paa 20.000 Mand skulde angribe 70 à 80.000 Svenskere i deres eget Land, og »i det barske Klima vil Heste og Folk dø undervejs og Korpset gaa tilgrunde uden Sværdslag«. Denne Mening fremsatte han gentagne Gange i saa bestemte Udtryk, saa Kongen tilsidst rent ud spurgte ham, om han havde Lyst til at gaa i Felten eller ej, da han havde forstaaet, at Generalen helst var fri. Men Scholten svarede djærvt, at han havde anset det for sin Pligt at minde om de Vanskeligheder, Sagen havde, men hvis Hs. Maj. vilde have Tillid til ham, vilde han gøre alt, hvad der kunde gøres i Verden for at overvinde Vanskelighederne, og han vilde ofre Liv og Blod for Kongen. Majestæten blev saa beroliget og sagde med et Suk: »Wir nehmen die Sache auch gar nicht für leicht«. ⁹⁰ — Og endelig skal vi anføre Summen af det, selve Markgreven havde at sige efter at have konfereret med de højerestaaende Generaler: Bøndernes Hjælp anser han for overhovedet at være intet værd, og med Hensyn til Forsyningerne tror han ikke paa, at de kan skaffes frem, eller at Magasinerne kan transporteres videre i Følgeskab med Hæren, udsat for idelige Angreb, som de vil være. I det haarde Klima vil man risikere, at Hæren gaar under af Sult, og Grüners Tro til, »at hele Planen er let at udføre«, har han kun den ironiske Bemærkning tilovers for: »Jeg er ganske af hans Mening, naar man blot vil rydde mig Hindringerne afvejen«. Overhovedet anser han det for umuligt med en Styrke paa 20.000 Mand at underkvinde Sverrig, afsætte Kongen og indsætte Kronprinsen, da man

vil faa Rusland paa Halsen, »og hvad vil den preussiske Konge (Frederik II, Den Store) sige? Selv om han lover ikke at ville gøre Indfald i Holsten, saa ved dog Alverden, hvad man tør bygge paa Løfter fra Kongen af Preussens Side.«⁹¹

Man maa undre sig over, at Christian VI, trods det, at alle de sagkyndige som een Mand bestemt fraraadede Felttoget, dog laante Øren til Grüners Lokketoner. Markgrevens Betænkning er dateret den 8' August, og ikke mere end 3 Dage efter skriver Kongen til Numsen, at Korpset skal i Begyndelsen eller senest Midten af September staa færdig til at gaa over til Skaane: »..... es mag kosten, was es will«, og General Arnold, som skulde kommandere det norske Korps, fik Ordre til at gøre det marscheredt og rykke med det til Grænsen.⁹² Men det varede ikke saa længe, før han paany fik Skrupler om, hvorvidt det nu var rigtigt at begynde Krig. Det var jo alligevel ikke nogen Opmuntring, han havde hentet hos sine militære Raadgivere, og for en saa samvittighedsfuld Mand som Christian VI var det en Bestemmelse, som var vanskelig at træffe, — men endnu vanskeligere at fastholde! Vi har Vidnesbyrd herom i adskillige af ham selv nedskrevne Betragtninger om dette Spørgsmaal: Krig eller Fred, »som er en Sag«, siger han, »som maa afgøres baade efter, hvad Samvittigheden tilsiger, og efter den Gavn eller Skade, en Krig kan medføre. Skal man gaa efter Samvittigheden, er det jo klart, at man har Lov til at hjælpe dem, der har givet sig ind under ens Beskyttelse, og det har Bønderne i Sverrig gjort«. Det lidt ubehagelige Spørgsmaal, der trængte sig ind paa ham, nemlig om nu ogsaa Bønderne havde Ret til at begære Hjælp af ham, hvorved de jo blev Oprørere imod deres lovlige Regering, kom han let hen over, thi, mente han, »dette er et Spørgsmaal, som ikke kommer Sagen ved, men maa overlades til Bønderne«. Men om Felttoget vil bringe nogen Nytte eller maaske Skade, tør han ikke afgøre, da han, uagtet han venter sig meget af Bøndernes Hjælp, dog er sig bevidst den Fare, en russisk Invasion kan bringe over det danske Korps.⁹³

Til sidst kunde den ulykkelige Mand ikke længere klare Spørgsmaalet selv, og han maatte spørge Holstein, om denne efter sin bedste Omtanke og Samvittighed kunde tilraade ham at begynde Krig med Sverrig, med god Samvittighed for Gud. Efter at have faaet denne Opgave fik Holstein ikke, siger han, Søvn i Øjet hele Natten, og endnu den næste Dag havde han ikke gjort sig sit Standpunkt klart og begyndte sit Brev til Kongen med nogle Betragtninger over, at man altid skulde handle efter det Princip, at det er eller bliver Ret, som man selv holder for Ret, men er man i Tvivl om, hvorvidt noget er Ret, maa man ikke begynde derpaa, før man er blevet mere overbevist derom. Men efterhaanden klarede dog hans Syn paa Sagen, og han mente nok at kunne berolige Kongen med, at denne for sin Samvittigheds Skyld godt kunde begynde Krigen i Betragtning af alt det, han havde gjort for at støtte Sverrig ved at slutte Alliance med det og ved at afslaa Ruslands Tilbud, og dog havde Sverrig trods alle hans Raad begyndt Krigen med dette Land. Og Sverrig havde lønnet hans Venskab daarligt ved at holde fast paa Holsteneren, skønt det vidste, at Holsten alle Dage havde været Roden til alt ondt for Danmark, og det havde nu vist, hvad det førte i sit Skjold. Hvis Svenskerne ikke vilde give Slip paa Gottorperen, kunde Kongen med god Samvittighed for Gud begynde Krigen. Men hvis de vilde give Danmark den forlangte Tilfredsstillelse, kunde Kongen efter hans Formening ikke gaa videre. Men han ender dog med at udtale som sit inderste Haab, at Gud vilde vende det derhen, at Hs. Maj. vilde blive tilfredsstillet, saa hans Riger og Lande kunde leve i Fred og Ro indtil hans høje Alderdom.⁹⁴

De danske Rustninger havde selvfølgelig vakt stærk Uro i Sverrig, og snart efter Fredsslutningen i Åbo sendte derfor Regeringen sit fineste diplomatiske Hoved, Greve Carl Gustav Tessin, til Kjøbenhavn, officielt i Henhold til den af Baron Wrangel til Berckentin afgivne Erklæring, (se Side 61), men hemmeligt for at søge at berolige Stemningen i Kjøbenhavn og at trække Tiden

ud, indtil man kunde naa at blive bedre forberedt til at modtage det ventede Angreb, hvis det ikke lod sig afværge. Om den Ængstelse, der herskede i Sverrig, og om den sande Hensigt med Tessins Rejse hertil faar man noget at vide gennem en Skrivelse, som den svenske Regering den $28/2$ 1744 sendte til den russiske Øverstkommanderende over det Hjælpekorps, der skulde komme Sverrig til Undsætning, General Keith. Det hedder heri, at Generalen maa tage i Betragtning Landets bedrøvelige Stilling, Hæren befandt sig paa denne Tid langt fra Grænserne til Danmark og Norge, Byerne var ikke i Forsvarsstand, Agitationen florerede og havde grebet største Delen af Landet, den nye Tronfølger var endnu borte, og man frygtede alvorligt for, at Danmark skulde forhindre ham i at naa over til Sverrig, ligesom der var Fare for, at den lovede Hjælp fra Rusland ikke skulde naa over i rette Tid, og Danmark var istand til at overfalde Sverrig. Det var derfor nødvendigt ved formildende Forklaringer at vinde Tid for med mere Held at kunne træde kraftigere op senere! — Og »Aldrig«, er det fra anden, svenske Side udtalt, »var det svenske Navn nærmere ved at gaa under«. ⁹⁵

Den 27^e Juli 1743 aabnedes den første Konference med Konseillet i Kjøbenhavn, og den blev efterfulgt af en Række andre, men alle med samme negative Resultat for Danmark. Aabningen foregik med megen Højtidelighed. Svenskeren, Etatsraad von Klinggraff, der skulde føre Protokollen for Svenskerne, ventede ved Foden af Konseillets Trappe paa Greve Tessin, der var ledsaget af Sekretær i det svenske Udenrigsministerium, Friherre von Høpken, og førte ham til Døren til Forværelset til Konferencesalen, hvor Konseillets Ministre modtog ham, hvorefter de ordnede sig for at lade ham træde først ind i Salen. De indbød ham da til at sætte sig til højre og satte sig selv ved den venstre Side af Bordet. Da alle havde indtaget deres Pladser, aabnede Holstein Mødet og spurgte Tessin om, hvilken Satisfaktion Sverrigs Konge vilde give Hans Majestæt, og omtalte udførligt de Omstændigheder, der berettigede den danske Konge til at forvente en saa-

dan, (se ovf. S. 60 ff.). Ambassadøren svarede undvigende, at hans Herre havde sendt ham for at vedligeholde det Venskab, som hidtil havde bestaaet imellem de to Kroner, og spurgte saa pludseligt, hvad han skulde berette hjem om de stadige Rustninger, som Danmark drev, og som efter hans Mening var overflødig. Iøvrigt maatte det vel blive Sverrigs egen Ret selv at vælge sin Tronfølger, som den danske Regering ikke kunde blande sig i, og da Danmark ikke havde deltaget i Krigen, havde de russiske Underhandlere ikke villet optage Spørgsmaalet om Satisfaktionen i Fredsforhandlingerne, men henvist dette til Regeringen i St. Petersborg. Selv var Sverrig villig til at yde Danmark Satisfaktion, men han vilde da gerne vide, hvori en saadan skulde bestaa. Berckentin tog nu Ordet og mindede Tessin om den af de 3 Stænder foreslaaede Betingelse for at vælge Biskoppen af Eutin, nemlig at dette maatte ske »med Dannemarcks tilfredsställande«. Opfyldelsen deraf maatte bestaa i, at Biskoppen renuncerede paa sin Del af Slesvig og veg sin Ret for sig og Descendenter til Hertugdømmet Holsten til Fordel for den danske Krone. Men Tessin mente, at der med Hensyn til Slesvig forelaa saadanne Garantier og Traktater, som Sverrig aldrig vilde fravige, og med Hensyn til Holsten var der ikke noget Ønske om at forene dette Land med Sverrig. Men forøvrigt var det ikke Hertugen, men Storfyrsten, som i hvert Fald i Øjeblikket var i Besiddelse af Holsten, og det maatte altsaa være ham, som havde Afgørelsen. Efter at Diskussionen herom var fortsat endnu en Tid, uden at man kunde erholde nogen bestemt Udtalelse af Tessin, udtalte sluttelig Schulin sin Forbauselse over, at Ambassadøren ikke havde Instruktioner m. H. t. Spørgsmaalet om Satisfaktion, hvilket man kunde have ventet, og anmodede ham om omgaaende at indhente saadanne, da Sagen ikke taalte Opsættelse, hvilket Tessin lovede. Dermed endte Konferencen, og Ambassadøren blev fulgt ned paa samme Maade, som han var blevet modtaget.⁹⁰

Skønt Tessin nu her havde udtalt, at Sverrig var villig til at yde Danmark Satisfaktion, maa man tvivle paa, at det var virkelig

ment. En Instrux, der 2 Dage efter den afholdte Konference blev sendt af den svenske Regering til dens Gesandt i St. Petersborg, General, Baron Düring, maa i hvert Fald forekomme lidt mærkelig, thi den siger, at hvis Sagen kom paa Tale, skulde Düring sige til den russiske Regering, at Danmark forlangte af Hensyn til sin Sikkerhed en Opgivelse af Holsten, at Sverrig maatte holde sine indgaaede Forpligtelser overfor Danmark m. H. t. Slesvig, men at Holsten ikke kom Sverrig ved, men udelukkede Rusland og da i Særdeleshed Storfyrsten personlig, og at endvidere Düring skulde henlede Opmærksomheden paa, at hvis Rusland vilde indrette de ved Fredsslutningen i Åbo fastsatte Grænser i Overensstemmelse med det svenske Ultimatum, vilde Sverrig ganske anderledes blive sat istand til at modstaa Danmark.⁹⁷ Dette tyder jo unægtelig mere paa, at Sverrig vilde forsøge at opnaa en Fordel for sig selv end paa, at det vilde forskaffe Danmark den forlangte Satisfaktion!

Den 15' August afholdtes der en ny Konference, men hverken i denne eller i de følgende — der afholdtes ialt 9 Konferencer, og de strakte sig helt hen i Januar Maaned 1744 — lykkedes det Konseillet at drive Tessin til at give noget bestemt Tilsagn om at faa Tronfølgeren til at give Afkald paa sin Arveret til den hertugelige Del af Holsten. Forhandlingerne kørte fuldstændig fast paa dette Punkt, som dog var Kardinalpunktet. Ambassadøren vedblev højlydt at forsikre om Sverrigs venskabelige Følelser for Danmark, men fastholdt haardnakket det Standpunkt, at det var Storfyrsten, der var den rette Ejer og ikke Adolph Frederik, og derfor kunde Sverrig ikke disponere over hans Del af Holsten. Dette var selvfølgelig formelt rigtigt, og det var der heller ingen, som modsagde, men det var jo at gaa udenom det, der var Tale om, nemlig at Biskoppen skulde give Afkald paa at ville gøre sine Krav gældende, saafremt han eller hans Efterkommere engang selv skulde blive Ejer, og paa det Øre var Tessin stadig ganske døv. Han foreslog tilmed, at Danmark skulde sende en extraordinær Ambassadør til St. Petersborg, for at han kunde

handle i Forstaaelse med Düring, saa vilde han kunne overbevise sig om Sverrigs Iver, og Sverrig vilde dér paa bedste Maade støtte Danmark. Men Konseillet afgav hertil det selvfølgelige Svar, at man ikke kunde gøre dette, forinden man var naaet til Enighed med Adolph Frederik selv. — Fra dansk Side saa man sig, efterhaanden som Tiden gik, nødt til at slaa af paa sine Fordringer, medens Tessin paa sin Side mere og mere blev paa det rene med, at Kongen manglede Villien til at bruge Magt for at støtte sine Fordringer, og at han i det lange Løb kunde vinde Spillet, naar han ikke gav efter, — den fremskredne Aarstid arbejdede jo til Fordel for hans Land! Han afslog derfor rent ud at gaa ind paa det Forslag, Konseillet fremsatte, nemlig at Sverrig skulde udstede en Erklæring, gaaende ud paa, at det ikke vilde deltage i eller støtte nogen Paastand af det hertugelige Hus paa Slesvig og ikke samtykke i, at Hertugen eller hans Descendenter paa Sverrigs Trone vilde besidde den hertugelige Del af Holsten, og at det ikke til Danmarks Skade vilde blande sig i de Divergenser, der kunde opstaa mellem dette Land og Hertugen herom.⁹⁸

Midt under disse Forhandlinger i Konseillet var det nu, at Christian VI fik Holsteins Svar, der beroligede hans Samvittighedsskrupler, og der blev nu fri Bane for Grüners Overtalelsesevner. De sidste Dage af August Maaned fløj Befalingerne ud fra Kongen til Overkrigssekretæren: Han skulde sammen med de 2 designerede Overgeneraler og et Par andre Sagkyndige foretage en grundig Overvejelse af Grüners Planer, der skulde foretages en sidste og endelig Udformning af Operationsplanerne, og Troppekorpset skulde samles i en Lejr udenfor Kjøbenhavn. Paa 3 lange Møder blev nu Grüners Forslag gennemdrøftet, men disse fik paa dem alle en krank Skæbne, thi der herskede fuldstændig Enighed om, at de maatte forkastes som ganske uigennemførlige, ikke mindst paa Grund af, at Vanskelighederne ved at skaffe Forsyningerne til Hæren frem i rette Tid i et langvarigt Vinterfelttog vilde gøre Foretagendet alt for risikabelt. Og Konseillet, for hvem de Sagkyndiges Betænkning blev forelagt, var ganske enig med

dem og raadede Kongen til at vente og se, hvad Forhandlingerne med Tessin vilde føre til, — de vilde næppe kunne strække sig over mere end en 3 à 4 Uger, og før den Tid kunde man alligevel ikke gøre nogen Landgang i Skaane. Men nu vilde Kongen hverken høre paa Generalerne eller paa Konseillet, — lige saa ubeslutsom han før havde været, lige saa bestemt var han nu paa, at det skulde være Alvor, og imod hans bestemte Villie var der jo intet at stille op. Numsens Forslag til Operationerne blev approberet i Konseillet og nærmere udformet, saaledes at i Overensstemmelse med Kongens Ordre et dansk Korps, hvis Størrelse omsider var bleven fastsat til ca. 17.500 Mand, i Løbet af 8, højst 14 Dage kunde begynde at landsættes i Skaane, og det norske Korps paa ca. 11.000 Mand rykke ind i Sverrig. Men da nu alt var parat hertil, sprang der en Bombe: Scholten meddelte Kongen, at det vilde tage nogen Tid endnu med Belejringsartilleriets Ankomst og Transportskibenes Indretning, saa Overgangen til Skaane vilde ikke kunne finde Sted før i — November! Ved denne ganske uventede Underretning gav Kongen et Nødskrig fra sig til Numsen: »Skriv dog til os, hvad han mener herom«. Det Svar, han fik fra sin Overkrigssekretær, har aabenbart ikke virket opmuntrende paa ham, thi han begyndte nu at tabe Modet. Den 23' September gav han Arnold Ordre til, at han ikke maatte rykke ind i Sverrig, før han fik nærmere Befaling, og den 8' Oktober afgav Konseillet en Betænkning om, at hvis man ikke kunde faa en bestemt og positiv Erklæring fra Tessin, maatte Sagen stilles i Bero, da det nu var for langt henne paa Aaret, til at man turde begynde Krigen, og at det danske og det norske Korps maatte forblive staaende i de Vinterkvarterer, hvor de var forsamlede. Da gav Christian VI endelig op,⁹⁹ — men kun m. H. t. et øjeblikkeligt Felttog, — til Foraaret skulde det finde Sted, og nye Planer skulde udarbejdes med dette for Øje. Hele Resten af Aaret maatte Numsen og Danneskiold arbejde under Højtryk med alle Forberedelser hertil, og for alle Tilfældes Skyld skulde Fæstningerne ikke alene i Norge, men ogsaa i Holsten forstærkes. I

Norge var især Sindene stærkt opskræmte ved Rygter om russiske Troppers Ankomst til Grænsen, hvor de havde vakt Befolkningens Raseri ved brutal Optræden og Mishandling af Kvinder, og der blev indskærpet de derværende Myndigheder den største Agtpaa-givenhed overfor enhver, der mistænktes for Spioneri.

Den danske Konge havde nu definitivt stukket Sværdet i Ske-den, i hvert Fald for den nærmeste Fremtid, og dermed var Faren drevet over for Sverrig. Tessin nægtede selvfølgelig under saa-danne Forhold at gaa ind paa Danmarks Fordringer og behø-vede ikke at give efter paa noget Punkt. Paa den 8^e Konference, den 7^e Januar 1744, naaede man til Enighed, idet Konseillet ac-cepterede en Forsikring, Ambassadøren afgav om den svenske Konges fredelige Hensigter, at han var absolut fjernet fra under noget som helst Paaskud at ville forstyrre Freden i Norden, og at Freds- og Alliance Traktaterne mellem Sverrig og Danmark var tilstrækkelige til at berolige imod ethver kontrært Skridt. Hermed erklærede Kongen sig tilfreds og lovede at desarmere til Lands og til Vands, saasnart Sverrig gjorde det samme. Saa faldt efter-haanden Sindene til Ro, og de forskellige Troppekorps blev truk-ket tilbage og sendt til deres respektive Garnisonssteder.¹⁰⁰

At Danmark her led et diplomatisk Nederlag af Rang, og at Tessin med Glans havde løst sin Opgave og hele Tiden vist, at han var Situationen voxen, kan ikke nægtes. Men han havde ganske vist haft en Forbundsfælle i Kongens skiftende Sind. Tessin spillede et højt Spil, men han vandt det takket være, at hans Øje her saa klart. Men Situationen havde været farlig for Sverrig, thi dets Redning laa i, at den Hjælp, der var lovet det fra Rusland, indtraf hurtigst muligt, men det Hærkorps, der var bestemt her-til, var endnu saa sent som den 19^e September ikke i marschfærdig Stand.¹⁰¹ Derfor havde hans Taktik lige fra Konferencernes Be-gyndelse kun gaaet ud paa et: at trække Tiden ud, indtil Hjælpen kunde naa over. Han indrømmer dette ganske aabenhjertigt i et Brev, han skrev til Adolph Frederik, som havde takket ham for hans Arbejde og bedt ham om til det yderste at forsvare hans

Arverettigheder ved det danske Hof, som han aldeles ikke vilde give Afkald paa. I sit Svar herpaa skriver Tessin ordret, at hans »Maal hele Tiden har været at vinde Tid«. ¹⁰² Og i en Skrivelse fra Stockholm til General Keith hedder det lige saa aabenhjertigt, at Danmark ved de for Sverrig vanskelige Forhold var bleven gjort overlegen i sine Fordringer, hvorfor det var nødvendigt ved formildende Forklaringer at vinde Tid for med mere Held at træde kraftigere op senere. — De Tilbud, Tessin fremkom med paa Konferencerne, var derfor ogsaa kun beregnet herpaa — og paa at synes forhandlingsvenlig. Han udtalte saaledes paa den, der afholdtes den 5' Oktober, at han havde Bemyndigelse til, hvis Danmark vilde love strax at desarmere, at udstede en Erklæring om, at Sverrig ikke for sig ønskede Besiddelsen af Hertugdømmet Holsten, og at det ivrigt vilde bestræbe sig for (som det hedder i en Instrux til Düring: »s'employera efficacement«) at udvirke hos Tronfølgeren, at han for sig og Descendenter vilde frasige sig sine Rettigheder hertil til Fordel for den næste successionsberettigede. ¹⁰³ — Men at Sverrig ikke »ønskede« noget, og at det vilde »bestræbe« sig for o. s. v. var jo ikke noget, der i mindste Maade forbandt det. I »Tessin og Tessiniana« hedder det, at Regeringen i Stockholm strax gik ind paa at ville overtale Hertugen, og at Kongen selv skrev til ham om Rigets vanskelige Stilling og viste ham, hvormeget det nu stod til ham at berolige Norden ved at frasige sig sin eventuelle Arveret til Hertugdømmerne, for hvilket han rimeligvis til Gengæld vilde kunne opnaa en Fordel i Sundtolden, — og at endvidere Tessin sendte Palmstierna (den svenske Gesandt i Kjøbenhavn) til Hertugen i Eutin for at underhandle, men at denne ikke vilde høre Tale om at fraskrive sig sine Fordringer. Kilden hertil maa formodes at være Tessins Dagbøger, men hvis saadanne Forsøg virkelig er gjort, maa man forundres over, at det i den ovennævnte Instrux fra Kancellipræsidenten, Greve Gyllenburg, til Düring om, hvad han skal forebringe for det russiske Hof, siges, at Sverrig ved sit Tilbud til Danmark kun forbinder sig til, at det hos Hans kongelige Højhed vil arbejde

Kancellipræsident, Greve Carl Gustav Tessin

(efter Maleri af Gustaf Lundberg paa Nationalmuseum i Stockholm).

for, at han fratræder sin Ret, hvilket ikke udelukker et billigt Ækvivalent som en fremtidig Betingelse, («sich nur dazu verbunden, dass es sich bey IHro Königl. Hoheit zu Abtretung seines Rechts bearbeiten wolle, welches die künftige Bedingung eines billigen Æquivalents nicht ausschliesset»), og at Hensigten kun har været ikke at afbryde Forhandlingerne med Danmark. Og 4 Dage efter denne Instrux afgik der en ny til Düring, hvori det hedder, at Ordene i Tilbudet er saaledes »eingerichtet«, at det ikke er noget, der forbinder, men kun giver Lejlighed til at underhandle videre uden at krænke det Holstenske Hus's Ret eller Ruslands Frihed til at tage Forbehold, thi selv om Sverrig erklærer, at det ikke for sig forlanger Holsten, saa fremgaar det dog af det følgende, at det kan være, at Hans Kong. Højhed har en helt anden Mening, og han har altsaa Frihed til at have med den svenske Krone inkorporerede Besiddelser. Og endvidere, at Ordene »s'employer efficacement« er af en meget vag Betydning, og at man ikke derfor overtager noget Ansvar for Resultatet. Vel vil Sverrig gøre kraftige Forestillinger, men Hans Kong. Højhed har en ubundet Frihed til at følge eller forkaste dem!! — Da Düring indberettede, at Kejserinden ikke uden at komme i Affekt kunde taale at høre om den danske Krones Fordringer, fik han omgaaende Ordre til ikke mere at tale om denne Sag, og Tessin fik Paalæg om uopholdelig at lade alle Underhandlinger i Danmark falde, indtil den russiske Minister i Kjøbenhavn, Baron Korff, havde faaet Instruxer fra sin Regering, men naar dette var sket, skulde han træde i fortrolige Raadslagninger og Overvejelser med denne.¹⁰⁴ — Selvfølgelig er den Mulighed tilstede, at disse Instruxer er beregnet paa at berolige Kejserinden, og at den svenske Regering virkelig har gjort Bestræbelser for at opfylde sit Løfte til Danmark, men i saa Fald er disse forblevet ganske resultatløse. Og det har i hvert Fald ikke megen Sandsynlighed for sig, at Sverrig skulde have turdet bearbejde Hertugen alt for ivrigt, da man derved vilde udsætte sig for at ophidse Kejserinden, af hvis Naade man jo var helt afhængig. Netop herpaa foreligger der et

slaaende Exempel, idet Sverrig ikke turde modsætte sig den Fordring, hun stillede, at faa sig tilsendt Protokollerne in extenso over Tessins Forhandlinger i Kjøbenhavn. Ikke uden et Suk beklager Greve Gyllenburg sig over »dette uhørte Forlangende, der tilmed sker uden den anden Parts (Danmarks) Samtykke, og kun det nære Venskab mellem min Konge og Deres ophøjede Herskerinde tillader mig at afsende dem«. Og han tilføjede, at Sverrig var absolut tilsinds *ikke* at slutte noget med Danmark, som kunde berøre Hans Kongl. Højheds Ret nu eller i Fremtiden, uden først at meddele det til Keiserinden. Og Düring fik samtidig Paalæg om at skynde paa Afsendelsen af det russiske Hjelpekorps, thi vel syntes det, som om Danmark nu var blevet noget mere føjelig og vilde afstaa fra sine hidtil »ufordragelige Vilkaar«, men man var bange for, at det kun var en List for at afholde Undsætningen fra at afmarschere, indtil det blev for sent paa Aaret, og at man saa vilde angribe Sverrig.¹⁰⁶

Spørgsmaalet om Arveafkald fra Hertugens Side blev alligevel ikke opgivet fra dansk Side, og som bekendt naaede man i Aaret 1750 til et lykkeligt Resultat, hvis væsentligste Indhold var, at Adolph Frederik for en Sum af 200.000 Rdlr. gav Afkald paa sine Fordringer paa den tidligere fyrstelige Del af Slesvig for sig og Descendenter, og paa den fyrstelige Del af Holsten til sin Tid imod at blive holdt skadesløs ved de 2 Grevskaber Oldenburg og Delmenhorst.

Har nu Numsen i dette bevægede Aar haft nogen direkte Indflydelse paa Tingenes Udvikling eller deltaget i det diplomatiske Spil? Vi kan besvare dette Spørgsmaal med et bestemt Nej. Det laa ganske udenfor hans Samvittighedsfuldhed og hans loyale Karakter at ville trænge ind paa Omraader, der laa uden for det, der begrænsedes af det ham tildelte Embede, og paa hvilke han ikke var uddannet. Den Indflydelse, Løvenørn som Overkrigssekretær udøvede paa Udenrigspolitikken, laa det Numsen ganske fjærnt at ville tilstræbe. Der foreligger heller intet som helst, der kunde tyde derpaa. Heller ikke nævner hverken Tessin eller Palm-

stierna i deres Gesandtskabsindberetninger til Stockholm det mindste, der peger i den Retning. Han omtales i disse kun meget sjældent, og da altid kun i Egenskab af den militære Fagminister, og uden Antydning af, at han har øvet eller forsøgt at øve nogen Indflydelse paa de forskellige politiske Afgørelser. Tessin nævner éngang, at Numsen sammen med Hertugen af Württemberg i Konseillets Møder med Generalerne raadede til Fredsbruddet. Dette er, som vi har set, fuldstændig fejlagtigt, thi det var ikke Numsen, men Grüner, der raadede til dette.¹⁰⁶

KAPITEL VII.

1744—1746.

De store Rustninger havde selvfølgelig medført betydelige Bekostninger, og Kongen og Konseillet var enige om, at der maatte indføres Besparelser i Statens Husholdning, og ligesom i Nutiden var det ogsaa dengang Hæren, som skulde holde for. Men Overkrigssekretæren var af en ganske anden Mening. At Hæren atter blev sat paa Fredsfod var et, men at den skulde reduceres i talmæssig Styrke, var noget ganske andet, selv om der i Øjeblikket ikke var nogen Fare at øjne paa den politiske Himmel. Nej, der var meget mere Grund til at bringe den op paa en saadan Højde, saa den med Tryghed kunde møde kommende Begivenheder. Og netop af denne Grund havde han faaet Kongen interesseret i en Plan, der gik ud paa, at der skulde findes en fast Bestanddel af Hæren, 10.000 Mand i Danmark og 10.000 Mand i Norge, som til enhver Tid kunde være rede til at rykke i Felten, og da Kongen tidligere havde givet sit Samtykke til, at der foretoges Beregninger over Omkostningerne herved, opgav han ikke Sagen. Men ulykkeligvis viste de i Krigskommissariatet foretagne Undersøgelser, at den ikke kunde gennemføres, uden at det ordinære Budget for Hæren vilde blive betydelig overskredet, og da Christian VI og Konseillet bestemt fastholdt, at Budgettet skulde formindskes, maatte Numsen opgive denne Plan.¹⁰⁷ Han forsøgte da at besværgе Faren ved at foreslaa forskellige Besparelser i Stedet for en Formindskelse af Styrken, og her viste han et stort personligt Mod

ved at foreslaa en Reduktion i forskellige højere Officerers Lønninger, hvoriblandt var nogle af Kongens allernærmeste Omgangskres, saasom selve hans Svoger Frederik Christian, Hertug af Brandenburg-Culmbach, og Hertug Carl Chr. Erdmann af Württemberg-Oels. Ogsaa paa Kongens Drabantkorps og nogle andre Steder kunde der indvindes Besparelser.¹⁰⁸ I et meget udførligt Memorandum advarede han saa alvorligt som muligt Kongen imod at svække Hæren. »Enhver Monark«, skriver han, »bliver i disse Tider kun respekteret efter sin Hærs Tilstand, og forringer han sin Hær, vil det vække Opsigt hos de fremmede Magter og let give en eller anden Nabo Mod til hurtigt at foretage sig et eller andet overfor Danmark uden Fare for, at nogen i disse Tider, hvor hver har nok at gjøre med at forsvare sig selv, skal komme os til Hjælp«. Han minder Kongen om, hvad det har kostet af Penge, hver Gang Hæren er bleven formindsket, og den saa paa Grund af Ufredstider paany har maattet forøges, og om hvor lidt de i Hast nye hvervede og uøvede Folk har kunnet erstatte de gamle Soldater: »Erfaringerne fra den forrige Krig har desværre i alt for høj Grad belært om, baade hvad Nytte saadanne nye Regimenter gjøre, og hvorledes de derpaa anvendte store Bekostninger har været tabte Penge..... Kavalleriet er saa godt og overhovedet af en saa solid Beskaffenhed, som det vel nogensinde har været, og jeg tør vel næsten sige, at det for Tiden næppe er bedre i nogen anden Potentats Tjeneste..... Jeg vil ikke antage, at en Mobilisering nogensinde er bleven hurtigere iværksat end den i 1743, hvor den gik saa hurtigt for sig, at, som man har forsikret mig, alle her værende fremmede Ministre have ladet sig forlyde med, at det var umuligt at bringe den istand saa hurtigt.....« Han fraraadede bestemt at gaa med til Konseillets Forslag, der gik ud paa at reducere Kavalleriets 11 Regimenter med $\frac{1}{4}$ Del og hver af de 10 Fodfolksregimenter med 180 Mand. Han gjorde endvidere udførlig Rede for Hærens Størrelse og dens Budget i det Aar, hvor Christian VI besteg Tronen, 1730, og nu i 1745. Den samlede Styrke i Danmark og Norge talte nu ca.

67.000 Mand*) med en Fremgang paa ca. 11.000 Mand fra det førstnævnte Aar, men dog var den nu, sagde han, svagere end i 1730, thi Forøgelsen skyldtes kun Oprettelsen af Reserverne i Danmark og Landeværnet i Norge, men Hovedbestanddelen, de geworbene Regimenter, var blevet svækkede, (det var navnlig i de første Aar af Løvenørns Tid som Overkrissekreterær, at de betydeligste Reduktioner havde fundet Sted), og nu yderligere at svække dem turde man ikke gøre. Men ad en anden Vej kunde man opnaa store Besparelser, nemlig ved at udlaane et Auxiliærkorps til en af Kongens Allierede, og derved vilde man ikke alene spare, hvad det kostede at holde dette Korps i den Tid, i hvilken det var udlaant, og man vilde oven i Købet erholde store Subsidiepenge, men desuden vilde man opnaa, at Officerer og Mandskab høstede Erfaringer, som vilde komme Hærens Kampkraft tilgode. — Men Kongens og Konseillets bestemte Forlangende om Indskrækning kunde Numsen ikke overvinde, og han maatte bøje sig herfor. Drabantkorpsset blev, som han jo selv havde foreslaaet, nedbragt til sin tidligere Størrelse, det beskedne Antal af 2 Førere og 12 Drabanter, Garden til Hest blev reduceret med 10 Mand og 10 Heste pr. Kompagni, hans Øjesten, Kavalleriet, og Dragonregimenterne med 10 Mand og 15 Heste pr. Kompagni, og de 4 danske og holstenske Felt-Artilleri Kompagnier hver med 27 Mand, det Antal, hvormed de i 1741 var blevet forøget. Det var jo en slem Svækkelse for Rytteriet, thi medens det, naar det var paa Feltfod, skulde udgøre 79 Mand og det samme Antal Heste pr. Kompagni, kom det nu kun til at bestaa af 51 Mand og 46 Heste.¹⁰⁹ — Men Numsen hørte ikke til dem, der var saa let at bøje, naar man traadte hans Overbevisning for nær, og lige saa stejl han kunde være, ligesaa smidig kunde han vise sig, naar det gjaldt Opnaaelsen af et Maal, han havde sat sig. Takket være den Tillid, han nød hos Kongen, lyk-

---

*) I Ekstrakter af Militærreglementer i Kabinetsarkivet angives dog Antallet af Hoveder i 1745 at være 69.608.

kedes det ham lige saa hurtigt, som Reduktionen blev iværksat, at opnaa meget væsentlige Kompensationer. Han fik bevæget Kongen til, at den Afgang paa 10 Mand, der skulde finde Sted ved hvert Rytter-Kompagni, blev erstattet paa den Maade, at der af hvert Kompagni af den nationale Militz blev udtaget 5 Mand, og at der blev hvervet 5 nye Mand, saaledes at de fremkomne Huller atter blev udfyldt. Og desuden fik han det hvervede Infanteri forøget ved, at der blev udtaget 12 Mand fra hvert Kompagni af det nationale Infanteri og 7 Mand fra hvert Kompagni norske nationale Dragoner til Fordeling blandt Regimenterne.¹¹⁰

Numsen havde saaledes lykkeligt faaet afværget de værste Følger af Reduktionen, og saalænge han sad som Overkrigssekretær, kunde Konseillet ikke faa gennemført yderligere Besparelser, naar dette vilde gaa ud over Hærens Kampkraft, — dette lykkedes først under hans Efterfølger, Generalløjtnant Chr. Lerche, $\frac{3}{4}$ Aar efter at denne havde tiltraadt Embedet. — Numsen var tværtimod uophørlig beskæftiget med Arbejdet paa at styrke og udvide Værnet.

Vi har tidligere, Side 52, set, at det Antal Soldater, der efter Udløbet af deres Tjenestetid hvert Aar skulde afgaa fra Landmilitzen, i Aaret 1741 blev sat til 12 Mand pr. Kompagni, og i 1743 var Antallet blevet indskrænket til 6 Mand. Mange af de Soldater, som havde udtjent deres Tid, foretrak nu at lade sig hverve til de geworbene Regimente og tjene videre der i Stedet for at tage en Gaard i Fæste, da saadanne ofte var i en daarlig Stand og Indfæstningen en lidet misundelsesværdig Forretning. Men Godsejerne søgte af alle Kræfter at forhindre denne Afgang i Arbejdskraften paa Landet og nægtede derfor, uden at det var lovligt, at udstede de fornødne Pas. Dette fik Numsen sat en Stopper for, og en Plakat (af ¹²/₁₁ 1745) indskærpede paa det alvorligste baade Godsejerne og de kongelige Betjente deres Pligt i saa Henseende. Det, der laa til Grund for Numsens Aktion her, var selvfølgelig ikke alene at skaffe Hæren Tilgang, men navnlig at

skaffe den Tilgang ved Landets egne Børn og derved formindskede Antallet af de uheldige fremmede Elementer.¹¹¹

En god Hær er nu ikke afhængig alene af et vist, tilstrækkeligt, Antal Soldater, men blandt andet ogsaa af en dygtig Befalingsmandsklasse, og den Maade, paa hvilken Officerskorpset var bygget op, trængte adskillige Steder til Revision. Det var en gammel Skik, at der blev givet Officerer, der ansøgte derom, Tilladelse til at sælge deres Charger, være sig nu paa Grund af, at de følte sig gamle og trætte af Tjenesten, eller af, at de havde gjort Gæld, fordi Gagen var for lille, eller fordi de havde ført et uordentligt Levned. Det kunde ofte være udmærkede Officerer, Hæren paa denne Maade mistede, og det kunde lige saa ofte være, at Mænd, der paa denne Maade avancerede op, ikke havde nogen anden Adkomst dertil end deres Penge, som endda tit kun var laante Penge. Og disse unge Mennesker kom ogsaa derved ofte til at springe forbi prøvede og duelige, ældre Officerer, der stod for Tur til at avancere. Denne Uskik betød derfor jævnlig en Ombytning af erfarne og dygtige Mænd med saadanne, der var ukvalificerede til at indtage Kommandoposter. Allerede Løvenørn havde kæmpet imod dette Forhold, men det Forbud, han havde faaet indført derimod, havde kun bragt en ringe Forbedring, idet Kongens gode Hjerte idelig gjorde Undtagelser fra Forbudet. Det blev derfor noget af det første, Numsen tog sig af, da han blev Overkrissesekretær. Et halvt Aar efter hans Tiltrædelse udkom der en Forordning (¹⁴/₁₁ 1740), der i skarpe Udtryk forbød slige Salg, og saadanne, som ved »et uanstændigt og vidtløftigt Levned« var kommet i Gæld, skulde i Stedet for at maatte afstaa fra deres Charge, stilles for en Krigsret og derefter ifølge Under søgelsens Resultat uden Naade kasseres. Men hvad skulde et Forbud kunne hjælpe, naar end ikke Kongen overholdt sin egen Forordning? Og det gjorde han ikke, thi idelig gjorde han Undtagelser, naar det drejede sig om ældre Officerer, der havde udmærket sig og nu var blevet gamle og svagelige og uden egen Skyld var kommet i Gæld, som det saa smukt hed. 2 Aar efter

Feltmarskal Hans Jacob Arnold
(efter Maleri paa Bygdø Muscet i Oslo).

kom der da en ny Forordning, som i kraftige Vendinger indskærpede Forordningen af 1740 — med atter det samme Resultat: Undtagelserne blev ikke færre.¹¹² Saa opgav Numsen Ævret om ad denne Vej at naa et Resultat og søgte at komme Ondet tillivs ved at tage fat paa selve Roden dertil, og denne var, at der ingen lovfæstet Ret fandtes til Pensionering af de gamle Folk. Om saadanne skulde have en Pension og da hvor stor, afgang i hvert enkelt Tilfælde af Kongens Naade og Forgodtbefindende. Fik de en Pension, blev Udgifterne dertil afholdt af Kvæsthusfondet eller af Postregalet, og disses Midler var stærkt begrænset. Numsen tumlede nu, troligt støttet af General Arnold, med forskellige Planer om Indførelse af et fast Pensioneringssystem, hvorved det skulde blive unødvendigt for de gamle Officerer at maatte sælge deres Charger. En Plan gik ud paa, at enhver Officer skulde tjene de første 1½ Aar uden Gage, og den derved opsparede Sum skulde da indbetales til Søkvæsthuset eller direkte til den kongelige Kasse til Udredning af Pensionerne. En anden Plan var, at de Officerer, som avancerede op i en højere Grad, skulde afgive en vis Del af den Indtægt, hvormed deres Gage blev forhøjet, f. Ex. 20 %, dertil. Ved at beskæftige sig med disse forskellige Muligheder, og efter at have gennemdrøftet Sagen med Generalerne, blev han ledet ind paa den Plan, han tilsidst blev staaende ved som den, han mente vilde være lettest opnaelig hos Kongen og mest retfærdig, og — hvad der var det vigtigste: Kongens Kasse vilde ikke derved blive belastet med forøgede Udgifter. Tanken var, at alle Personer, der hørte ind under Militæretaten, ogsaa de menige, skulde være berettiget til at nyde Pension, men skulde da ogsaa bidrage til Bekostningen dertil ved et fast aarligt Afdrag i Lønnen. Atter her viser Numsen, hvorledes han er forud for sin Tid, — det er jo netop det Princip, paa hvilket vore Dages Lovgivningsmagt har bygget ved Indførelsen af Tjenestemændenes Pensionering! Ved de Beregninger, han nu foretog, kom han til det Resultat, at en Forhøjelse i det Beløb, der iforvejen aarligt blev indeholdt i enhvers Lønning til Mundering m. m. paa blot

$\frac{1}{6}$ % vilde være tilstrækkeligt til at fremskaffe den nødvendige Kapital. Ingen vilde kunne besvære sig derover, thi f. Ex. for en Oberst vilde hele Afdraget kun blive ialt 1 Rdl. 20 $\frac{1}{2}$ Sk. aarligt, og for den menige kun 1 $\frac{5}{6}$ Sk. — Men for helt at skaane denne sidste, hvis Lønning iforvejen kun var ringe, foreslog han, at man kunde skaffe Pengene tilveje ved at knappe lidt af paa hans Mundering, hvilket uden Skade kunde gøres i Henseende til f. Ex. Knapper, Foer, Opslag o. s. v. Denne Fremgangsmaade vilde indbringe ca. 2600 Rdlr. aarligt, hvilket vilde være tilstrækkeligt til Formaalet, »saalænge Gud vil forlene os med fredelige Tider«, og derved vilde f. Ex. en Oberst ved sin Afgang kunne faa en aarlig Pension paa 400 Rdlr. (svarende til imellem 3200 og 3600 Kr. i Nutidens Penge), en Oberstløjtnant 200 Rdlr. o. s. v. — Men hele det paa denne Sag anvendte Arbejde blev til ingen som helst Nytte, og det skønt Kongen selv havde billiget, at det blev gjort, og skønt der var anvendt hele 9 Maaneder derpaa. Han vilde ikke gaa med til nogen af Numsens eller de andre Generalers Forslag; der maatte ikke afkortes noget i Officerernes Gager, og han holdt bestemt paa, at en Pensionsbyrde kun maatte hvile paa den, der havde købt en Charge, men ikke paa hans Efterfølgere eller andre i Regimentet. Spørgsmaalet lod sig løse meget nemmere ved kort og godt at forbyde Køb og Salg af Chargerne! Hans gode Tro til Menneskene skinner frem gennem hans Formening om, at naar en gammel og veltjent Officer ikke kunde mere, vilde vel nok alle de, som derved avancerede, gerne give noget, som den, der skulde gaa af, kunde subsistere ved! Derfor skulde den gamle Forordning af 1740 blive ved at bestaa. — Men med den kom ogsaa igen Undtagelserne til at florere, og man var atter lige vidt, de gamle og veltjente Officerer fik stadig Tilladelse til at sælge deres Charger!¹¹³ For den skuffede Overkrigssekretær blev der ikke andet at gøre end at haandhæve Forordningens Forbud saa kraftigt, som det var muligt, og gøre Undtagelserne saa faa, som det var muligt. Derfor hjalp hverken høj Stilling eller personligt Venskab det ringeste: Generalmajor von

der Lühe, der bad for sin Søn, der var Løjtnant, fik at vide, at Konduite-Listen ikke meldte det mindste om, at denne formedelst Svaghed ikke kunde passe sin Tjeneste, og at han ej heller kunde regnes blandt de Officerer, hvilke det efter Ordinantsen var til-ladt formedelst Alderdom og lang Tjeneste at sælge sin Charge. Ganske den samme Grund til Afslag blev givet Oberst Helm, da han bad for en af sine Fændrikker. Og søgte en Officer om Avancement, hvilket ogsaa var forbudt efter Forordningen, gik det ham ikke bedre: Oberst Krogh, der havde indstillet en af sine Kaptejner ved Navn Koss til en højere Charge, fik at vide, at Straffen for at overtræde Forbudet var, at man uden Persons Anseelse skulde straffes paa Kroppen. Løjtnant Ehleren havde henvendt sig direkte til Hs. Majestæt med Anmodning om en Rejsetilladelse til Meklenborg, tilmed uden at hans Chef, Brigader von der Lühe, havde paategnet Ansøgningen, hvilket ind-bragte ham en skarp Reprimande for hans »dumdristige Ad-færd«, og da Major Stack af Drabantgarden, ligeledes uden om sin Chef, Oberst von Nostitz, havde søgt om at blive Oberstløjtnant, fik Obersten et Paalæg om paa det strængeste af tilholde sine Officerer at overholde Ordinantsen og ikke at besvære Hs. Majestæt med den Slags overflødige Memorialer. Exempler paa slige ubønhørlige Afslag kan anføres i Mængde.¹¹⁴

Den Fremsynethed, som hævede Numsen op over Flertallet af den Tids Mænd, og som han aabenbarede ved sit nys nævnte Forslag om Selvpensionering, viste han ogsaa ved et andet For-slag, han forelagde for Kongen, nemlig om at faa afskaffet Duelu-væsenet i Hæren, som stadig floredede tiltrods for, at der allerede fra Løvenørns Tid forelaa et strængt Forbud derimod. Overkrigs-sekretæren mente ikke alene, at Overtrædere heraf saavel som Sekundanterne burde straffes paa Ære, Liv og Gods, og at Ned-gravning af Ligene derefter skulde ske ved Galgen eller paa et Rakkersted, og at den samme Straf burde gælde for dem, der trak Vaaben eller i Hidsighed skældte en anden ud, saa en Duel vilde blive Følgen, men han mente ogsaa, at der ikke burde gives

Officererne som saadanne nogen Undtagelsesstilling heri: Militæretaten, siger han, har ikke »noget Prærogativ frem for andre, men bør anses og straffes lige som Hans Majestæts andre Under-saatter«. Denne om man saa maa sige demokratiske Tankegang er saare bemærkelsesværdig i en Tid, hvor Officererne spillede en lige saa stor Rolle som i mange af Nutidens store Militærstater, og naar der ses hen til Numsens Kærlighed til sin Etat. — Den Forordning om Dueller, der udkom den $17/3$ 1741, hviler helt igennem paa hans Synspunkter.¹¹⁵

Men Overkrigssekretærens uhildede Anskuelse formaaede ikke at revolutionere den aarhundred gamle Overlevering i Officersstanden, at den var en Slags særlig Kaste i Samfundet. I mange Familier var det, ofte gennem Slægtled, en Tradition, at Søn fulgte Fader i den militære Løbebane og i denne vedligeholdte Slægtens sociale Position. Disse Hensyn var de bestemmende for den unge Mand, ikke de pekuniære. Disse var saa vist heller ikke for lokkende, i hvert Fald ikke for de lavere Grader. Saaledes havde en Fændrik og en Løjtnant kun 100 Rdl. om Aaret — 8 à 900 Kroner i Nutidens Penge — en Kaptejn havde det dobbelte, og opefter steg Gagerne, saaledes at en Oberst havde omtrent det 9-dobbelte. For en ung Officer var det ikke let at gifte sig, naar han ikke kunde finde en velhavende Pige, og ofte blev der derfor indgaaet letsindige Ægteskaber, som trak de unge Mænd nedad, til deres eget Fordærv, thi — en Officers sociale Position skulde opretholdes! Endnu i 1756 udgik der fra Krigskancelliet en Cirkulærorde til alle Regimentchefer, hvori det hedder, at det Misbrug gaar mere og mere i Svang, at Officerer ofte ved List og Smigrerier bliver formaaet til at indlade sig i Ægteskab med saadanne Personer, som ikke fortjener at blive tilstaaet dem, hvilket i Almindelighed medfører, at de bliver nedstyrtet i den kummerligste Tilværelse og tilsidst maa forlade Tjenesten. Derfor skal Cheferne, forinden de giver Tilladelse til Ægteskabs Indgaaelse, grundigt undersøge, om det er uden for al Tvivl, at det vil blive til sund og væsentlig Forbedring af Officerernes Vel-

færdsforhold. Og naar Partiet ikke synes »passende eller i alle Maader konvenabelt«, skal de advares om at afstaa fra Omgangen med vedkommende unge Pige.¹¹⁶

Det fordomsfri, fremsynede og menneskelige i Numsens Karakter, som vi i det foregaaende flere Gange har haft Lejlighed til at belyse, kom vel stærkest frem overfor dem i Samfundet, der mest trængte til at nyde godt deraf: de menige Soldater, de fattige, ja selv Slaverne. Men det var ikke den Form for Hjælp, som Nutiden desværre saa ofte kritikløst yder, han ansaa for den gavnlige, og Tiggeri vilde han ikke vide noget af. Medens han lod de gamle Underofficerer og Soldater nyde Naadsensbrødet og deres Livs Underhold i det nylig oprettede Garnisonsregiment (se S. 47) eller paa Krigshospitalets Ladegaarde og forbød dem under Straf af livsvarigt Fæstningsarbejde at tigge, maatte, som han skrev til Direktøren for de fattiges Væsen, ingen nyde Understøttelse af Civiletatens Fattigkasse, uden at han til Gengæld udførte et nyttigt Arbejde, saa at Samfundet kunde have Gavn af ham. Et saadant Arbejde skulde anvises alle dem, der søgte, men de rørige og raske Mandfolk skulde danne enten et Garnisons- eller et Vægterkompagni, »ellers vil deres Tal kun blive større, og flere og flere bestyrkes i Ørkesløshed«. Og vilde Konerne til de gamle Soldater, der havde Lov til fra Boder ved Gjethuset (paa Kongens Nytorv) at forhandle en Række Varer, — der dog ofte var stjaalet —, ikke tage Arbejde hos Manufakturisterne og andre, hvor der var rigeligt Arbejde til dem, skulde de Ting, hvormed de havde Lov at handle, betydeligt indskrænkes.¹¹⁷

Og de stakkels Slaver! Ja hør engang, hvad en Soldat ved Rytteriet, »den jernbundne Slave« Hans Ridtz, fortæller i et Bøn-skrift, han indsendte om at blive frigivet fra »dette miserable Schlaverie, som jeg vemodigt har været udi syv ganske Aar. Min Forseelse, hvorfor jeg er geraaden udi dette Elende, er at jeg Aar 1736 kom til Skade ved et liderligt Drukkenskab her udi Landet i Ringsted og skar en Bondekarl med en liden Foldekniv i Ansigtet, som dog Gud være lovet ikke tog større Skade, end han paa

8 Dages Tid blev kureret.....«. Herfor var han bleven idømt 16 Gange at løbe Stigrem (Spidsrod) og Livstid at anbringes i Jern! — Altid var Numsen rede til at hjælpe: Hans Piper, en gammel afdanket Rytter, der nu boede i Næstved, klagede sin Nød for ham over de mange Kontributioner og Arbejder, der var paalagt ham, og straks bad Overkrigssekretæren Magistraten der om at tage Hensyn til den fattige, gamle Mand, der i Krigen havde udstaaet saa mange Genvordigheder. Og en fattig Husmand i Oldenborg var kommet for Skade at skyde en Hare og var nu af Angst for den haarde Straf flygtet ud af Landet. Paa Numsens Forbøn slap han med at maatte tjene 8 Aar i Hæren. Mange slige Exempler forekommer paa hans menneskekærlige Hjerte.¹¹⁸

I det hele var Overkrigssekretærens Liv præget af en dyb religiøs Følelse, og skønt han vist ikke fulgte Chr. VI ud i Pietismens yderste Konsekvenser, arbejdede han dog i fuld Harmoni med denne paa Religionens Haandhævelse i Hæren. Nu var det jo saaledes, at Kongen under strænge Straffe havde paabudt Militærpersoner at overvære Gudstjenesten og gaa flittigt til Alters. Numsen tillod ikke, at nogen forsyndede sig herimod, lige saa lidt som, at Præsterne saa igennem Fingre hermed. Ved flere Lejligheder fik Præsten ved Citadelskirken, David Pontoppidan, — en Herre, der forresten synes at have været af en vel stridig og egenraadig Natur — dette at føle: Under hans Forgænger i Embedet var en Konstabel, Peder Møller, bleven dømt til at staa aabenbar Skrifte for en begaaet »Skandale«, men Dommen var endnu ikke bleven exekveret, da Pontoppidan blev ansat. Konstabelen benyttede saa Lejligheden til overfor denne at fragaa at have begaaet Skandalen, og Præsten vilde da ikke udføre Dommen, men nøjedes med fra Prædikestolen paa Synderens Vegne at bede Menigheden om Forladelse og at formane denne, at den skulde vogte sig for at falde i deslige Synd. Men uheldigvis var Numsen tilstede i Kirken ved den Lejlighed og hørte derpaa; han fik Sagen undersøgt, og Præsten hentede sig gennem Biskoppen en stræng Reprimande om, at han ikke en anden Gang egenmægtig

skulde dispensere fra en Dom og Straf, men slap for videre Tiltale, fordi han først for nylig havde tiltraadt sit Embede. — En anden Gang var der baade før og efter, at Pontoppidan havde holdt sin Prædiken, opstaaet en »skammelig og højst forargelig Strid med Skielden og Skienden i Løjtnanternes Fruers Stol« imellem Løjtnant Obenhausens 2 Døttre og Løjtnant Badens ældre Frue om deres Pladser efter Rangen, saa Præsten blev forhindret i Altertjenesten. Folk stimlede sammen ved Stolen for at faa de stridende Damer til at tie stille, og Pontoppidan tog saa fra Prædikestolen Ordet og betegnede i ret kraftige Vendinger Løjtnant Obenhausens 2 Døttre som »unge Tøser, der næppe har været 1 à 2 Gange til Guds Bord og vilde have Rangen over 70 Aars gamle Hustruer«, og nægtede derpaa at tage dem til Skrifte. Den fortørnede Løjtnant indgav en Klage over Præsten, og under Sagen forsøgte saa denne at forsvare sig med, at den Udtalelse, han havde fremsat, slet ikke var møntet paa Løjtnantens Døttre, men refererede sig til et Optrin, der havde fundet Sted Søndagen i Forvejen, hvor der under Aftensangen havde været et lignende Bulder i Løjtnanternes Fruers Stol imellem 2 unge Tjenestepiger og en ældgammel Matroses Kone, men hvor Løjtnantens Døttre slet ikke havde været tilstede, og saa tilføjede han: »Ordet Tøser kan vel bruges om gemene Tjenestepiger, men ikke om andre af Stand, og Løjtnantens 2 Døttre er ikke unge, men 30 Aar gamle«! Sagen endte med, at Løjtnanten paa Døttrenes Vegne hentede sig en alvorlig Reprimande om, at de fremtidig havde at opføre sig bedre, og Præsten fik Tilhold om at tage dem til Alterens Sakramente, naar de meldte sig dertil, »uden Affekt og Vrede.«¹¹⁹

Det er indlysende, at en tvungen Gudsdyrkelse ikke skaber en sand og ægte religiøs Tro. I Hæren fremkaldte den hos nogle Hykleri, hos andre Forestillinger om, at Christi sande Lære maatte forbyde al Krigstjeneste. Det var saaledes ikke ualmindeligt, at Soldaterne foretrak at sidde i Kirken og høre paa en Gudstjeneste i Stedet for at plages med Exercits, ja i Brigader von der Lühes Regiment havde Soldaterne i et af Kompagnierne oven i

Købet den Dristighed at klage over, at deres Kaptejn formedelst Exercits forhindrede dem i at høre Prædikenen! I Norge var det ret udbredt, at Bøndernes Samvittighed gjorde Oprør imod at skulle være Soldater, og i nogle Regimenter blev en Del menige sat i Tugthuset i Christiania, fordi de var »forfaldne til Separatisme og Fanatisme«. Der skulde dog tages mildt paa dem, og de skulde »venligen, kærligen og med al mulig Lemfældighed beegnes«, indtil de kom paa bedre Tanker. Men det var nu ikke altid Fanatisme, der var Aarsagen til Soldaternes Obstruktion, det var oven i Købet ikke sjældent, at det var Præsterne selv, der var Skyld deri, naar de havde den daarlige Vane at forlange flere Penge af de unge Karle for at tage dem til Konfirmation, end de kunde betale, og saa afviste dem med den Begrundelse, at de udi deres Saligheds Sag endnu ej var noksom underrettede. Dette skulde de nu ikke have indladt sig paa, thi Følgen blev blot, at den fortørnede Konge udstedte et Reskript, der fuldstændig forbød dem at tage Betaling af fattige og Almuesfolk for at konfirmere dem. At Kongen i religiøse Sager ikke forstod Spøg, viser følgende Begivenhed: En Sergent ved det lollandske Regiment, Christian Nicolaus Wilhelm von Normann, havde gjort sig skyldig i Gudsbespottelse og villet gøre Kontrakt med Fanden. Til Straf herfor blev han dømt til, at hans Tunge skulde rives ham levende ud af Halsen, hvorefter hans Hoved og højre Haand skulde afhugges og alle 3 Stykker sættes paa en Stage! Denne barbariske Dom blev dog mildnet til, at han skulde hensættes i Rasphuset paa Livstid, og da han havde siddet der et Aar, blev han benaadet imod at forlade Landet og begive sig til sin Moder i Stralsund.¹²⁰

Som Overkrigssekretær havde Numsen de mest forskelligartede Grene af Hærens Forhold under sin Administration, og det er et anseligt Antal Skrivelser, to til tre Tusinde hvert Aar, der foreligger fra ham, og som drejer sig om alt muligt: Undersøgelser, Beregninger, Forslag, Betænkninger og tjenstlige Skrivelser af enhver Art. Dertil kom de hyppige Konferencer, Kommissioner

og Inspektionsrejser, som ofte blev foretaget i Kongens Følge, saa han skulde nok faa sin Dag til at gaa! Koncepterne til alle disse mange Skrivelser skrev han altid selv, og de er ofte meget lange. Han havde kun et faatalligt Personale til sin Raadighed, — i 1745 bestod det i General-Krigskommissariatet saaledes kun af 3 Deputerede, 1 Sekretær, 1 Bogholder, 1 Fuldmægtig og 2 Skrivere.¹²¹ Koncepterne er som oftest affattet i det tyske Sprog, — det var jo Hærens officielle Kommandosprog —, men iøvrigt skrev han med lige saa stor Færdighed baade fransk og dansk. Hans Stil er let og flydende, Formen er altid høflig og behersket, Indholdet koncist og altid rammende Kærnen i en Sag. Til Kongen skrev han til enhver Tid i dybeste Underdanighed, men indtrængende og bestemt, naar han maatte overbevise ham om en Sags Nødvendighed. Ofte er Formaalet med en Skrivelse den at tildele en Irettesættelse, men selv, hvor den er aldrig saa skarp, er den altid holdt i en behersket, saglig og fuldendt Form. Repri- mander kunde der falde til enhver, der havde gjort sig fortjent dertil, uanset hvor højtstaaende han kunde være og uanset en Fare for at gøre sig ham til Uven. Helt op til General-Feltmarskal- løjtnanten, Hs. Durchlauthed Markgreven, selve Dronningens Broder, naaede Numsens Irettesættelser, — han havde tiltrods for Forbudet derimod ansat Drengene under 15 Aar i Regimentet! Og Generalmajor Kaas havde givet Kronprinsen under dennes Ophold i Antvorskov en Kornet i Stedet for en Officer til Ordonnans! En saadan Mangel paa Respekt overfor Kongehuset indbragte ham selvfølgelig en ordentlig Røffel om, at han havde fremtidig at give de ham i Kongens Navn tilgaaede Ordre en bedre Udførelse og ikke erstatte deres bogstavelige Indhold med daarlige Ting, og fremtidig opføre sig med mere Forsigtighed! — Oberst Storm havde udvist en »lige saa dristig som uforsvarlig Opførsel« ved ikke at give sine Kompagnichefer de Munderings- sager, de skulde have, og han blev afkrævet en Erklæring herom, »fri for Kolorering og ubegrundede Udflugter«. Da Oberstløj- tant von Ellebrecht var bleven kommanderet til at ligge i Gar-

nison i en By, hvor han ikke brød sig om at være, bad han sig fritaget herfor, men det skulde han ikke have gjort, thi han fik omgaaende at vide, at en Officer havde at udvise sin underdanigste Skyldighed overalt, hvorhen han blev kommanderet, uden den mindste Indvending. Der var en Løjtnant Ferber, der alle Dage havde været slem til at drikke; nu klagede hans Regimentchef, Generalløjtnant Juel, igen over hans Drikkeri, der fik ham til at forsømme Tjenesten. Numsen meddelte Løjtnanten, at det ikke var første Gang, han advarede ham, og hvis der nu kom en eneste Klage til, vilde han blive stillet for en Krigsret, og det vilde derfor afhænge af ham selv, om og da hvorlænge, han beholdt sin Charge, eller om han vilde gaa sin egen Ødelæggelse imøde uden at have det ringeste Haab om nogensinde at opnaa Tilgivelse. — Proviantskriver Bastian Thede i Itzehoe kom galt afsted ved at lægge 20 Dukater inden i en Supplik, han sendte til Numsen, thi det eneste han opnaaede, var selvfølgelig kun at gøre denne rasende: Det var beklageligt, at Proviantskriveren med sine 68 Aar endnu ikke havde lært at faa den rette Forstaaelse af Hs. Maj.'s tro Tjenere og formene, at den Foræring, som han vilde give ham, skulde bevæge ham til at opfylde hans Ansøgning. I Betragtning af hans høje Alder og iøvrigt tro Tjeneste vilde Numsen lade være med at forebringe Sagen for Kongen i Haab om, at dette maatte være ham en Lære for Fremtiden. — Major Barth i Christiania søgte om at blive forflyttet, fordi Kommandanten, von Leben, paalagde ham mere Arbejde, end de forrige Kommandanter havde gjort, og desuden kunde Stillingen ikke brødføde ham, hans Hustru og 8 Børn. Da Numsen havde undersøgt Sagen, fik Majoren den Besked af ham, at det, at han skulde lukke Porten om Aftenen, og om Morgenens atter aabne den og paase, at Folkene, som skulde i Arbejde, mødte, var ikke mere end, hvad der laa til hans Charge, og det kunde han slet ikke undslaa sig for. Men derimod var det at ønske, at han forrettede baade dette og andet, som blev ham paalagt, med mindre Fortrædelighed og saaledes, at Kommandanten ikke fik

Aarsag til at være ikke altid saa tilfreds med hans undertiden udviste Egensindighed. Det var bedre, om han udviste denne Egenskab noget mindre, saa han med Føje kunde forsikre om sin Chefs gode Vidnesbyrd. Om Forflyttelse kunde der foreløbig ikke være Tale!¹²²

Men forlangte Overkrigssekretæren, at andre gjorde deres Pligt, forlangte han det ikke mindre strængt af sig selv. At gaa paa Akkord med, hvad Samvittigheden bød ham, laa fjernt fra hans retskafne Karakter. Der foreligger en Mængde Exempler paa, at f. Ex. Anmodninger om Forfremmelser, selv om de fremførtes gennem hans bedste Venner eller gennem højtstaaende Personer, helt op til Hertugen af Sønderborg og Hertuginde af Holsten — Bech, ikke hjalp, naar han mente, at et saadant Avancement vilde forurette en anden, og da Oberst Ulrichsdal sendte et Takkebrev til Numsen, fordi han var bleven udnævnt til Generalmajor, fik han det Svar tilbage, at den Taknemlighed, han nærrede, maatte han adressere til Hs. Maj. alene og ikke til ham, der ikke havde kunnet bidrage noget til den Naade, der var vist ham.¹²³

Det er bleven sagt*), at Numsen som Overkrigssekretær »savnede Kraft og Overlegenhed til at gennemføre sine humane og forstandige Ideer under de ofte ret vanskelige Forhold, hvorunder han arbejdede«, og at »hans 6-aarige Embedstid snarest betegner Begyndelsen til den Dekadence i vort Hærvæsen, som først endte, da Saint-Germain i 1763 kom til Roret«. Denne Dom beror imidlertid paa et alt for løst Kendskab til Forholdene. At han ikke har savnet Kraft, og at han fik gennemført adskilligt til Gavn for Hæren, turde det foregaaende formentlig tilstrækkelig tydeligt vise, og om en »Dekadence« i den danske Hær kan man kun tale, naar denne ses i Sammenligning med andre Landes Hære. At den nu paa Numsens Tid kunde taale denne Sammenligning, er der ingen Grund til at betvivle. I hvert Fald for Ryt-

*) Bricka : Dansk Biografisk Lexikon, Bind XII, S. 334.

teriets Vedkommende har vi Numsens egne, ovfr. S. 85 gengivne Ord herfor, og disses Rigtighed kan vi i Betragtning af hans Sandhedskærlighed ikke drage i Tvivl, — det vilde jo heller ikke være klogt af ham at fremhæve Rytteriets udmærkede Tilstand, hvis det ikke var rigtigt, thi han afskar sig jo derved fra at erholde Udvidelser. Vi har ogsaa et Par Udtalelser af Kongen selv i 1742: »Jeg har foretaget en Indretning, saa at jeg strax kan forstærke min Hær meget, uden at mine Undersaatter behøve at give en Skilling extra dertil, og Hæren faar duelige Folk og udelukkende indfødte«, og: »Jeg kan forsikre Dem, min kære Hr. Greve, at min Hær og Flaade altid er i god Stand, og havde jeg kun Penge, saa manglede jeg intet.....« Og endnu kan anføres følgende Udtalelse fra svensk Side om Situationen i 1743: »Danmark havde en fortræffelig Flaade, et ypperligt Cavalleri, og i Landet raadede en almindelig Velstand.....«¹²⁴ — Efter Den Store Nordiske Krig blev Hæren reduceret, og der blev ikke gjort noget synderligt for den af de kommende Overkrigssekretærer, hverken af Admiral Gabel, der som den højt fortjente Sømand, han iøvrigt var, ikke havde den tilstrækkelige Indsigt paa Landhærens Omraade, eller af de næste, Generalerne Kørbitz og Revenfeld. Men med Løvenørn kom der atter en kraftig Personlighed for Styret, og dog formaaede ikke han men Numsen at give Hæren sit Opsving. Ud over Landmilitsens Genoprettelse i 1733 har Løvenørns 10-aarige Virksomhed som Overkrigssekretær kun sat beskedne Spor i Armeens Udvikling. Den Indflydelse, han havde paa Udenrigspolitikken, og den Rolle, han i hele denne Tid fortsat spillede paa det diplomatiske Omraade, synes at have taget hans Interesse mere fangen, end godt kunde være for det Embede, han beklædte, og som var saa stort, saa det — i hvert Fald naar man ser paa det Arbejde, som Numsen udrettede —, burde optage en Mands fulde Arbejdskraft. Med sine rige Evner, sin berømmelige Fortid og de udmærkede Egenskaber, der gjorde Samarbejdet med ham saa let for enhver, og som forskaffede ham den høje Gunst, han nød ved Hoffet, havde

han, om han havde begrænset sit Virkefelt til sit Embede, sikkert kunnet udrette noget stort til Gavn for Hæren. Nu opstod der ikke nogen Renaissance for denne under hans Administration, og en Sammenligning mellem det, han udrettede, og det, som Numsen førte igennem, falder ingenlunde ud til Skade for den sidste. Hvad denne ikke kunde opnaa, f. Ex. Afskaffelse af Køb og Salg af Officerscharger, var ogsaa glippet for Løvenørn, — det strandede for dem begge paa Kongen —, men medens Numsen fik Hærens Rammer udvidet, blev de formindsket under Løvenørn. Numsen bestræbte sig for at indføre Reformer indadtil, som viste, at han var langt forud for sin Tid, — noget tilsvarende har man ikke i lige Grad set hos Løvenørn! — Nu skal ikke derfor Staven brydes over denne. De store Spring, som navnlig den sidste Menneskealder med alle sine hastigt paa hinanden følgende Opfindelser m. H. t. Skyts, Panser, o. s. v. har indført i de moderne Hæres Udvikling og Strategi, kendtes jo ikke dengang. Da blev Hærene uddannet og ført efter visse Principper, der var nogenlunde konstante, og var en Hær tilstrækkelig stor og godt organiseret, galdt det mest om at vedligeholde den i denne Stand. Og her ligger Løvenørns største Virksomhed som Overkrigssekretær, — men hans Gerning strakte sig ikke ud til noget Gennembrud! — Det var først de berømte Hærførere, Greve Moritz af Sachsen, bekendt under Navnet »Marschallen af Sachsen«, og Frederik den Store af Preussen, som revolutionerede Krigsførelsen, og som disses Elev kom Saint-Germain og indførte i 1763 sine mange Erfaringer i den danske Hær, — men det var 18 Aar efter, at Numsen havde ophørt at være den danske Hærs Chef! Det store Forfald i Hæren herhjemme tog først sin Begyndelse under hans Efterfølgere, og da navnlig under de 2 sidste før Saint-Germain, den 74-aarige von der Schulenburg og Greve Conrad Wilhelm Ahlefeldt-Laurvig!

Natten imellem den 5' og 6' August 1746 afgik Numsens kongelige Velynder, Christian VI, ved Døden paa Hirschholm Slot, og dermed var hans Gerning som Overkrigssekretær forbi. Den

9' s. M. blev han afskediget af den nye Konge, Frederik V, og erstattet af Generalløjtnant Christian Lerche. Han gik dog af med fuld Honnør, med Udnævnelse til General af Kavalleriet, og med Bibeholdelse af sin fulde Gage, 3000 Rdlr.¹²⁵ — Hvad var nu Grunden til hans Fald? thi at det var et Fald, kan ikke betvivles, selv om det ikke var noget usædvanligt, at en Konge ved sin Regeringstiltrædelse skiftede Overkrigssekretær. Saaledes maatte Jens Harboe ved Frederik IV's Tronbestigelse i 1699 vige Pladsen for Christian Lente, og Ditlev Revenfeld, da Christian VI i 1730 besteg Tronen, for Poul Løvenørn. Men naar en saa ubestridelig Dygtighed som Numsen, der tilmed var højt anskrevet ved Hoffet, maatte gaa af, maa der have ligget noget særligt til Grund derfor. Herom fortæller nu Frederik V's bekendte Yndling, Overhofmarskallen, Greve Adam Gotlob Moltke, at han havde raadet Kongen til ikke strax ved sin Tronbestigelse at gøre Personaleforandringer i de højere Embeder, men først sætte sig ind i Forholdene og derefter lære at bedømme sine Embedsmænd. Strax blev der da ogsaa kun foretaget 2 Forandringer, nemlig den 1' Deputerede i Rentekammeret, Wilhelm August von der Osten, som blev afskediget »paa Grund af sit ikke sædelige Levned og sin ringe Dygtighed« og blev erstattet af Otto Thott, og saa Numsen. Om denne fortæller Moltke videre, at han kort før Christian VI's Død var udset til at blive Kommandant i Rendsborg, hvor Ditlev Revenfeld netop var død. Nu blev han spurgt, om han vilde overtage denne Stilling, eller om han foretrak en Pension i Betragtning af, at han havde en Ejendom i Kjøbenhavn, og at han valgte det sidste, og Moltke tilføjer: »Disse 2 Forandringer syntes i mange Henseender at være nødvendige, og de var ogsaa de eneste, som blev foretagne i de højere Charger kort efter Kongens Regeringstiltrædelse«. ¹²⁶ Det falder nu strax i Øjnene, at Moltke kan anføre hele 2 Grunde, hvorfor von der Osten maatte afskediges, men man faar slet ikke at vide, hvorfor Numsen maatte bort. Var der maaske intet, som Moltke havde at udsætte paa ham? Jo, det maa der selvfølgelig have

været, men da paa andre Omraader end dem, der vedrørte hans Karakter eller Dygtighed, og i disse maa vi søge Forklaringen paa Moltkes Ønske om at faa ham afvejen: Von der Osten, — hvis Dygtighed Moltke bestrider —, havde for at forbedre de slette Finansforhold, indtrængende tilraadet Kongen at indføre Besparelser baade i Hofholdningen og paa Hærens Budget, og Forslag dertil havde vundet Konseillets Bifald. For Hofholdningens Vedkommende modsatte imidlertid Kongen sig disse, og for Hærens Vedkommende Numsen! Da saaledes von der Ostens Forslag havde lidt Skibbrud, og Besparelser maatte og skulde indføres, kan et Personskifte for hans Vedkommende synes forklarlig. Men hvad Numsen angaar, er der vist ingen Tvivl om, at Grunden til, at Moltke vilde have ham fjernet, er hans bestemte Modstand imod en Indskrænkning af Hæren, — han var Moltke en for kraftig Personlighed at bøje! — Under Numsens Efterfølger, Chr. Lerche, gik det lettere med en Reduktion: Ikke et halvt Aar efter hans Tiltrædelse i Embedet blev Kompagniernes Styrke nedsat i Rytteriet fra 51 til 46 Mand og i de hvervede Fodregimenter fra 100 til 80 Mand. (Samtidig blev der imidlertid oprettet 2 nye hvervede Fodfolksregimenter, saa der blev vist ikke opnaaet synderligt i Retning af Besparelse!).¹²⁷

Numsens Afskedigelse var dog ikke Tegn paa nogen Unaade fra Kongens Side. Herpaa tyder de mange Æresbevisninger, som i de paafølgende Aar blev ham tildel. Endnu inden Aaret 1746 var gaaet tilende, fik han tilligemed Scholten og Arnold Stadfæstelse paa, at de i Fremtiden ligesom tidligere maatte beholde den dem tillagte Rang foran Gehejmraaderne, og han beholdt sine andre Stillinger saasom Præses i Overkrigsretten m. m.¹²⁸

KAPITEL VIII.

KOMMANDANT I KJØBENHAVN.*)

I de følgende 4 Aar nød nu Numsen en i Forhold til hans tidligere anstrængende Embede rolig Tilværelse. Men skønt han var fyldt 60 Aar, var han dog i Besiddelse af sin hele, usvækkede, Arbejdskraft og følte sig ingenlunde ude af Stand til at paatage sig en større Virksomhed end den, hans Stilling som General af Kavalleriet og som Medlem af en Række offentlige Kommissioner bød ham. Det var derfor med Glæde, at han modtog Kongens Kaldelse til at blive Kommandant i Hovedstaden, efter at General Scholten var død. Den 12^e August 1750 fik han sin Udnævnelse, hvormed fulgte en aarlig Gage paa 4400 Rdlr. — en Forhøjelse paa 1400 Rdlr.! I denne Stilling forblev han til sin Død i 1757.¹²⁹

Kjøbenhavn var dengang en ret stærk Fæstning. Landbefæstningen var i det væsentligste anlagt af Christian IV og Frederik III i Aarene 1607—58. Fæstningslinien, bestaaende af en Vold med en Række Skanser og Grave foran, strakte sig nu uden om Christianshavn og fra Kalvebodstrand udenom Slotsholmen

---

*) Materialet til nærværende Kapitel skyldes for den væsentligste Del Numsen selv, idet et af hans første Foretagender efter at være bleven Kommandant var at lade Skiftekommissærerne i hans 3 nærmeste Forgængeres Dødsboer aflevere, hvad der i dem var fundet af Brevskaber og Tegninger til Indretning af et Kommandantskabsarkiv. Over det indkomne Materiale blev der udarbejdet Registraturer, men efter hans Død blev disse ikke ført videre, og Arkivet blev i lang Tid forsømt.

og det opfyldte Frederiksholms Kvarter til Vesterport, gik derfra over Jarmers Skandse, Nørreport og Østerport ned til Kastellet. Dette staar endnu i det væsentlige — bortset fra Gennemskæringen af Volden til Frihavnen, samt Langelinie — i sin gamle Skikkelse. Terrainet mellem Voldene og Søerne skulde henligge i ubegyget Stand som en Demarkationslinie. Hovedvagten laa — indtil 1875 — paa Kongens Nytorv. — Til Søsiden laa »Flaadens Leje«, der paa Nyholmen (en opfyldt Grund overfor Toldboden) var beskyttet ved en Vægtergang med forskellige Batterier, hvoriblandt var »Neptunus« — det under Christian VI ombyggede og forstærkede, og endnu bevarede — »Sixtus«; Christianshavns Vold var bleven forlænget nordpaa og endte i Batteriet »Qvintus«, der ligeledes staar endnu den Dag idag.¹³⁰

Til at forsvare denne Fæstning fandtes der i 1750 en Besætning paa knapt 5500 Mand, men det var langt fra, at hele denne Styrke i et givet Øjeblik vilde være rede eller tilstrækkelig uddannet til at sikre et effektivt Forsvar. Foruden at der medgik over en Trediedel til at besætte de forskellige Vagtposter, rekvirerede Kongen idelig Mandskab til at udføre Bygge- og Havearbejder ved de kongelige Slotte og Palæer og andetsteds, saa der ikke blev Halvdelen tilbage til at forrette selve Tjenesten. Majestættens Fordringer i denne Retning blev større og større, saa Numsen 5 Aar efter klagede sin bittere Nød, og erklærede, at han ikke kunde overtage Ansvaret for, at Styrken i Byen kunde løse sin Opgave, thi hvert af Garnisonens 52 Kompagnier var nu ikke mere end 30 Mand stærk, og det var det lavest forsvarlige. Man kan ikke undre sig over, at han, der havde Ansvaret for Stadens Sikkerhed, maatte harmes over den Mængde Arbejder, Kongen benyttede Soldaterne til i Stedet for at lade dem uddanne til at kunne forsvare Staden. Det var ikke alene som ovenfor nævnt de kongelige Slotte og Palæers Bygninger og Haver, men mange andre Steder, f. Ex. Havnearbejder ved Nivaa, Afstikning af Alleerne og Reparationer af Vejene i Jægersborg Dyrehave, — ja selv Høavlingen ved Frederiksborg Slot maatte Soldaterne være

behjælpelig med! — Og den Masse Vagtposter, der var at besætte! Vi har en Fortegnelse over disse fra Aar 1740, hvoraf det fremgaar, at de ikke alene var anbragt, hvor det synes rimeligt, som i selve Fæstningsværkerne med dertil hørende Raveliner, Bolværker og Skandser, udenfor de militære Etablissementer og Bremerholm, Generalkommissariatet, Admiralitetet, Toldboden, Stokhuset o. s. v., endvidere udenfor de kongelige Slotte og Palæer, som Frederiksberg Slot, »Det kgl. Palæ« (Prinsens Palæ), Rosenborg, Charlottenborg, Sølvkammeret etc. men tilmed ogsaa udenfor Kirker som Vor Frue Kirke og Garnisonskirken! Og saa kom den lange Række af højtstaaende Embedsmænds »Residentzer«: Kommandantens (Henrik v. Scholten), Generalerne von der Schulenburg og Lerches, Gehejmeraaderne Rosenkrantz, Lerche, Holstein, Plessen, Gram og v. Hagens, Overkammerherre v. Plessen, Overhofmarskal Gram, Greve Danneskiold-Laurvigs o. fl. Ialt krævede Vagtposterne i dette Aar henved 800 Mand af Garnisonen! —¹³¹

Fæstningens Volde stod ogsaa dengang aabne for Byens Borgere i Fredstid som Promenader, men enten var Kommandanten mere stræng, end man er nu om Stunder, eller ogsaa var Publikum ikke saa civiliseret som nu. Efter hvad han beskylder »Pøbelen« for, ruinerede den Fæstningsværkerne i Stedet for at spasere skikkelig, klattrede op ad Brystværnene, lavede Fodstier lige fra Volden og ned paa Gaden for at løbe op og ned, hvor den fik Lyst, og ødelagde Doceringen paa Voldene. Han lod derfor Magistraten bekendtgøre, at »i Fremtiden ingen andre end skikkelige Folk og Personer af Condition skulde tillades og forundes at gaa i den ordinære Vej og Voldgang paa Volden, medens alle andre holde sig derfra.....«. Ogsaa de omkringboendes Høns, og Bøndernes Heste, der tillod sig at spise gratis Græs paa Fæstningens Kontreskarper, fik Tilhold om at holde sig derfra!¹³²

Byens Vandforsyning skete dengang ad Render, der ledte Vandet ind til Staden fra Peblingsøen og Sortedamssøen. Da disse Render laa ovenover Fæstningsgravene, kunde de baade

benyttet af en indtrængende Fjende til at forcere Gravene ved et pludseligt Overfald og af de mange Desertører, der forsøgte at undvige. Numsen vilde derfor have dem lagt ned under Vandet paa Bunden af Gravene, og fik Kongens Samtykke dertil. Magistraten forsøgte imidlertid paa alle mulige Maader at trække Tiden ud paa Grund af de store Bekostninger derved, indtil Kommandanten, som ikke var til at spøge med, naar han havde givet en Befaling, tabte Taalmodigheden: »Jeg kan i dets Ophold ej længere samtykke, især saadant lettelig i Tiden kunde agtes som en Overhørighed imod kongelig Befaling og følgelig komme mig til Ansvar«. Han satte selv Arbejdet saa vidt i Gang, saa Magistraten blev nødt til at gøre det færdigt. Til Kastellets Grave var der Afløb fra Nyboders Møddinger og Skarndynger, saa der stod en raadden Stank op af dem. Desuagtet havde til Tider Garnisonen benyttet Vandet i dem til Drikkevand, og f. Ex. i Pestens Tid i 1711 blev det brugt til at vaske Matrosernes Tøj i, medens Sygdommen rasede blandt Flaadens Mandskab, — en udviklet Hygiejne! Forresten var Drikkevandet i Byens Brønde — der var 500 af dem — heller ikke for godt, saaledes hedder det om den store Pumpe paa Kongens Nytorv, at »Vandet her til Tider har en hæsli, stinkende Lugt og saa ubehagelig en Smag, at man maa kaste op derefter«. ¹³³

Stridigheder imellem de civile og de militære Myndigheder var ikke ualmindelig, og som Regel trak de første det korteste Straa. Carl Bruun fortæller i sit Værk om Kjøbenhavn, at en Løjtnant en Dag i Aaret 1751 med Magt var trængt ind i en Snedkers Hjem og førte en af hans Svende til Hovedvagten under Paaskud af, at han havde ladet sig hverve som Rytter. Da Snedkeren klagede til Politimesteren, forlangte denne Svenden udleveret, da han ikke hørte under det militære Værneting, og da det ikke hjalp, klagede Magistraten direkte til Kongen. Da Sagen blev sendt til Numsen til Erklæring, blev han rasende og kaldte Magistratens Klage for en opdigtet Usandfærdighed. Striden blev mere og mere bitter, og tilsidst fandt Kancelliet det klogest at lade

Sagen falde »for ikke at foraarsage uanstændig Tvistighed imellem saa illustre et Korps som Magistraten og saa høj en Embedsmand som Kommandanten uden mindste Nytte for Publikum«. ¹³⁴

Det var et rent Utal af baade civile og militære Kommissioner, som Numsen gennem Aarene var kommanderet til at deltage i. Vi nøjes med kun kortelig her at anføre 2 af dem: I 1742 blev han Formand for en, der skulde foretage en Opmaaling af alle Kjøbenhavns Grunde med Planer for Øje at faa genopbygget de ved Ildebranden i 1728 ødelagte Dele af Byen. Som Resultat af Kommissionens Arbejde fremkom i 1755 et af Oberst Gedde forfærdiget, stateligt, Værk i 12 tykke Foliobind, — et for hvert af Stadens 12 Kvarterer —, hvori alle Grundene med Bygninger og Gaardspladser er kortlagt, Skatten for dem udregnet, Ejerforhold anført, m. m. Dette Værk, som er af uvurderlig Betydning for Studiet af Kjøbenhavns Topografi i det 18' Aarhundrede, forefindes endnu i Raadhusets Kontorer i 2 Exemplarer. ¹³⁵ — I Begyndelsen af Aaret 1751 blev der nedsat en Kommission bestaaende af Numsen og 3 andre højtstaaende Officerer til Overvejelse af en bedre Defension paa Nyholmen og Toldboden til Flaadens Sikring. Opgaven blev kort efter med Tilkaldelse af de dertil særligt sagkyndige udvidet til ogsaa at omfatte selve Kastellet, Havnen og Indløbet dertil, samt senere til ogsaa at overveje, hvorledes Defensionen af selve Rheden bedst kunde sikkres. Der blev arbejdet saa hurtigt i Kommissionen, saa de første Forslag allerede kunde indsendes i April 1751. De var meget udførlige, men gik i Hovedtrækkene ud paa Opførelsen af en Række Batterier og Forværker, bestykket med et stort Antal Kanoner, samt paa, at en Grund, der laa ved Nyholmen og Langøen, (s: det nuværende Orlogsværft) skulde opfyldes helt ud til Christianshavn, og at der paa den skulde opføres 12 Barakker til et Regiment Marinere, saa der altid kunde være en Besætning ved Haanden i Tilfælde af et pludseligt fjendtligt Overfald, ellers kunde Flaaden blive stukket i Brand og Forsvarsværkerne bestegtet, inden Byens Garnison kunde naa derud. — De indsendte Forslag blev

affattet i forskellige Dele, omhandlende de enkelte Afsnit af Fæstningen, og den Del, som særlig vedrørte Numsens Opgave, fik Kongens saalydende Paategning: »finder udi alt vores allernaadigste Approbation«. — De fleste af de opførte Batterier og Værker er senere forsvundet, og det er næsten kun Batterierne »Sextus« og »Quintus«, der endnu staar tilbage som et Minde om Kommissionens Virksomhed til Hovedstadens Forsvar*).¹³⁸

---

*) se nærmere herom : Chr. Elling : *Holmens Bygningshistorie 1680—1770.*

KAPITEL IX.

PRIVATE LIV OG DØD.

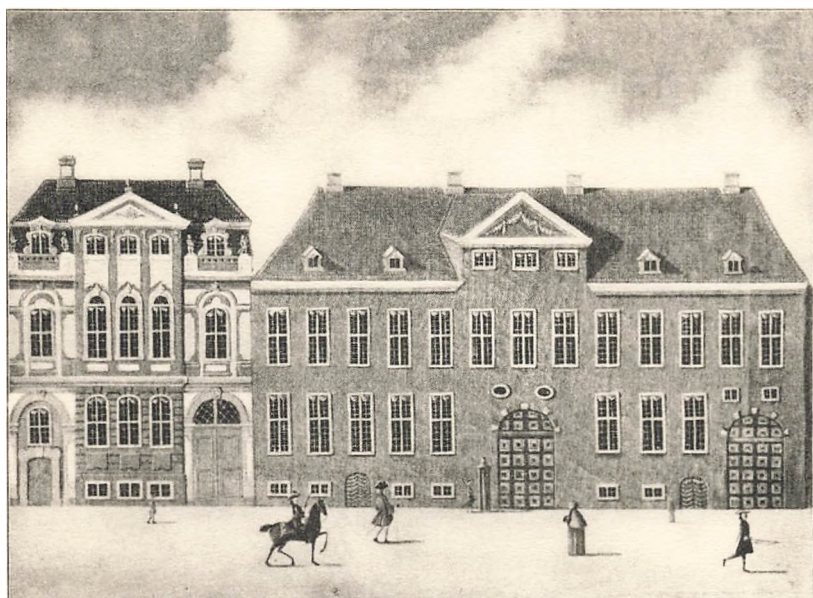
Om Michael Numsens private Liv er os kun saare lidet bekendt. Naar Samtiden i trykte eller utrykte Kilder omtaler ham, er det næsten altid som den højstaaende Militær eller Embedsmand men aldrig som Privatmanden. Det er nu heller ikke saa underligt, thi der blev visselig ikke levnet ham mange Stunder, i hvilke han ikke var optaget af Arbejdet til Hærens Gavn, men det lidet, vi ved om ham som Privatmand, viser os, at han i sit Hjem levede et meget lykkeligt Familieliv.

Han var en velstaaende Mand, — allerede efter sin Fader havde han arvet nogen Formue, — og da han var en forstandig Økonom, som til daglig levede efter Nøjsomhedens Principper, øgede han Formuen, saaledes at han allerede i levende Live kunde give hver af sine 2 Sønner 20.000 Rdlr. til deres Uddannelse og de 2 Døttre, der giftede sig, hver 10.000 Rdlr. i Medgift, og endda kort før sin Død kunde opføre sin løse Formue til ca. 67000 Rdlr. — Desværre viste det sig ved Enkens Død i 1776, at over Halvdelen af denne Sum bestod i usikre Panteobligationer, saa der ved selve Skiftet efter hende kun blev forholdsvis lidt tilbage til Deling imellem Børnene. Den Medgift, hans Datter, Baronesse Løvenskiold, fik, kom forresten godt tilpas, thi hendes Mand brugte en Del af den til Hjælp til Opførelsen af sit Palæ paa Amalienborg (Christian d. 9's Palæ).

I Aaret 1745 erhvervede Numsen, ligesom andre velhavende

Overkrigssekretær, Feltmarskal Michael Numsen
(efter Maleri tilhørende Lensbaron Løvenskiold).

Michael Numsens Gaard paa Østergade

(efter Maleri af Rach og Eegberg paa Nationalmuseet i Kjøbenhavn).

Personer, sin egen Gaard i Kjøbenhavn, nemlig Matr. Nr. 50 i Købmager Kvarter, en Ejendom, der laa paa Østergade paa det Sted, hvor nu Hoffotograf Elfelt har tilhuse, og som tillige strakte sig ind over den Grund, hvor nu Hjørneejendommen til Ny Østergade ligger. Den havde tidligere været ejet af Fru Anne Rosenkrantz, og adskillige celebre Personer som den engelske Resident, Sir Walter Titley, den kursachsiske Envoyé von Plessen, Hofpræst Bluhme og Viceadmiral von Schindel havde boet tilleje der. I 1740 købte Christian VI's Søster, Prinsesse Charlotte, Gaarden, og 5 Aar efter solgte hun den igen til Numsen. Det var en anselig Bygning, paa 2 Stokværk med en Gavlkvist paa 3 Fag over Midtpartiet. I 1' Stokværk var der foruden 8 Fag Vinduer 2 store Porte og 2 Kældernedgange, og i 2' Stokværk var der 13 Fag Vinduer. Gaarden havde, i hvert Fald i 1734, 2 Sidefløje af en anselig Størrelse, 13 og 9 Fag, samt et Bindingsværks Tværhus paa 11 Fag, alle 2 Stokværk høje og forsynet med Kviste. Yderligere var der en Baggaard med 3 Bindingsværks Huse, af hvilke det ene var paa 12 Fag og et andet paa 11 Fag. I Forhuset laa i 2' Stokværk Selskabsværelserne. Hvis Huset ikke har undergaaet større Forandringer fra den Tid, Numsen var Ejer, og indtil Aar 1800, var der blandt disse Værelser 2 store Sale, 1 paa 4 Fag og 1 paa 3 Fag, hver med Indgang gennem 3 dobbelte Døre. Disse Sale var beklædt med malede Lærreds Tapeter, og der var malede Stykker over Dørene. — Facaden til Gaden var med Undtagelse af Frontespicen derimod ganske uden Udsmykninger, og da det var en stor Bygning, virkede den noget tung og massiv. Det skulde heller ikke gøre Synet af den mere opmuntrende, da den rige Justitsraad Jacobi 3 Aar efter lod opføre sit Hus ved Siden af paa den vestlige Side, — et Hus, der straaled i Rococoens mest overdaadige Ornamentik. — Østergade laa dengang omtrent midt i Byen, og Gaardens Beliggenhed kunde ikke være bedre for Numsen, tæt ved Kancellibygningen og Christiansborg, og med de adeliges og Storkøbmændenes Palæer spredt rundt omkring i Nabolaget i stor Mængde. I selve Gaden

laa blandt andet Udenrigsministeren, Greve Schulins, og Overkammerherre von Plessens Palæer, og hans Nabohus paa den østlige Side ejedes af Højesteretsassessor von Munthe af Morgenstjerne. Og der var mange fine Forretninger i Gaden, baade Bager, Urtekræmmer, Apoteker og — selve Prinsessens Skrædder!

Kort før sin Død købte Numsen ogsaa Mariendal i Hellerup, som Enken solgte til den bekendte Murmester Philip de Lange. Denne opførte det Hus, som nu staar og hedder Store Mariendal og ejes af Prins og Prinsesse Viggo.¹³⁷

I Gaarden paa Østergade tilbragte nu Numsen i de sidste 12 Aar af sit Liv al den Fritid, som hans Arbejde levnede ham, i det mest harmoniske Ægteskab med sin begavede og udmærkede Hustru og omgivet af de af hans Børn, der var ladet ham tilbage ilive, og som ikke allerede var eller senere fløj ud af Reden for selv at stifte Hjem. Der havde i Ægteskabet været 13 Børn, men de fleste af dem var døde i Barnealderen. Da han flyttede ind i Gaarden, fulgtes han kun af 4 Døttre og 2 Sønner, og da han døde, var der i det fædrene Hjem kun 1 Datter tilbage, — 1 havde han mistet, da hun var kun 10 Aar gammel, og 2 havde giftet sig. Den ældste, Charlotte, ægtede Lensbaron Severin Løvenskiold til Løvenborg, den yngste, Maria, Lensgreve Eggert Christopher Knuth til Knuthenborg. Den mellemste, Frederikke Anna, blev efter Faderens Død Hofdame hos Frederik V's Datter Sophie Magdalene og efter dennes Giftermaal med Kong Gustav III af Sverrig, Hofmesterinde hos hendes Søster Prinsesse Louise, indtil ogsaa hun blev gift, med Landgreve Carl af Hessen. Hun bosatte sig derefter hos sin Moder, der som Enke var bleven Dekanesse paa Vallø, og der giftede hun sig i en senere Alder med Gehejmekonferentsraad, Amtmand Johan Rudolph Bielke. Alle disse 3 Søstre nød en stor Anseelse, hvor de kom hen, for deres gode Opdragelse, indtagende og muntre Væsen, deres strænge moralske Principper og deres tiltalende Ydre. De gik under Navnene »Dyden«, det var Charlotte, »Forstanden«, Frederikke Anna, og »Skønheden«, — det var Maria.

Frederikke Numsen

(efter Maleri af Peder Als i 1752, tilhørende Lensgreve Knuth-Knuthenborg).

Charlotte Biehl fortæller, at Generalinden, efter at Dronning Louise var død (i December 1751) skal have været en af de ivrigste blandt flere Mødre, der bød deres unge Døttre frem for at trøste Kongen, og at hendes Anstrængelser var ved at krones med Held, idet Kongen indlød sig i Forhandlinger med hende om hendes Datter Maria. Da hun imidlertid skruede sine Fordringer for højt op, trak Kongen sig tilbage »som man sagde, til største Græmmelse for Frøkenen«. Og at den anden Datter, Frederikke, 4 Aar senere gjorde Anstrængelser i lignende Retning for sig selv, men belært af Erfaringerne — udenom Moderen, og at hun havde bedre Held med sig. Charlotte Biehl leverer intet Bevis for Rigtigheden af disse pikante Historier, og med det Kendskab vi har til Moderens strænge Grundsætninger og til Døttrenes moralske Opdragelse og deres udmærkede Karakterer, kan man vist med frelst Samvittighed henvise Historierne til det Rum, der allerede er stærkt optaget af Forfatterindens mange andre uvederhæftige Anekdoter. — Selv om Moderen vilde have tilbudt Kongen sin — kun 18-aarige Datter — til Elskerinde, er det givet, at Generalen aldrig vilde være gaaet med dertil, og at hun skulde have dristet sig til at foretage Skridt i den angivne Retning uden sin Mands Vidende er ganske udelukket.¹³⁶

Ogsaa de to Sønner havde Forældrene Glæde af, og de kom i deres senere Liv til at indtage store Stillinger. Den ældste, Frederik, endte som Generaløjtnant og hvid Ridder, gik tilsidst i Russisk Tjeneste, hvor han udmærkede sig, og hvor han døde i 1802, 65 Aar gammel. Christian, som var den yngste, blev Gesandt i Rusland, senere 1' Deputeret i Rentekammeret, Direktør for det kgl. Teater, Overhofmarskal, Overkammerjunker og blaa Ridder. Han døde i Helsingør i 1811 som Direktør for Øresunds Toldkammer, 70 Aar gammel. Med ham uddøde Slægten paa Mandssiden.

Foruden sine egne Børn havde Numsen i sit Hus sin unge Myndling, den senere Statsminister Otto Joachim Schack-Rathlou. Han var en Søn af Fru Numsens Søster, Benedicte Gertrud

v. Ingenhaef, i hendes Ægteskab med Generalmajor Niels Rosenkrantz Schack til Sneumgaard. Drengens Moder døde Aaret efter, at hun var bleven gift, og hans Fader, da han kun var 3 Aar gammel. Da Numsen ved sin Udnævnelse til Overkrigssekretær flyttede til Kjøbenhavn, blev Otto Joachim sat i Huset hos ham, og hos kærligere og fornuftigere Plejeforældre kunde han ikke være blevet anbragt. Der blev aldrig gjort Forskel i nogen Retning paa ham og paa Numsens egne Børn.

Til Vennekresen hørte navnlig en Del højerestaaende Officerer, saasom Generalerne Arnold, Arentskiold, Bertouch og den tidligere Overkrigssekretær Revenfeld, hvem han i sine Breve kalder »min allerkæreste Hjærtebroder«, endvidere Generalløjtnant, Lensgreve Christian Friis til Friisenborg og to af hans bedste Venner fra Ungdommen, Obersterne v. Samitz og Søren Brinck, bekendt for det dumdristige Mod, han udviste under Felttoget i Flandern. Af ikke militære Venner finder vi Konferentsraad Rathlou til Rathlousdal, Jægermester, Hofjægermester Bachmann, Overjægermester Gram, Overhofmester, Baron Rudolph Gersdorff m. fl. — Men en af hans allerbedste Venner fra Ungdommen var Løvenørn. Blandt dennes mange opbevarede Breve findes der fra den Tid, han var Gesandt i Berlin, f. Ex. et, der ender saaledes: »hvad angaar I andre virkelige Venner vil jeg ønske hver enkelt af Eder især den Lykke, som I fortjener. Farvel, min kære Numsen, hold lige saa meget af mig som jeg af Dem«. Og i et andet Brev, som er rettet til Numsen og v. Samitz i Fællesskab, hedder det, at Løvenørn kan »ikke tænke paa Fraværelsen af saa kære Venner uden at blive bevæget. Jeg er overbevist om Eders Oprigtighed, og I skal være det om min. De bedste Beviser, som vi kan give hinanden herom, vil være at mildne Afstanden ved endnu stærkere Venskabsbaand og hyppige Breve..... Det sande Venskab har Ret til at fordre, at vore Venner gør os delagtige i deres Sorger saavel som i deres Glæder, og jeg skal tage Del i Eders saa meget og paa den Maade, som det sig bør.....«¹³⁹ — Hvor gæstfrit et Hus nu Numsen har ført for

Marie Numsen

(efter Maleri af Peder Als i 1752, tilhørende Kammerjunker
v. Munthe af Morgenstjerne).

alle disse Venner, er der ikke levnet os Oplysninger om, men det ved vi, at al Selskabelighed ikke var banlyst i den pietistiske Christian VI's Regeringstid. Dette viser f. Ex. selve den strængt religiøse Johan Ludvig Holsteins Dagbøger, hvor han bl. a. i Aaret 1742 omhyggelig opregner alle de Gæster, han en Gang om Ugen ser hos sig til stor Middag. Blandt disse finder vi flere Gange Numsens Navn nævnet. Ogsaa ved vi, at Løvenørn førte et stort Hus med mange gode Middage, »hvor der ikke blev sparet paa gode Vine og fin Mad«. ¹⁴⁰

Takket være sit maadeholdne Levned nød Numsen gennem hele sit Liv et udmærket Helbred. Hvile og Ferier kendte han ikke meget til, før Alderen gjorde sig gældende. Selv som Overkrigssekretær indskrænkede Ferierne sig mest til de Rejser, han gjorde i Kongens Følge paa dennes Inspektionsture rundt om i Landet. Det var først, da han var blevet Kommandant i Kjøbenhavn, at han følte en virkelig Trang til af og til at hvile ud, og saa tog han som Regel paa Besøg hos en af sine gifte Døttre, paa Løvenborg eller paa Knuthenborg. Efterhaanden som han blev ældre, blev Ferierne længere og længere, helt op til 3 Maaneder, og Aaret før han døde, fik han Tilladelse til for sit Helbreds Skyld at maatte tage Ophold i Lyngby »Dag og Nat efter Ønske, dog maa han hver Gang overdrage Kommandoen i Fæstningen til den næste i Rangen værende Generalperson i Fæstningen.« ¹⁴¹ —

Han kunde nu ogsaa se tilbage paa sin Livsgerning med en rolig Samvittighed. Han havde haft Glæder og Sorger ved sit Arbejde, — det sidste naar det ikke kunde lykkes for ham at ombestemme Kongen i Henseende til det, han mente, at Hærens Tarv krævede. Men for ham som for enhver anden Undersaat var jo Kongen den af Gud indsatte Enevoldsherre, for hvis Villie han loyalt havde at bøje sig. Hans Dytighed, Redelighed, Guds-frygt og hans frimodige Forsvar for det, han ansaa for rigtigt, bevarede de skiftende Kongers Yndest for ham, saalænge han levede, og Udmærkelser blev ham i rigt Maal til Del. Ikke to Aar efter sin Afskedigelse fra Overkrigssekretærposten fik han

det blaa Baand, d. 31' Marts 1748, — paa 2-Aarsdagen derefter fik han »l'union parfaite« (Enkedronningens Orden), og paa 3-Aarsdagen derefter fik ogsaa hans Hustru denne Orden. I 1752 (den $\frac{8}{7}$) fik han Rang med Gehejmraader i Konseillet, og 4 Aar senere ($\frac{30}{6}$ 1756) blev han udnævnt til Feltmarskal med Bi beholdelse af sit Embede som Kommandant. Dette var en meget stor Udmærkelse paa hans Tid. Ingen af hans 7 Forgængere som Overkrigssekretærer, ikke en Gang Løvenørn, havde været Feltmarskal. Nu var der foruden ham kun to, der var Indehavere af denne Værdighed, nemlig Arnold og von der Schulenburg, som senere blev Overkrigssekretær. Med Undtagelse af denne sidste blev heller ingen af Numsens Efterfølgere Feltmarskal, før Saint-Germain i 1761 kom til Danmark for at reorganisere Hæren og da blev udnævnt til General Feltmarskal.¹⁴²

Den 7' September 1757 Kl. 10 $\frac{3}{4}$ Fmd. udaandede den virksomme Mand, efter at han endnu 4 Dage forinden havde varetaget sine Embedspligter.¹⁴³ Han havde ønsket at blive bisat i Garnionskirken »den Herre Zeboaths Kirke«, og efter at hans afsjælede Legeme havde ligget paa »lit de parade« i nogle Dage, foregik Højtideligheden den 21' i denne Kirke, hvorefter Kisten, betrukket med sort Fløj, blev nedsat i en Hvælving under Kirken, »standsmæssigt i Kommandanternes Begravelse«. Om Højtideligheden hedder det: »Liget sættes af 12 Majorer i og af Ligvognen, 2 Oberster fører Ordenen og Kommando Stavene, 2 Oberstløjtnanter skal være Premier Marskaller og 2 Majorer Second Marskaller.....« Pladen, der laa paa hans Kiste, endte sin meget lange Text med disse Lovord over ham: »Han søgte Gud alvorligt, han tjente sin Konge troligt, han elskede Garnisonen inderligt. Han haandhævede Borgerstanden vædeligt, han omgikkes i sit Hus priseligt, han var i al sin Adfærd behagelig, han udviste sig mod hver Mand venlig. Des Aarsag blev han elsket af Gud, ophøjet af Kongen, yndet i Staden og æret af alle, med faa Ord at sige meget uden at være ham for meget: Kongen, Riget, Sta-

den savner udi denne umistelige Herre en Mand snart uden Lige«. ¹⁴⁴

Hans Hustru, med hvem han havde samlevet i et lykkeligt Ægteskab i næsten 32 Aar, overlevede ham i 19 Aar. Hun døde den 8^e Oktober 1776 under et Besøg hos sin Datter paa Løvenborg og blev bisat ved sin Ægtefælles Side i Hvælvingen i Garnisons Kirke den 22^e s. M. De opnaede begge den samme Alder, 71 Aar.

ANVENDTE FORKORTELSER AF KILDEBETEGNELSER.

I.

UTRYKTE KILDER.

- Alf. Reg :   Alphabetisk Register over alle Rangspersoners Navne fra 1730. (Ny kgl. Saml. Fol. 1744, i det kgl. Bibliotek).
- Arnold :   Militære Embedsmænds Arkiver : Dokumenter samlede og indsendte fra forskellige Dødsboer : General Arnolds Arkiv.
- Brand :   Brandtaxationer (i Landsarkivet).
- Børr :   Børringe Klosters Arkiv.
- D. Kanc :   Danske Kancelli : Indkomne Breve og Indlæg.
- Div. Mst :   Diverse Mønstrings-, Udskrivnings- og Lægdsruller, 1672—79.
- Extr :   Extrakter af de i Krigskancelliet indkomne Sager.
- Ext. G. M :   Extrakter over Gotfred Michelsens og Hans Numsens Tømmerregnskaber for henholdsvis 1643—44 og 1647—48.
- Fam :   Familieoptegnelser.
- For. og Mem :   Forestillinger og Memorialer med kgl. Res. i Anl. af Krigsforholdene i 1743.
- Geh. Cons :   Geheimeconseillet : Betænkninger, Relationer og Skrivelser, hvoriblandt enkelte Afskrifter fra Geheimeraadets Medlemmer 1743—45.
- Geh. Rel :   Geheimerelationer fra Sverrig i Andl. af Tronfølgervalget i 1743.
- Gen. Reg :   General-Commissariatet, Danske Contoir : Register over indkomne Breve og Memorialer udi General-Commissariatets Skriver Andreas Holms anfortroede Contoir.
- Gen. og Com :   Generalitets- og Commissariats Kollegiet : Afhandlinger og Forslag.
- Gen. Kr. Com :   General-Krigskommissariatet : Concepter til Forestillinger, Extrakter og Referenda 1703, 1745, 1760—62.

Gen. Co :	General-Commissariatet, Tyske Contoir : Correspondance Protokol.
Gen. Cop :	General-Commissariatet, Tyske Contoir : Copibøger og Forestillinger.
G. Dagb :	Rudolph, Friherre af Gersdorffs Dagbog (Ny kgl. Saml. 1099, 4 ^e , i det kgl. Bibliotek).
Hirsch :	Hirsch : Samling af Officerer (i det kgl. Bibliotek).
H. A. Ord :	Hærens Arkiv : kgl. Ordres Landetatens, Generalcommissariats, Rentekammers etc. Breve.
H. A. Fst :	Hærens Arkiv, Sager mærkede : Til Fæstningspapirerne 1703—1790.
H. A. Reg.	Hærens Arkiv : Registratur over Kommandantskabets Arkiv.
In. og Ord :	Instruktioner og Ordinancer 1676—1763.
Ind. Sag :	Indkomne Sager til Krigskollegiet.
Junge :	Militære Embedsmænds Arkiver : Konferentsraad Junges Arkiv.
K. A. Chr. VI :	Kabinetetsarkivet, Chr. VI's Arkiv.
Kc. og Ind :	Koncepter og Indlæg til Overkrigssekretærens udfærdigede Haandbreve.
K. A. Extr :	Kabinetetsarkivet : Ekstrakter af danske og norske Militærreglementer 1730—1745.
K. A. henl :	Kabinetetsarkivet (henlagt til Danske Cancelli henlagte Sager).
Kall :	Kalls Samlinger (i det kgl. Bibliotek).
Kong. Chr. VI :	Kongehusets Arkiv, Chr. VI's Arkiv.
Kgl. O. og R :	Kongelige Ordres og Resolutioner til Krigskommissariatet.
Kgl. Best :	Kongelige originale Bestallinger og Rejsepas.
Kb. Mdt :	Københavns Mandtal over extra Skatter i 1762.
Konc :	Koncepter til Krigskancelliets kgl. Expeditioner.
Kr. D. S :	Krigskancelliet, Diverse Sager II, Nr. 40.
Ledr :	Ledreborgs Samlinger (i det kgl. Bibliotek).
Løv :	Privatarkiver : Poul Vendelboe Løvenørn.
Mem :	Memorialer.
Mil. Et :	Militæretaterne.
Mil. Sk :	Militære Skifter.
Ny. S :	Ny kgl. Samling 699 Fol. (i det kgl. Bibliotek).
Or. Man :	Originalt Manuskript til Chr. V's Krigshistorie.
Ov. i. Br :	Overkrigssekretærens indkomne Breve.
Ov. u. Hdb :	Overkrigssekretærens udfærdigede Haandbreve.
Prt :	Protokol over udfærdigede Sager af Krigskancelliet.
Ref. Sag :	Refererede Sager.

- Reg : Registerbog udi kgl. Maj.'s Rentekammer fra Philippi Dag 1649 til Aarsdagen 1650.
- Reg. t. Res : Registratur til kgl. Resolutioner og Expeditioner.
- Rgl. Kav : Reglement for Kavalleriets Indkvartering udi Købstæderne.
- R. Best : Rentekammerets Bestallingsprotokoller.
- R. Maan : Rentekammeret: Maanedsskrift eller Tegnebog over adskilligt, som for Rigtigheds Skyld monathlig skal observeres, beregnet fra 1640, 1' Mai.
- R. Udg : Rentekammerets Udgiftsprotokoller.
- Regnsk : Rentemester Regnskaberne.
- Rest : Restantzbog over Danmarks og Norges Riger, beregnet fra Philippi Jacobi Dag 1642 og til Aarsdagen 1643.
- Rest. Ud : Restantzbog udi Danmark og Norge, uddraget af de 4 gamle Restantz Bøger Litr. A, B, C og D, saavidt derudi fandtes aabenstaaende og uquitteret indtil 16/11 1656.
- R. St : Rigsarkivet i Stockholm: Diplomatica Danica.
- Sag. Gh : Sager henhørende til den Geheime Protokol i Wismar.
- Sch : Peter Schønnings Journaler (i Universitetsbiblioteket).
- Scholt : Militære Embedsmænds Arkiver: General Scholtens Arkiv 1743—44.
- Schulbg : Militære Embedsmænds Arkiver: General v. d. Schulenburgs Arkiv.
- Sj. Tegn : Sjællandske Tegnelser.
- Sp. Reg : Special Register nebst vorhergehenden alph. Indica über kgl. allergn. Ordres und Resolutionen an das General-Commissariat des Land-Etats.
- St. og L : Stam- og Listebog for 1' Jydske Rytterregiment 1724—34.
- Vallø : Vallø Stift: Skifteprotokol for Stiftet og dets Menighed 1777—1813, S. 3—194 (i Landsarkivet).

II.

TRYKTE KILDER.

- Biehl : Interiører fra Kong Frederik den Femtes Hof, ved Louis Bobé.
- Birch : Birch: Geheimeraadere i Geheime Conseillet samt Geheimekonferentzraader.
- B. Kbh : Carl Bruun: Kjøbenhavn.
- B-N : E. V. Busky-Neergaard: Historisk Skitse over det 4' Dragonregiment.

- C. Hist: Villads Christensen: Historiske Meddelelser om Kjøbenhavn.
- D. Mag: Danske Magasin.
- E. & H: Christian Elling og Victor Hermansen: Holbergtidens Kjøbenhavn.
- H. T. & W: Harbou, Tuxen og With: Bidrag til den store Nordiske Krigs Historie.
- H. Tds: Historisk Tidsskrift.
- Holm: Edvard Holm: Danmark-Norges Historie.
- Jahn: I. H. F. Jahn: De danske Auxiliærkorps i den spanske Arvefølgekrig.
- H. og Indv: Københavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728.
- K. Dip: Københavns Diplomatarium.
- K. Post: Københavns Posttrytter.
- K. D. Postt: Københavns Danske Posttidende.
- Koch: L. Koch: Kong Christian den Sjettes Historie.
- Krogh: C. C. v. Krogh: Meddelelser om den kongeüige Livgarde til Hest.
- Krohn: Victor Krohn: Kastellets Volde og Udenværker.
- K. og H: J. Krøier og J. Hinge: Den danske Underofficer.
- Lind: Lind: Christian den IV og hans Mænd paa Bremerholm.
- Mil. Tid: Militær Tidende.
- Møll: H. L. Møller: Kong Christian den Sjette og Grev Christian Ernst af Stolberg-Wernigerode.
- P. T: Personalhistorisk Tidsskrift.
- Rep. o. Leg: H. R. Hiort-Lorenzen og Ellen Rosendal: Repertorium over Legater og milde Stiftelser.
- Rocks: K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær i Danmark.
- Tess: F. V. von Ehrenheim: Tessin og Tessiniana.
- Tux: A. P. Tuxen: Poul Vendelboe Løvenørn.
- Vaup: Otto Vaupell: Den dansk-Norske Hærs Historie.

KILDEHENVISNINGER.

KAPITEL I.

1 : Lind, S. 350. — 2 : H. Tds. 6' R. V' B., S. 407 Noten. — 3 : R. Maan., Fol. 159. — 4 : Rest. Ud. pag. 294. — 5 : Rest. Fol. 201. — 6 : Reg. Fol. 270. — 7 : Lind, S. 350. — 8 : Ext. G. M. — 9 : H. Tds. 6' R. V' B. S. 373. — 10 : R. Best. 1 Fol. 151 f. f., Regnsk. 24/12 1645, R. Udg. 1/5 1645 til 1/5 1646 Fol. 98, P. T. 6' R. 6' B. S. 84. — 11 : H. Tds. 6' R. V' B. S. 387. — 12 : P. T. 6' R. 6' B. S. 84 til 85, K. Dip. B. VI S. 252.

KAPITEL II.

13 : Div. Mst: Rulle over det Seelandske Regiment til Hest 10/4 1672. — 14 : Div. Mst: Landmilitæretaten 1678, Ind. Sag. 1677 No. 638 og 754. — 15 : Ind. Sag. 1678 Lit. B No. 257 og 305. — 16 : Or. Man. 8/4 1679, Ind. Sag. 5/4, 8/4 1679. — 17 : H., T. & W. I' B. S. 343 f. f., Reg. t. Res. 20/3, 27/4, 11/5, 9/6, 10/6, 19/6, 21/6, 24/6, 27/6, 30/6, 3/7, 7/7, 16/7, 7/8, 17/8, 20/8, 23/8 1700, Kc. og Ind. 3/7, 23/8 1700, Mem. 20/4, 25/5, 12/6 1700. — 18 : Mem. 22/7, 13/8 1700. — 19 : Reg. t. Res. 30/7 1701 : Bestalling af 26/2 1701, Ov. i. Br. 26/11 1701, Ref. Sag. 25/7 1701, 23/1, 15/4 1702, Kall. Fol. 87. — 20 : Mem. 13/6 1702. — 21 : Mem. 25/1 1703, Ref. Sag. 12/1, 2/2, 26/5 1703, Kc. og Ind. 13/1 1703. — 22 : Reg. t. Res. 10/2 1703. — 23 : Ov. i. Br. 8/5 1703, Mem. 8/5, 15/5 1703, Kall. Fol. 87 : Rapport af 8/5 1703. — 24 : Kgl. Best. 25/8 1710, Prt. 1710 Nr. 2067, 1711 Nr. 665 (kaldes 10/2 1703), Reg. t. Res. 25/8, 5/9 1710. — 25 : Reg. t. Res. 17/1, 9/3, 27/7, 15/8, 24/9, 16/10, 20/10, 30/10, 30/12 1711, 14/1 1712, Ref. Sag. 30/1, 5/2, 13/2, 14/2, 7/5 1712, Sag. Gh. 9/2 1712. — 26 : H., T. & W. III' B. S. 374 f. f., Reg. t. Res. 27/2, 7/5 1712. — 27 : Reg. t. Res. 28/3, 14/4, 29/4 1713, 12/1 1714, 10/12 1718. — 28 : Reg. t. Res. 1/3 1723, Holm I' B. S. 286 f. f. — 29 : Reg. t. Res. 12/5, 5/8, Nr. 1575, 16/11, 13/12, 20/12, 24/12, 31/12 1717, 3/1, 27/5, 21/8, 3/9 1718, 2/1 1719, Mem. 27/7 1717, 9/8 1718. — 30 : Mem. 20/7 1728, Vallø. S. 21 f. f., Rep. o. Leg. S. 141. — 31 : Ref. Sag. 7/2 1705. — 32 : Ref. Sag. 7/2 1705, Mem. 1706 : Pakke W: Hertugen af Würtembergs Rapport af 9/10 1706. — 33 : Ref. Sag. 7/2 1705. —

KAPITEL III.

34: Ref. Sag. 25/7 1701, Reg. t. Res. 9/8 1701. — 35: H., T. & W. I' B. S. 495 til 96, II' B. S. 50 til 51, Vaup. I' B. S. 260 til 61. — 36: H., T. & W. I' B. S. 109, II' B. S. 85. — 37: Ref. Sag. 6/3, 11/3 1702, 22/10 1703. — 38: Ref. Sag. 10/9, 26/9 1701, 23/1 1702, Jahn. S. 90, 130. — 39: Mem. 7/9 1702, Kc. og Ind. 19/9 1702, Jahn. S. 39. — 40: Mem. 20/10, 24/11 1702. — 41: Jahn. S. 98. — 42: Mem. 15/10 1703, 3/6 1706, Ov. i. Br. 12/10 1703, 17/2 1705, 4/5, 3/6, 1/9 1706, Kc. og Ind. 20/4, 21/6 1706, Reg. t. Res. 19/6 1706, Mil. Et. 1704 og 1707. — 43: Ref. Sag. 15/4, 28/5 1709, Mil. Et. 1710.

KAPITEL IV.

44: Vaup. II' B. S. 593 til 94. — 45: Holm. I' B. S. 255 f. f. — 46: Krogh. S. 566 f. f. — 47: Krogh. S. 311, 332. — 48: Krogh. S. 315. — 49: Vaup. I' B. S. 454. — 50: Mil. Et. 1713, 1714, 1717, Ref. Sag. 23/9 1712. — 51: Fam., Holm. I' B. S. 274. — 52: Mil. Et. 1723, Reg. t. Res. 6/3 1723, Ref. Sag. 15/3 1723. — 53: St. og L. — 54: Extr. 1734 Nr. 353, Ref. Sag. 12/4 1723. — 55: Ref. Sag. 11/3 1726, 14/4 1727, 28/3, 10/12 1728, 16/5 1729, Reg. t. Res. 18/3 1726. — 56: Vallø, Fam., Ny. S., Mil. Sk. No. 205 af 27/9 1757. — 57: H. og Indv. S. 129. — 58: B. Kbn. III' B. S. 6 f. f. — 59: Reg. t. Res. 11/10 1728, 7/3 1729, Kc. og Ind. 27/10 1729. — 60: Reg. t. Res. 12/2, 2/4 1735, Extr. 1735: Marts Nr. 120, April, Mai Nr. 216, Juni Nr. 73, 120, Ref. Sag. 4/3, 25/3 1735, K. og H. S. 124 f. f. — 61: Reg. t. Res. 2/4 1736, Kc. og Ind. 21/8 1736, Gen. og Com. 27/6 1737. —

KAPITEL V.

62: Møll. S. 188. — 63: K. A. Chr. VI: Numsens Brev til Markgreven 4/3 1740. — 64: Sp. Reg. 11/4 1740, Ledr. 4° Nr. 242 til 252: Chr. VI's Breve til Holstein 31/3, 5/4 1740. — 65: For. og Mem. No. LXII af 14/4 1745, Rocks. III' B. S. 108, 150. — 66: For. og Mem. No. LXII af 14/4 1745, Rocks. III' B. S. 150. — 67: Sp. Reg. 29/2 1740, Gen. Co. 28/6 1740, Ov. u. Hdb. 25/6 1740, For. og Mem. No. LXII af 14/4 1745. — 68: Sp. Reg. 14/2 1741, Gen. Cop. 3/2 1741, Kgl. O. og R. 14/2 1741, Ov. u. Hdb. 7/2 1741. — 69: Gen. Cop. 13/1 1741, D. Mag. 6' R. II' B. S. 330: Chr. VI's Brev til Numsen af 17/1 1741. — 70: Gen. Cop. 26/10 1740, 13/4 1742, Kgl. O. og R. 1742 Nr. 89, Sp. Reg. 12/4 1742, For. og Mem. No. LXII af 14/4 1745, Ov. u. Hdb. 6/2, 24/2, April 1742. — 71: Ov. u. Hdb. 28/2, 3/3 1742. — 72: Ov. u. Hdb. 1/3 1742. — 73: Ov. u. Hdb. 10/9 1742, kgl. O. og R. 1742 Nr. 212, Sp. Reg. 31/10 1742. — 74: Ov. u. Hdb. 9/12, 16/12 1741, 20/10 1742, Gen. og Com.: Allerunterthänigstes Verzeugniss einiger Punkten..... 1742, Holm. II' B. S. 594 f. f., Vaup. II' B.

S. 62 til 63, For. og Mem. No. LXII af 15/4 1745. — 75: Ov. u. Hdb. 10/6, 15/6 1741, Rocks. III' B. S. 145 f. f. — 76: Ov. u. Hdb. 23/7, 6/8 1740, 16/3, 23/3, 6/7 1743, 4/3, 20/4 1744, Kr. D. S. 23/7, 14/11, 19/11 1740, 14/2, 23/4 1741, Rocks. III' B. S. 154 f. f. — 77: Kr. D. S. 6/8 1740. 78: Rocks. III' B. S. 151 f. f. — 79: Kr. D. S. Mai 1740. — 80: Gen. og Com.: Allerunterthänigstes Verzeugniss..... i 1740, Ov. u. Hdb. 4/12 1742, 28/1 1744. — 81: Ov. u. Hdb. 25/8, 4/10, 18/11 1740, 27/9 1741, 4/4, 23/9 1744, Reg. t. Res. 19/2 1742, Sp. Reg. 8/11 1741, 19/9 1744, Junge. 23/6 1740, H. A. Reg. 26/9 1744, H. A. Ord. 1744 No. 95. — 82: Børr. VII No. 1, A. c. af 10/11 1723. — 83: Børr. A. c. Nr. 7. — 84: Børr. A. c. Nr. 7, Geh. Rel. 21' Juni 1743. — 85: Børr. A. c. 10. —

2' Juli

KAPITEL VI.

86: Ov. u. Hdb. 28/11, 1/12, 3/12, 11/12, 15/12 1742, 24/1, 25/1, 31/1, 4/2, 16/2, 19/2, 23/2, 9/3, 10/3, 15/3, 23/3, 1/4, 18/5, 25/5, 8/6, 12/6, 29/6, 4/7, 20/7, 27/7, 3/8, 10/8, 13/8, 17/8, 24/8, 3/9, 7/9, 14/9, 18/9, 21/9, 30/9 1743, Sp. Reg. 5/2, 19/2, 11/3 1743, For. og Mem. No. LXII af 14/4 1745, Gen. Reg. Februar Nr. 41, Juni Nr. 29 og 33 1743. — 87: Arnold: Breve fra Numsen til Arnold af 19/10, 31/10, 5/11, 26/11, 4/12, 14/12, 28/12 1743, fra Arnold til Numsen af 26/10, 7/12 1743, og fra Numsen til Chr. VI af 7/12 1743, Geh. Cons.: Indkomne Rapporter og Beretninger vedrørende Stemningen hos Dalkarlene....., Ov. u. Hdb. 12/10, 30/11 1743, 25/1, 23/5 1744, Hirsch (under »Parelius«), Mil. Sk.. — 88: For. og Mem. Nr. XXIII af 5/8 1743. — 89: Geh. Cons.: Grüners Relation af 7/8 1743 og Breve af 4/8, 20/8, 31/8 1743. — 90: Geh. Cons. Brev fra Scholten til Markgreven (udateret), Kong. Chr. VI 17/8, 19/8 1743. — 91: Geh. Cons. Markgrevens Betænkning af 8/8 1743. — 92: D. Mag. 6' R. II' B. S. 352 f. f.: Chr. VI's Breve til Numsen af 30/7, 10/8, 11/8 1743. — 93: Kong. Chr. VI: Kongens højst egenhændige Betænkning om Affæren og Tronfølgervalget i Sverrig 1743 (udateret). — 94: Ledr. 4° Nr. 242 til 252: Chr. VI's Breve til Holstein af 22/8, 28/8 1743, Geh. Con. Holsteins Brev til Chr. VI af 25/8 1743. — 95: Børr. XII A. b. 9., A. c. 10, Tess. S. 102. — 96: Børr. A. c. Nr. 7. — 97: Børr. XII Nr. 5. — 98: Børr. A. c. Nr. 7. — 99: For. og Mem. Nr. XXXVII af 17/9, XL af 21/9, XLI, XLIII af 23/9, XLV af 21/9, XLII 1743, Geh. Cons. 28/8, 29/8, 31/8, 4/9, 10/9, 17/9, 21/9, 3/10, 8/10 1743, Ledr. 4° Nr. 242 til 252: Chr. VI's Breve til Holstein af 2/9, 18/9 1743, D. Mag. 6' R. II' B. S. 355, Scholt. — 100: For. og Mem. Nr. XLIIX af 10/10 1743, Geh. Cons. 10/10 1743, Arnold: 4/12, 28/12 1743, 11/1, 18/1, 25/1, 8/2, 15/2 1744, Gen. Cop. 31/10, 19/11 1743, Sp. Reg. 11/10, 13/10, 15/10 1743, Ov. u. Hdb. 30/11 1743, Børr. A. c. Nr. 7. — 101: Børr. XII 4 A. b. — 102: Børr. XII A. b. 7, XII A. b. 8, XII Nr. 5 A. c. (Instrux af 26/9 1743), XII A. b. 9. —

103: Børr. A. c. Nr. 7, XII Nr. 5 A. c. — 104: Børr. XII Nr. 5 A. c. (Instruxer af 16/9, 20/9, 26/9 1743), Tess. S. 96. — 105: Børr. XII A. b. 9, XII A. b. 3. — 106: R. St. 26' Juli, 1743. —
6' August

KAPITEL VII.

107: Gen. Cop. 17/4 1744, Gen. Kr. Com. 12/8 1745. — 108: Gen. Kr. Com. 28/3 1745. — 109: For. og Mem. LXII af 14/4, 15/4 1745, K. A. Extr., Gen. Kr. Com. 28/3, 14/4, 12/8 1745, K. A. henl.: Numsens Forestilling af 15/4 1745, Sp. Reg. 29/4 1745, Ov. u. Hdb. 28/1, 23/7, 2/8, 3/8 1745. — 110: Ov. u. Hdb. 3/8 1745, Sp. Reg. 2/9 1745. — 111: Sp. Reg. 23/11 1745, Ov. u. Hdb. 6/11, 27/11 1745, Rocks. III' B. S. 178. — 112: In. og Ord. 14/11 1740, Kgl. O. og R. 17/8 1742. — 113: Ov. u. Hdb. 27/3, 17/4, 15/5, 17/7, 13/8, 2/11, 25/11 1745, 22/2 1746. — 114: Ov. u. Hdb. 1/5, 26/6, 31/7 1745, 23/3, 20/10 1743, 29/6, 10/7, 13/8 1745, 5/2 1746. — 115: Ov. u. Hdb. 14/2, 21/2 1741, Kgl. O. og R. 24/3 1741, Sp. Reg. 24/3 1741. — 116: Konc. 1/12 1756. — 117: H. A. Reg. 23/6 1740, Ov. u. Hdb. 22/11 1740, 10/4 1742, B. Kbn. II' B. S. 732 f. f., K. og H. S. 130 f. f. — 118: H. A. Ord. 30/12 1743, Ov. u. Hdb. 19/6 1745, 14/4 1746, Kc. og Ind. 2/3 1738. — 119: Ov. u. Hdb. 30/9, 16/10 1741, 18/11, 2/12 1745, 11/1 1746. — 120: Ov. u. Hdb. 10/8 1743, 18/4, 10/10, 29/10, 31/10, 7/11, 10/11, 21/11 1744, 9/2, 13/7 1745. — 121: K. A. Extr. — 122: Ov. u. Hdb. 25/7, 26/7, 2/5, 1/6, 30/8 1740, 10/3 1742, 28/8 1744, 20/7 1743. — 123: Ov. u. Hdb. 27/6, 5/7 1740, 14/7 1742. — 124: Gen. Kr. Com. 14/4 1745, Møll. S. 205 f. f.: Chr. VI's Breve til Stolberg af 2/5 og 20/11 1742, Tess. S. 95. — 125: Reg. t. Res. 9/8 1746, Sp. Reg. 9/8 1746, Ov. u. Hdb. 9/8 1746. — 126: H. Tds. IV' R. 2' B. S. 143. — 127: Vaup. II' B. S. 58. — 128: Reg. t. Res. 19/10, 29/12 1746. —

KAPITEL VIII.

129: Reg. t. Res. 12/8 1750. — 130: Mil. Tid. 1892 S. 271 og 1893 S. 68 f. f. — 131: Ov. i. Br. 5/11 1750, Konc. 6/6, 25/6 1755, H. A. Fst. 22/10 1740. — 132: H. A. Ord. 1/9, 8/9 1750. — 133: H. A. Ord. 14/2 1755, Krohn. S. 65 f. f., B. Kbn. III' B. S. 199. — 134: B. Kbn. III' B. S. 29. — 135: C. Hist. I' B. S. 276. — 136: H. A. Reg. 17/2, 10/3, 16/3, 14/4, 24/4, 11/5 1751, 12/12 1753, 1754, H. A. Ord. 17/2, 10/3, 14/4, 21/4 1751, 12/12 1753, Reg. t. Res. 17/2, 10/3, 21/4 1751, Ov. u. Hdb. Marts og April 1751, Prt. 21/4 1751.

KAPITEL IX.

137: Vallø. S. 21 f. f. og 170, Brand 1734, E. & H. S. 71, C. Hist. IV' B. S. 516, VII' B. S. 526. — 138: Fam., Biehl S. 57 f. f. — 139: Ov. u. Hdb.

11/7, 14/7 1742, 20/7 1745 m. fl., Løv. 29/3 1722, 1/10 1730. — 140: Ledr. 444^{4, b}, Tux. S. 280. — 141: Ov. u. Hdb. 8/7 1756. — 142: Alf. Reg., Birch. S. 17, Konc. 30/6 1756. — 143: Ov. u. Hdb. 3/9 1757. — 144: Sch. B. I Fol. 418: 11/9 1757, K. Post. 9/9, 16/9 1757, K. D. Postt. 9/9, 16/9 1757. —

NAVNEREGISTER.

A.

- Adolph Frederik, 1710—1771, Hertug af Gottorp, Fyrstbiskop i Lübeck, 1751 Sverrigs Konge. S. 58—60, 74—82.
- Ahlefeldt-Laurvig, Conrad Wilhelm, 1708—1791, Greve, Overkrigssekretær, S. 101.
- Amthor, Frederik Ehrenfried, 1683—1741, Generalløjtnant, S. 55.
- Anna Sophie Reventlow, 1693—1743, Dronning af Danmark, S. 33, 38 f. f., 44—45.
- v. Arentskiold, Ezechias Levin, 1682—1744, Generalløjtnant, S. 114.
- Arnold, Hans Jacob, 1699—1758, kommanderende General i Norge, Feltmarskal, S. 53, 65—66, 72, 78, 89, 103, 114, 116.
- v. Ascheberg, Rutger, 1621—1693, svensk Generalfeltmarskal, S. 16.

B.

- Bachmann, Hans, 1674—1745, Jægermester og Hofjægermester, S. 114.
- Baden, Carl, død 1761, Premierløjtnant, S. 95.
- Barth, Rasmus, død 1755, Major, S. 98.
- v. Bassewitz, Henning Friedrich, 1680—1749, tysk Rigs greve, gottorpsk Minister og Overhofmarskal, S. 58.
- Bentzon, Lars, 1687—1741, Konferentsraad, Deputeret i Generalkommissariatet, S. 40.
- v. Berckentin, Christian August, 1694—1758, Greve, Statsminister, S. 59—64, 73, 75.
- v. Bertouch, Georg, 1668—1743, Generalløjtnant, S. 114.
- Bestucheff, Rjumin Alexei, 1693—1766, Russisk Greve, Rigskansler og Feltmarskal, S. 45.
- Bielke, Frederik, død 1731, Oberstløjtnant, S. 33.
- Johan Rudolph, 1746—1813, Kammerherre, Gehejmekonferentsraad, Amtmand, S. 112.
- Bluhme, Johannes Bartholomæus, 1681—1753, Hofpræst, S. 111.

- Braëm, Christian, 1683—1752, Justitiarius i Højesteret, Præsident i Kjøbenhavn, S. 57.
 Brinck, Søren, 1668—1743, Oberst, S. 114.
 Burensund, Abraham, svensk Viceherredshøvding, S. 66.

C.

- Carl II, 1661—1700, Konge af Spanien, S. 24.
 Carl, Landgreve af Hessen-Cassel, 1744—1836, Generalfeltmarskal, Statholder i Norge, S. 112.
 Carl Chr. Erdmann, Hertug af Württemberg-Oels, 1716—1792, Generalløjtnant, S. 83, 85.
 Carl Frederik, Hertug af Holsten-Gottorp, 1700—1739, S. 58.
 Carl Peter Ulrik, Hertug af Holsten-Gottorp, senere Czar Peter III af Rusland, 1728—1762, S. 58.
 Carl Rudolph, Hertug af Württemberg-Neustadt, 1667—1742, Generalløjtnant, kommanderende General, S. 17—18, 26—29.
 Castenschiold, Joachim Holten, 1743—1817, Generalløjtnant, S. 30.
 Cederløff, Andreas, død 1755, svensk Major, dansk Oberstløjtnant, S. 66—67.
 Cederstrøm, Olof, 1679—1745, svensk Friherre og Rigsraad, S. 61—62.
 Charlotte Amalie, Prinsesse, 1706—1782, (Datter af Fr. IV og Dr. Louise), S. 111.
 Christian, Gotlob, Slotsforvalter paa Ibstrup (Jægersborg) fra 1726—28, S. 38.
 Christian IV, 1577—1648, Konge af Danmark, S. 23, 104.
 Christian V, 1646—1699, Konge af Danmark, S. 21.
 Christian VI, 1699—1746, Konge af Danmark, S. 44—101.
 Christian IX, 1818—1906, Konge af Danmark, S. 30.
 Coyet, Gustav Wilhelm, 1678—1730, svensk Friherre og Generalmajor, S. 20.

D.

- Danneskiold-Laurvig, Ferdinand Anton, 1688—1754, Greve, Overstaldmester, S. 106.
 — sammes Hustru Ulrica Eleonora, f. Reventlow, 1690—1754, S. 35.
 Danneskiold-Samsø, Frederik, 1703—1770, Greve, General-Admiral-Løjtnant, Overkrigssekretær for Søetaten, S. 64, 78.
 — Christine Catharine, f. v. Holstein, 1709—1795, g. m. Lensgreve Christian D-S, 1702—1728, S. 40.
 Dichmann, Willum Evertsen, død 1648, Raadmand og Tolder i Malmø, S. 14.
 v. Donop, Christoph Moritz, 1688—omk. 1732, Brigader, S. 36.

- Düring, Johan Christopher, 1695—1759, svensk Greve, General, Overstatholder i Stockholm, Feltmarskal, S. 76—77, 80—82.
- Dürkop, Johan Otto, Stabssekretær ved Auxiliærkorpset fra 1704—1708, S. 28.

E.

- Ehlern, Henrik August, død før 1759, Premierløjtnant, afsk. 1751, S. 91.
- v. Eickstedt, Valentin, 1669—1718, Overkrisseksretær, S. 32, 44.
- Elisabeth, 1709—1762, Kejserinde af Rusland, S. 58—59, 62, 81.
- v. Ellbrecht, Anton Günther, 1685—1760, Generalmajor, S. 97.
- Elvius, svensk Sergent, senere dansk Sekondløjtnant under Navnet: Simon Parelius, undveg i 1749, S. 66—67.

F.

- Ferber, Benjamin, Premierløjtnant, Vagtmesterløjtnant i Glückstadt, afs. 1746, S. 98.
- Frederik III, 1609—1670, Konge af Danmark, S. 13, 104.
- Frederik IV, 1671—1730, Konge af Danmark, S. 21, 30—31, 39—40.
- Frederik V, 1723—1766, Konge af Danmark, S. 58.
- Frederik af Hessen, 1676—1751, Konge af Sverrig, S. 58.
- Frederik II, Den Store, 1712—1786, Konge af Preussen, S. 72, 101.
- Frederik Christian, Hertug af Brandenburg-Culmbach, (Dr. Sophie Magdalenes Broder), 1708—1769, Generalløjtnant, S. 85.
- Frederik Ernst, Hertug af Brandenburg-Culmbach, (Dr. Sophie Magdalenes Broder), 1703—1762, Generalfeltmarskalløjtnant, Øverstkommanderende over den danske Hær, S. 41, 45, 49, 71—72, 97.
- Friis, Christian, 1691—1763, Lensgreve, Generalløjtnant, Gehejmekonferentsraad, S. 31, 114.
- sammes Hustru, Øllegaard, f. Gersdorff, 1687—1734, S. 35.

G.

- Gabel, Christian Carl, 1679—1748, Viceadmiral, Overkrisseksretær, S. 44, 100.
- Gedde, Samuel Christoph, 1691—1766, Generalmajor, Chef for Fortifikationsetaten, S. 108.
- Gersdorff, Rudolph, 1660—1729, Baron, Overhofmester hos Dronning Louise, S. 33 f. f., 114.
- v. Grabou, Benedicte Øllegaard, f. Rantzau, 1673—1757, (g. m. Oberst Rudolph Günther v. G., død 1716), Overhofmesterinde, S. 40.
- v. Gram, Frederik, 1664—1741, Gehejmeraad, Overjægermester, S. 33, 106, 114.

- Frederik Carl, 1702—1782, Gehejmekonferentsraad, Overhofmarskal, S. 106.
- Griffenfeld, Peder, 1635—1699, Greve, Storkansler, S. 22.
- Grüner, Gustav, 1688—1763, General, Gesandt i Stockholm, S. 58—59, 64, 69—72, 77, 83.
- Gustav III, 1746—1792, Konge af Sverrig, S. 112.
- Güldenløve, Ulrich Frederik, 1638—1704, Greve, Statholder i Norge, S. 16.
- Gyllenburg, Carl, 1679—1746, svensk Rigsraad og Kancellipræsident, S. 61, 80—82.

H.

- v. Hagen, Frantz, 1672—1749, Oversekretær i Tyske Cancelli, S. 106.
- Harboe, Jens, 1646—1709, Overkrigssekretær, S. 102.
- Helm, Peter Christian, død 1750, Oberst. S. 91.
- v. Holstein, Christian Frederik, 1678—1747, Overhofmarskal hos Dronning Anna Sophie. S. 44.
- Frederik Conrad, 1704—1749, Lensgreve til Holsteinborg, General-løjtnant. S. 31.
- ? Henning Christopher, 1679—1753, Overhofmarskal, Overjægermeister. S. 40.
- Johan Ludvig, 1694—1763, Lensgreve til Ledreborg, Oversekretær i Danske Cancelli. S. 49—50, 52, 60—62, 73—74, 77, 106, 115.
- Ulrich Adolph, 1664—1737, Lensgreve til Holsteinborg, Storkansler. S. 40, 44.
- Holsten (»Holst«), Christian Adolph, 1669—1710, Oberst. S. 28.
- Hørling, svensk, holsten-gottorpsk Major. S. 20.
- Høyer, Joachim, død før 1751, Oberstløjtnant, Stadsmajor i Rendsborg. S. 31.
- v. Høpken, Anders Johannes, 1712—1789, svensk Greve, Rigsraad og Kancellipræsident. S. 74.

I—J.

- Jacobi, G. C., Justitsraad, S. 111.
- Jessen, Lorentz, 1651—1721, Kammerassessor, Landsskriver i Bredsted. S. 17.
- Thomas Balthazar, 1648—1731, Oversekretær i Tyske Cancelli. S. 17.
- v. Ingenhaef (Ingenhaven), Benedicte Gertrud, død 1728, g. m. Generalmajor Niels Rosenkrantz Schack, 1681—1731. S. 113.
- Margrethe Marie Thomasine, 1706—1776, g. m. Feltmarskal Michael Numsen. S. 38—40, 110—117.
- Johan Peter, død 1717, Generalmajor. S. 38.
- Jonsen, Jonas, død 1752, Major, Kommandant paa Gottorp. S. 31.
- Juel, Erik, 1662—1742, Generalløjtnant. S. 98.
- Poul, ca. 1675—1723, Amtmand i Norge. S. 20.

K.

- Kaalund, Jacob, 1684—1744, Justitsraad, Krigs- og Landkommissær. S. 50.
 Kaas, Henrik Bielke, 1686—1773, General. S. 97.
 Keith, Jacob, 1696—1758, russisk Marskal, siden preussisk Feltmarskal og
 Guvernør i Berlin. S. 74, 80.
 v. Klinggraff, svensk Etatsraad. S. 74.
 Knuth, Eggert Christopher, 1722—1776, Lensgreve til Knuthenborg, Ge-
 heimkonferentsraad, Stiftamtmand. S. 112.
 Korff, russisk Baron og Gesandt. S. 81.
 v. Koss, Christian, 1699—1758, Oberst. S. 91.
 Krabbe, Niels, ca. 1650—1708, Oberst for Hestgaarden. S. 30.
 Krag, Mogens, 1673—1724, Generalmajor. S. 32.
 v. Krogh, Georg Friderich, 1687—1768, Kammerherre, Generalløjtnant. S. 91.
 v. Korbitz, Johan Christoph, død 1726, Overkrissekreter. S. 44, 100.

L.

- Lammers, Baltzer, Kaptejnlojtnant, afs. 1732. S. 31.
 de Lange, Philip, død 1766, Arkitekt. S. 112.
 Langhaar, Claus, død 1712, Oberstlojtnant. S. 29, 31.
 — Hinrich Diederich, død 1712, Løjtnant. S. 31.
 Lasson, Peder, 1624—1676, Krigs- og Landkommissær. S. 21.
 v. Leben, Johan Frederik, død 1744, Oberst, Kommandant paa Akershus.
 S. 98.
 v. Lente, Christian, 1649—1725, Gesandt, Overkrissekreter, S. 18, 26 f. f.,
 44, 102.
 Lerche, Christian, 1692—1757, Greve, General, Overkrissekreter. S. 34, 87,
 102—103, 106.
 — Vincens, 1666—1742, Geheimkonferentsraad, Overceremonimester.
 S. 106.
 — sammes Hustru Cathrine Hedvig, f. Wibe, 1669—1731. S. 35.
 Ludvig XIV, 1638—1715, Konge af Frankrig. S. 22.
 Louise, 1724—1751, Fr. V's Dronning. S. 113.
 — 1750—1831, Fr. V's Datter, g. m. Landgreve Carl af Hessen. S. 112.
 von der Lühe, Jacob Frederik, 1658—1747, Generalmajor. S. 53, 90—91, 95.
 — Gideon, 1704—1755, Kammerherre, Amtmand. S. 70.
 Løvenskiold, Severin, 1719—1776, Lensbaron til Løvenborg, Konferentsraad.
 S. 112.
 Løvenørn, Poul Vendelbo, 1686—1740, Overkrissekreter. S. 33, 35, 44,
 46—47, 55, 82, 86, 88, 100—102, 114—116.

M.

- Medelfar, Mads Jensøn, 1579—1637, Dr. Theol., Biskop i Lund. S. 15.
 Meyercrone, Henning, 1645—1707, Geheimeraad, Gesandt. S. 22.

- Michelsen, Gotfred, død 1644, Materialskriver paa Holmen. S. 12—14.
 Moltke, Adam Gotlob, 1709—1792, Lensgreve til Bregentved, Overhofmarskal, Gehejmerraad i Konseillet. S. 102—103.
 Moritz, Greve af Sachsen, 1696—1750, Marschal af Frankrig. S. 101.
 Motzfeld, Marie, 1613—1693, g. m. Rhinskvinhandler Joachim Schumacher. S. 22.
 Mule, Christian Ditlev, ca. 1682—1771, Oberst, afs. 1743. S. 36.
 v. Munthe af Morgenstjerne, Bredo, 1701—1757, Assessor i Højesteret. S. 112.
 Møinichen, Christian, 1683—1749, Oversekretær i Danske Cancelli. S. 45.

N.

- Nassau-Saarbrück, Prins af N-S. Vistnok den Volrath, som »diente den Hølländern«, og som var født 1656 og døde 1705 som Feltmarskal. S. 27.
 Neuberg, Adolph, 1686—1749, Generaløjtnant. S. 31.
 Neukrantz, Johan Hinrich, død 1755, Kaptejn. S. 31.
 v. Normann, Christian Nicolaus Wilhelm, Sergent ved det lollandske Regiment. S. 96.
 v. Nostitz, Gottwald Adolph, 1691—1770, Overfører for Drabantkorpset, Generaløjtnant. S. 91.
 Numsen, Christian Frederik, 1741—1811, Overkammerjunker, Overhofmarskal, 1' Deputeret i Rentekammeret, etc. S. 113.
 — Christian Wilhelm, 1687—1756, Generaløjtnant. S. 22, 40.
 — Corfitz, 1645—1701, Major. S. 14—15.
 — Frederik, 1737—1802, Kammerherre, Generaløjtnant. S. 113.
 — *Frederikke* Anna, 1732—1809, g. m. Amtmand Johan Rudolph Bielke. S. 112—113.
 — Hans, 1613—1652, Materialskriver ved Holmen. S. 11—15.
 — sammes Hustru, Maren Willumsdatter, f. Dichmann, 1626—1668. S. 14.
 — Hans, 1682—1706, Legationssekretær. S. 22.
 — Inger Margrethe Lund, f. Medelfar, 1622—1648. S. 14.
 — Inger Margrethe, 1683—1746. S. 40.
 — Leonora Christine, 1682—1771. S. 14.
 — Magdalene *Charlotte* Hedvig, 1731—1796, g. m. Lensbaron Severin Løvenskiold. S. 110, 112.
 — Maria, 1733—1765, g. m. Lensgreve Eggert Christopher Knuth. S. 112—113.
 — Mathias, 1646—1731, Generalmajor, Gehejmerraad. S. 15, 16—22, 26—29, 40.
 — Michael, 1686—1757, Overkrigssekretær, Feltmarskal. S. 11, 15, 23—117.
 — sammes Hustru, Margrethe Marie Thomasine, f. v. Ingenhaef, 1706—1776. S. 38—40, 110—117.

O.

- Obenhausen, Otto, Premierløjtnant indtil 1760, da Eftermanden ansættes. S. 95.
- von der Osten, Vilhelm August, 1697—1764, Direktør for Finanserne, Gehejmekonferentsraad. S. 34, 102—103.

P.

- Palmstierna, Niels, 1696—1766, svensk Baron, Gesandt. S. 80, 82.
- v. Plessen, Christian Siegfred, 1696—1777, Kammerjunker. S. 33.
- Carl Adolph, 1678—1758, Gehejmerraad i Konseillet, Overkammerherre. S. 106, 112.
- Christian Ludvig Scheel, 1676—1752, Gehejmerraad i Konseillet. S. 106.
- Helmuth, 1699—1761, sachsisk-polsk Rigs greve, Gehejmerraad og Gesandt. S. 111.
- Poell, Gustav Ehrenreich, død 1742, kar. Oberst. S. 31.
- Pohl, Adam Ehrenreich, Major, afs. 1731. S. 31.
- Pontoppidan, David Henriksøn, 1710—1760, Præst ved Citadelskirken 1741—57, derefter ved Helligaandskirken. S. 94—95.
- Poppe, Henrik, 1651—?, Oberst. S. 23.
- v. Prehn, Adam Ehrenreich, død 1702, Brigader. S. 17—18.
- Prætorius, Andreas August, 1683—1762, Greve, Generalløjtnant, Gesandt. S. 54—55.

R.

- v. Rathlou, Christian, 1677—1752, Gehejmerraad. S. 114.
- Rantzau, Johan, 1650—1708, Generalløjtnant. S. 18—19, 27 f. f.
- Jørgen, ca. 1652—1713, General. S. 17—18.
- ? Joachim, Oberstløjtnant. S. 29.
- Frederik, død 1726, Greve, Generalmajor. S. 33.
- Øllegaard, ca. 1672—1758, g. m. Generalmajor Johan Peter v. Ingenhaef, 1664—1717. S. 38.
- Revenfeld, Conradine, 1687—1770, g. m. Oversekretær i Danske Kancelli Frederik Rostgaard. S. 33.
- Ditlev, 1684—1746, Generalløjtnant, Overkrigssekretær. S. 29, 44—45, 100, 102, 114.
- Reventlow, Christian Ditlev, 1671—1738, Lensgreve, General, Gehejmerraad, Overkammerherre. S. 44.
- Conrad, 1644—1708, Lensgreve, Storkansler. S. 33.
- sammes Hustru, Sophie Amalie, f. v. Hahn, 1664—1722. S. 35.
- de la Roche Gallichon, Conrad, Premiermajor, afs. 1745. S. 65, 70.

- Rosenberg, Christopher, svensk Kaptejn, senere som »Johan Rose« surnummerær Kaptejn 1743—45 i dansk Tjeneste. S. 66—67.
- Rosenkrantz, Anne, 1619—1688, g. m. Rigsraad Otte Krag 1611—1666. S. 111.
- Iver, 1674—1745, Gehejmerraad i Konseillet, Oversekretær i Danske og Tyske Kancelli. S. 106.
- Rostgaard, Frederik, 1671—1745, Gehejmearkivar, Oversekretær i Danske Kancelli. S. 33—34.
- Rumohr, Henning, 1697—1737, Oberst. S. 33.

S.

- de Saint-Germain, Claude Louis, 1707—1778, fransk Greve, dansk Generalfeltmarskal. S. 99, 101, 116.
- v. Samitz, Georg Balthazar, ca. 1686—1732, Generalmajor. S. 33—34, 114.
- Schack, Niels Rosenkrantz, 1680—1731, Generalmajor. S. 114.
- Schack-Rathlou, Joachim Otto, 1728—1800, Statsminister. S. 113—114.
- Schepelemn (»Schepler«), Johan Gotfried, død 1759, Generalmajor, Kommandant paa Bornholm. S. 67.
- v. Schindel, Wiglas, 1684—1756, Admiral. S. 111.
- Skinkel (Schinckel), Steen, 1652—1711, Oberst. S. 28.
- v. Scholten, Henrik, 1677—1750, General, Kommandant i Kjøbenhavn. S. 71, 78, 103—104, 106.
- Jobst, ca. 1648—1721, Overgeneral i 1712. S. 19, 32.
- von der Schulenburg, Werner, 1670—1755, Lensgreve, Overkrigssekretær, Feltmarskal. S. 44, 101, 106, 116.
- Schulin, Johan Sigismund, 1694—1750, Lensgreve, Statsminister. S. 60, 75, 112.
- Schürtz, Urban, 1673—1715, Vagtmesterløjtnant i Fredericia. S. 31.
- Sehested, Christen Thomesen, 1664—1736, Admiral, Gehejmekonferentsraad. S. 33.
- Seerup, Søren, Kromand i Esrum. Muligvis den tidligere Regimentskriver ved 2' Fyn'ske Nat. Rytter Regiment, udstreget af Etaten 1714. S. 38.
- Sophie Magdalene, 1746—1813, 1766 Dronning af Sverrig. S. 112.
- Spitzer, Parmon Gregers, Major, afs. 1720. S. 31.
- Stack, Carl Henrik, Oberst, Kommandant i Christianssand, afs. 1764. S. 91.
- v. Staffeldt, Christian Frederik, 1671—1741, Generalløjtnant. S. 32, 34.
- Steffens, Hans August, død 1749, Generalmajor. S. 31.
- Storm, Ulrich Frederik, 1685—1754, Generalløjtnant. S. 97.
- Stuart, Jacob Philip, død 1749, Generalmajor. S. 65.

T.

- Tessin, Carl Gustav, 1695—1770, svensk Greve, Overintendant, Rigsraad, Kancellipræsident S. 34, 60—62, 73—83.

- Thielsen, Gustav Ludvig, Kornet, afs. 1718. S. 31.
 Thomsen, Georg, Justitsraad, Regimentskvartermester, afs. 1756. S. 31.
 Thott, Otto, 1703—1785, Lensgreve, Statsminister. S. 102.
 Titley, Walter, engelsk Gesandt i Kjøbenhavn. S. 111.
 Trampe, Bernt Otto, ? Ritmester, Eftermanden ansat i 1703. S. 28.

U.

- Ulfeld, Corfitz, 1606—1664, Greve, Rigens Hofmester. S. 12—14.
 Ulrika Eleonora, 1688—1741, Dronning af Sverrig. S. 58.
 Ulrichsdal, Wilhelm, 1692—1765, General. S. 99.

V.—W

- Walter, Frederik Hans, 1685—1746, General. S. 34.
 Wibe, Ditlev, 1670—1731, Oversekretær i Danske Kancelli. S. 32—35.
 — Michael, 1627—1690, Vicepræsident i Danske Kancelli, Gehejmerraad i Konseillet, S. 23.
 — Mette, g. m. Biskop Mads Jensen Medelfar. S. 15.
 Winterfeldt, Frederik, død 1707, Baron, Oberst. S. 28.
 Worm, Marie, 1649—1715, g. m. Gehejmerraad, Generalmajor Mathias Numsen. S. 21.
 — Ole, 1588—1654, Professor ved Universitetet, Oldgransker, S. 22.
 Vosgrave, Marcus, Second Major, afs. 1721. S. 31.
 Wrangel, Erik, 1686—1765, svensk Baron og Rigsraad. S. 61—63, 73.
-